Muzyka

Podręcznik

4

WYDANIE II
zmienione

mac
EDUKACJA

Teresa Wójcik

4

Muzyka

Podręcznik dla klasy czwartej szkoły podstawowej

mac
EDUKACJA

Redaktor serii
Wojciech Sygut

Redaktor prowadzący
Anna Pawłowska

Redaktor merytoryczny
Anna Pawłowska

Redakcja językowa i korekta
Beata Pędziwilk
Krystyna Bajor

Redakcja artystyczna
Magdalena Sarnot-Wrzecionowska

Projekt i koncepcja artystyczna
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczor

Grafika nutowa
Marek Zapała
Marcin Łęczycki

Skład komputerowy
Marcin Łęczycki
Adam Ziółkowski

Fotoedycja
Tomasz Suszczyński

Redakcja techniczna
Paweł Kowalski

Ilustracje
Joanna Bartosik (s. 43, 67, 109), Paulina Derecka (s. 9, 15, 23, 24, 25, 73), Iza Dudzik (s. 44), Kay Humelt (s. 48, 49), Olga Kawacińska (s. 37, 119), Jakub Kołodziejczak (s. 61, 80), Tamara Kwiatkowska (s. 7, 10, 11, 12, 21, 23, 29, 107), Joanna Kunert (s. 81), Ewa Łabaj (s. 33, 91, 101), Paweł Mildner (s. 5, 53, 95, 121), Magda Miszczak (s. 38, 75, 76, 97), Artur Tenczyński (s. 57), Jaga Słowińska (s. 59, 113, 124)

Projekt okładki
Futu Creative

Ilustracja na okładce
Paweł Mildner

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego do nauczania muzyki, na podstawie opinii rzeczoznawców: mgr Stefanii Sierpińskiej, mgr Wiesławy Komady, dr Katarzyny Kozłowskiej.

Etap edukacyjny: II
Typ szkoły: szkoła podstawowa
Rok dopuszczenia: 2022
Numer dopuszczenia (numer ewidencyjny w wykazie): 909/1/2022/z1

Wydawca oświadcza, że dołożył wszelkich starań, aby dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich. Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie publikacji w całości lub we fragmentach bez zgody wydawnictwa zabronione.

© Grupa MAC S.A. 2023

ISBN 978-83-8227-372-4

Grupa MAC S.A.
25-561 Kielce, ul. Witosa 76
tel. 41 366 53 66, faks: 41 366 33 02
e-mail: kontakt@mac.pl, http://www.mac.pl

Spis treści

1. Cztery pory roku – jesień

1.1 Przywitajmy się piosenką — **6**
Czas powrotów

1.2 Muzyczne kartki z podróży — **10**

1.3 Wartości rytmiczne nut i pauz — **13**
Zaczarowana piosenka

1.4 O instrumentach perkusyjnych — **17**

Link do wiedzy *Podstawowy zestaw perkusyjny* **21**

1.5 Muzycznie o jesieni — **22**
Barwy jesieni

1.6 Muzyka opowiada — **26**
Świat muzyką malowany

1.7 Czy muzyce potrzebny jest rytm? — **30**

1.8 Polonez – taniec polski — **33**

1.9 Poloneza czas zacząć — **36**
Poloneza tańczmy

1.10 Polskie pieśni historyczne — **40**
Mazurek Dąbrowskiego
Przybyli ułani pod okienko

Link do wiedzy *Muzeum Hymnu Narodowego* **43**

1.11 Kilka dźwięków, a tyle melodii — **44**

1.12 Wprawki na flet i dzwonki — **46**

Podsumowanie działu — **52**

2. Cztery pory roku – zima

2.1 Zimowe opowieści — **54**

Link do wiedzy *Słowniczek baletowy* **57**

2.2 Spotkanie przy choince, przy cichej kolędzie... — **58**
Choinka

2.3 Kolędy na flet, dzwonki i keyboard — **62**

2.4 Śpiewamy i gramy w kanonie — **65**

2.5 Muzyczny zwierzyniec — **67**

2.6 Twórcy i wykonawcy muzyki — **70**
Orkiestra gra

2.7 Kiedy wiatr na soplach gra — **75**
Biała dama, sroga zima

2.8 Zimowa sanna — **78**

2.9 Oberek, mazur, kujawiak — **80**
Oberek zakręcony

Link do wiedzy *Polskie stroje ludowe* **85**

2.10 Dzień dobry, panie Chopinie — **86**

2.11 Chopin – muzyczne inspiracje — **90**
Noc nad Utratą

Podsumowanie działu — **94**

3. Cztery pory roku – wiosna

3.1 Wiosenne melodie — **96**
To nasza wiosna

3.2 Wiosenne obrzędy i zwyczaje ludowe — **99**
Śmigus-dyngus

3.3 Muzyczne baśnie — **103**
Witajcie w naszej bajce

Link do wiedzy *Piotruś i Wilk na dużym ekranie* **107**

3.4 Wolno – szybko, głośno – cicho — **108**

3.5 Zegarowa muzyka — **111**
W pracowni mistrza zegarmistrza

3.6 Na krakowską nutę — **114**
Lajkoniku, prowadź nas

3.7 Tańczymy krakowiaka — **118**

Podsumowanie działu — **120**

4. Cztery pory roku – lato

4.1 Dla młodych melomanów — **122**

4.2 Hej, lato, lato — **124**
Smak wakacji

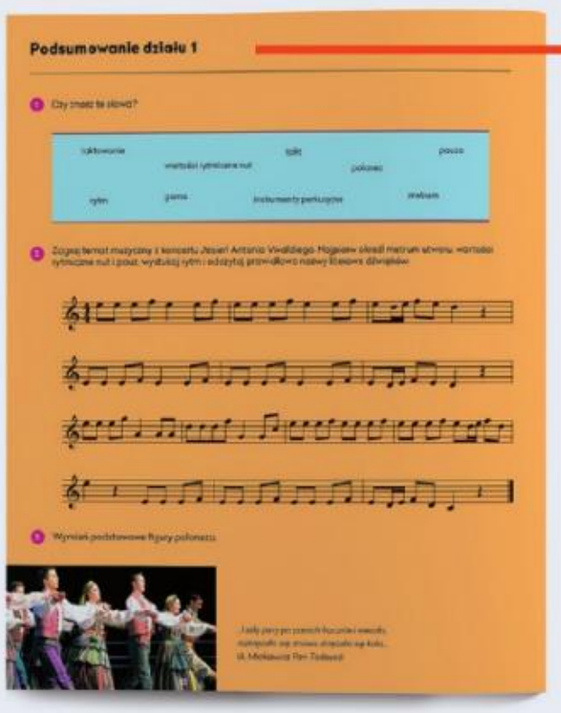
Słowniczek muzyczny — **126**

Jak korzystać z podręcznika

Link do wiedzy

Treści, które mogą rozwinąć twoje zainteresowania

Podsumowanie działu

Pomoże ci utrwalić umiejętności i wiadomości już zdobyte

Akademia młodego melomana

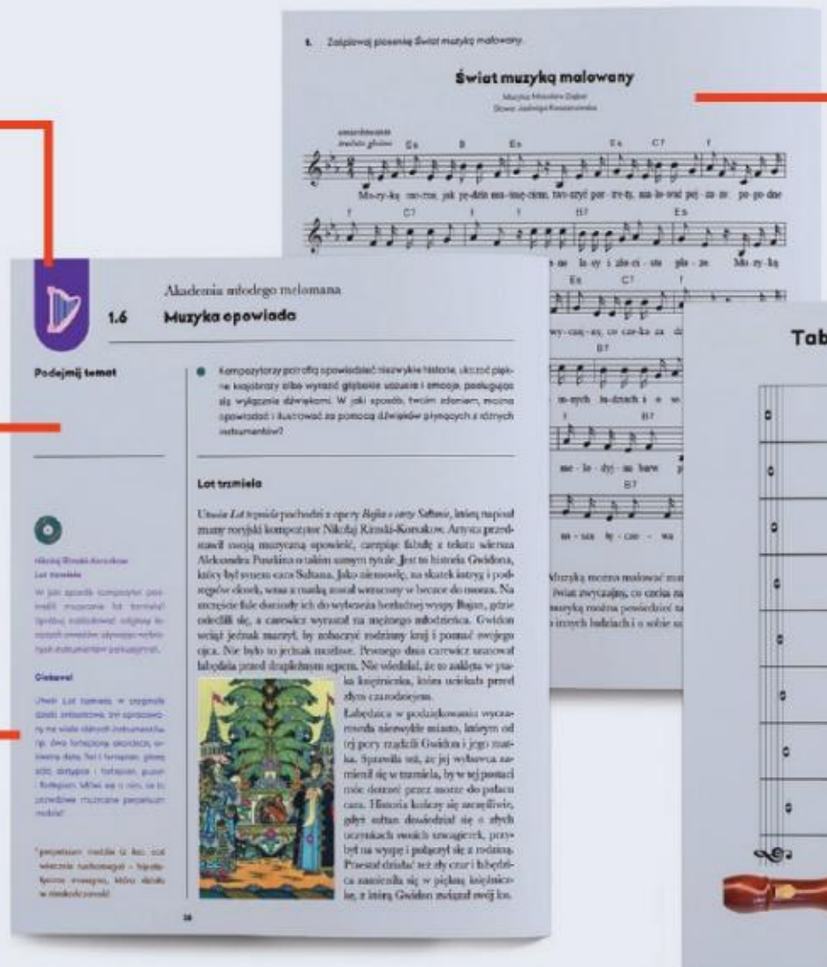
Audycja muzyczna, która aktywnie wprowadzi cię w zagadnienia związane z historią muzyki

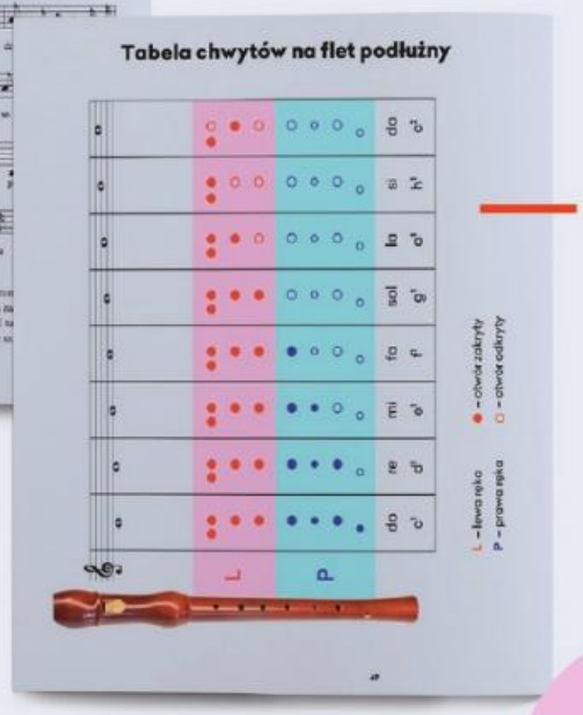
Podejmij temat

Inspiracja do podjęcia aktywności muzycznej

Ciekawe!

Interesujące wiadomości uzupełniające temat lekcji

Zaśpiewaj

Propozycje piosenek, które zaśpiewasz

Infografiki

Ciekawie zilustrowane zagadnienia ułatwią ci naukę

Pamiętaj, że podręcznik ma służyć uczniom z kolejnych klas. Nic w nim nie zapisuj.

Znaczenie ikon

warto posłuchać

posłuchaj

warto odwiedzić

zadanie do wykonania w grupie

pytanie do ilustracji

warto przeczytać

1. Cztery pory roku – jesień

- Czy podróże mogą inspirować do tworzenia muzyki?
- Jakie są wartości rytmiczne nut i pauz?
- Jak podzielić instrumenty perkusyjne?
- Czy muzyka może ilustrować i opowiadać?
- Co to jest rytm, metrum, takt i jak się taktuje?
- Jak zatańczyć poloneza?
- Jak powstał polski hymn narodowy?
- Co to jest – pięciolinia, klucz wiolinowy, gama, trójdźwięk?
- Jak się gra na flecie podłużnym?

Tego się dowiesz!

1.1 Przywitajmy się piosenką

Podejmij temat

Od taktowania
do dyrygowania

Czas powrotów

Muzyka: Andrzej Wolski
Słowa: Jadwiga Koczanowska

wesoło, średnio głośno

Wstęp

D G A

La - la - la, la - la - la. La - la - la - la, la - la - la.

h G A

La - la - la, la - la - la. La - la - la - la - la.

D e G A

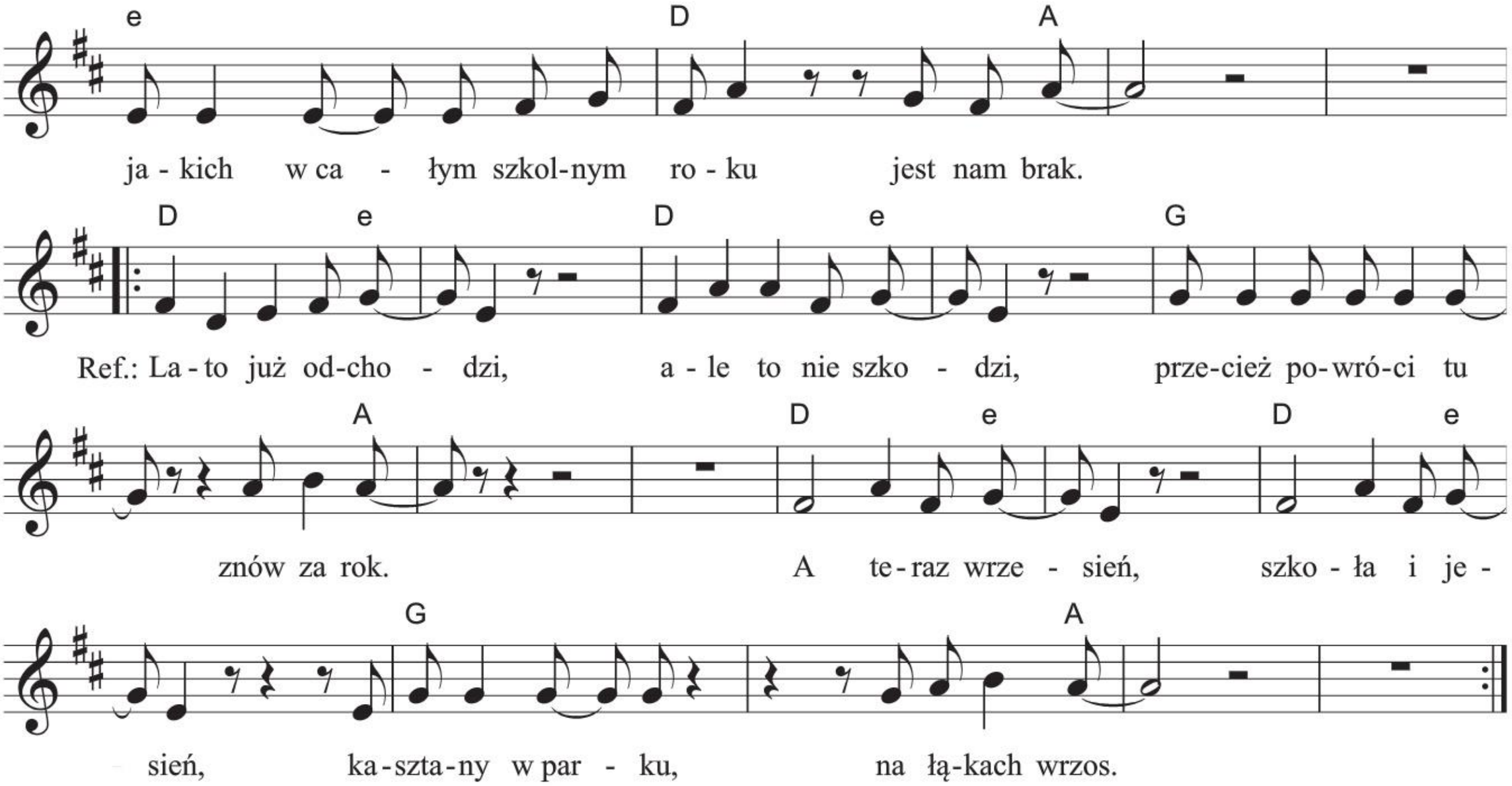
La - to ple - cak już pa - ku - je, na po - łu - dnie od - la - tu - je,

e D A

a nam la - ta go - rą - ce - go tro - chę żal.

D e G A

Prze - cież la - to to wa - ka - cje, czas swo - bo - dy i a - tra - kcje,

1. Lato plecak już pakuje,
na południe odlatuje,
a nam lata gorącego
trochę żal.

Przecież lato to wakacje,
czas swobody i atrakcje,
jakich w całym szkolnym roku
jest nam brak.

Refren:

Lato już odchodzi, ale to nie szkodzi,
przecież powróci tu znów za rok.
A teraz wrzesień, szkoła i jesień,
kasztany w parku, na łąkach wrzos.

2. Idzie wrzesień, lata szkoda,
czas powrotów, szkoła woła,
ale przecież nasza szkoła
nie jest zła.

Czeka na nas całe lato,
my lubimy szkołę za to,
a głos dzwonka jest wesoły,
co tu kryć.

Refren:

Lato już odchodzi, ale to nie szkodzi…

bis
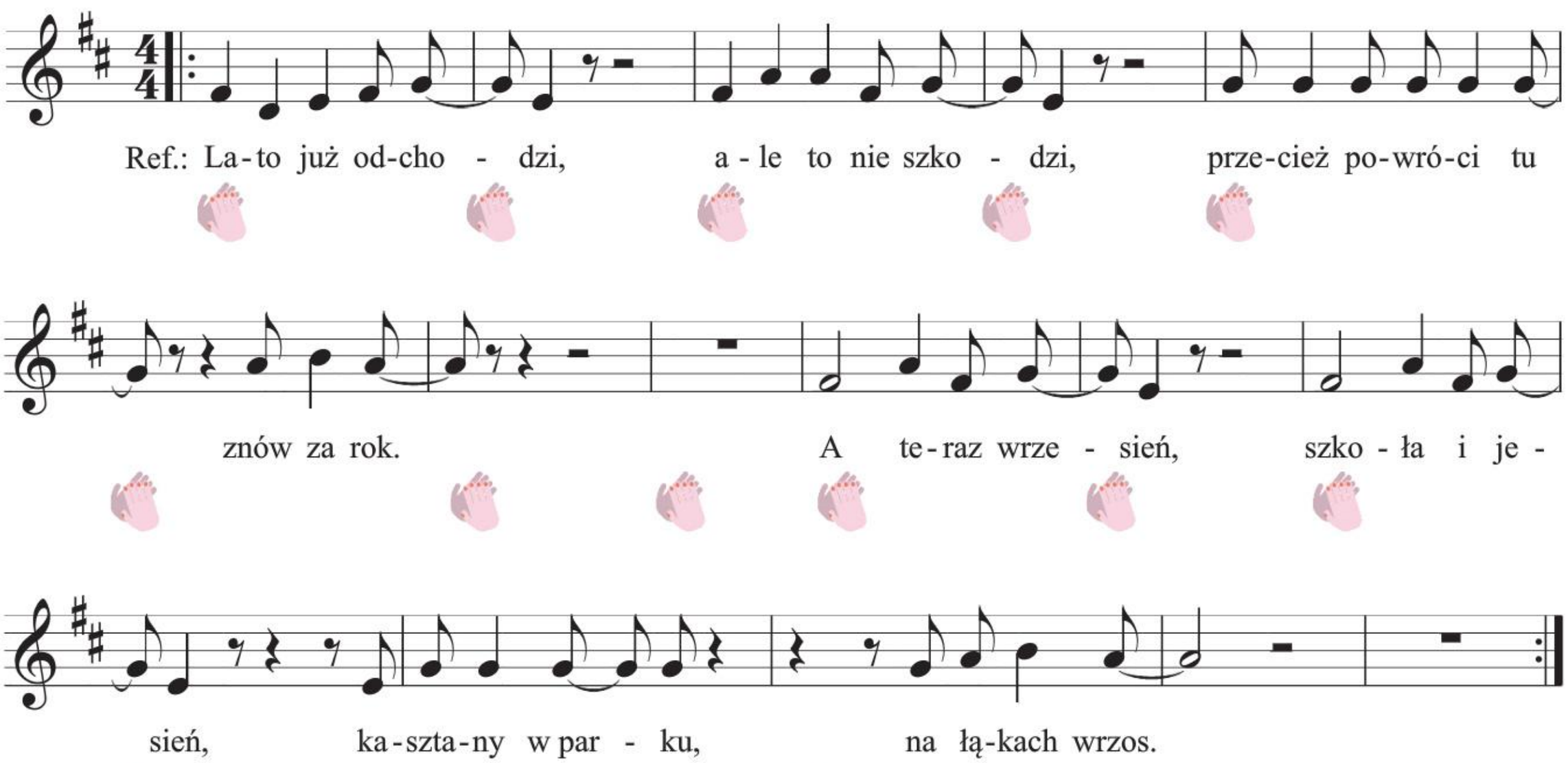

1. Spośród podanych wyrazów wybierz te, które właściwie określają nastrój piosenki *Czas powrotów*: wesoły, smutny, pogodny, tajemniczy, radosny, melancholijny, ponury, uroczysty.

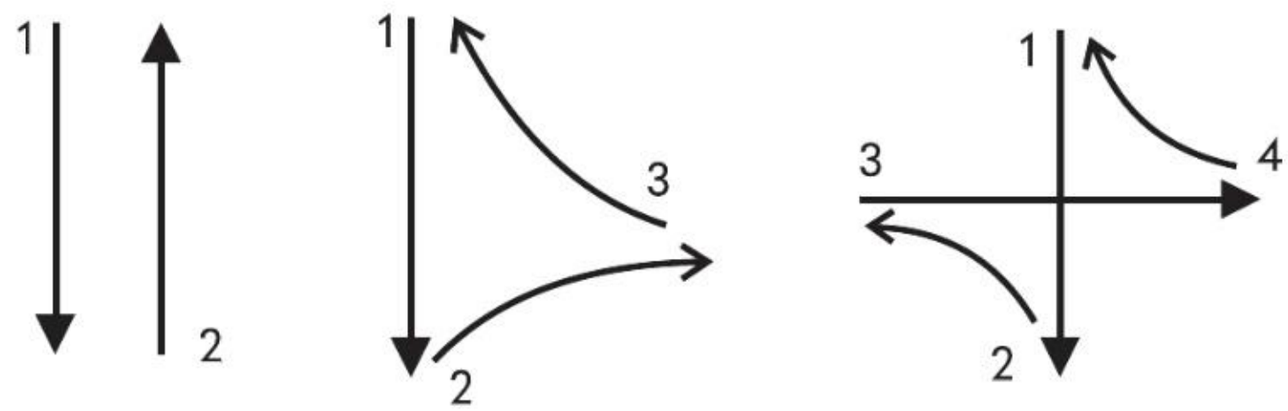
2. O czym jest mowa w tekście piosenki *Czas powrotów*? Spróbuj przekazać swoje wakacyjne wspomnienia za pomocą gestów i ruchów ciała. Przedstaw krótkie scenki o tym, gdzie spędzałeś/spędzałaś wakacje i jakie zajęcia wypełniały twój czas.

3. Zaśpiewaj na sylabie „la" wstęp do piosenki *Czas powrotów*.

4. Powiedz rytmicznie tekst refrenu piosenki *Czas powrotów,* klaszcząc w każdym takcie na „raz".

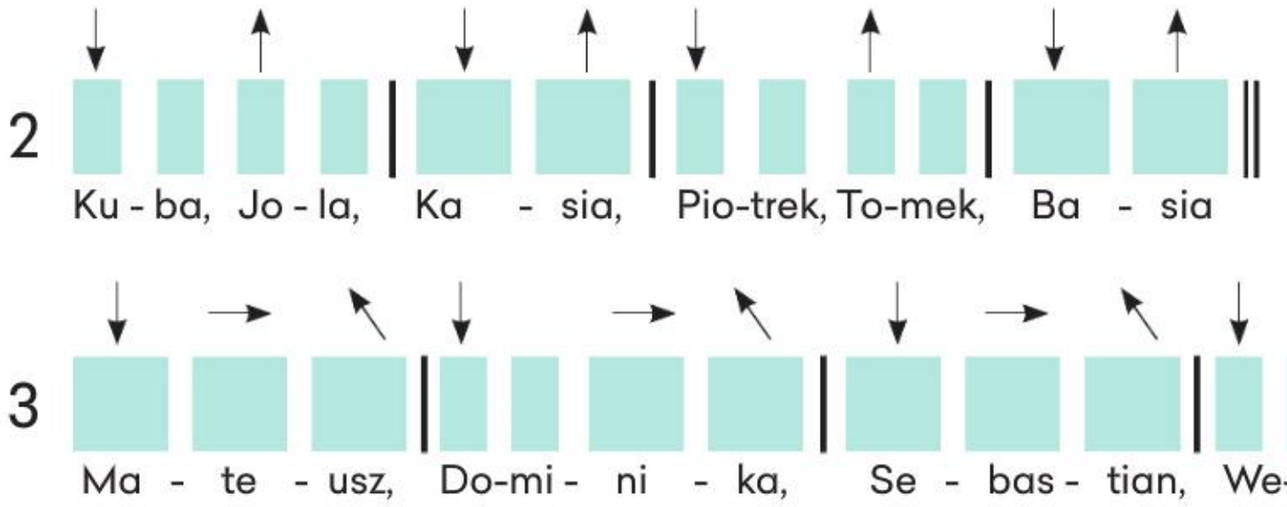

Taktowanie na „dwa", „trzy", „cztery"

na „dwa" na „trzy" na „cztery"

5. Wypowiadaj imiona dzieci, jednocześnie taktując. Postaraj się przedstawić rytmicznie swoje koleżanki i swoich kolegów z klasy.

6. Zaśpiewaj piosenkę *Czas powrotów*, jednocześnie taktując na „cztery”.

7. Zrytmizuj tekst wybranej fraszki Igora Sikiryckiego i powiedz go, jednocześnie taktując.

Pomoce

Z pomocy szkolnych,
lenia zdaniem,
najlepsze jest
podpowiadanie.

Paluszek i główka

Paluszek i główka
to szkolna wymówka,
zwłaszcza kiedy główce
zagraża klasówka.

Przed klasówką

Nie mógł się wcisnąć
do żadnej z ławek,
bo miał w kieszeni
pełno ściągawek.

1.2 Muzyczne kartki z podróży

Podejmij temat

- Kompozytorzy, zafascynowani odmienną kulturą lub pięknem krajobrazu, opisywali dźwiękami swoje wrażenia. Czy w czasie wakacyjnych podróży miałeś/miałaś okazję słuchać melodii charakterystycznych dla danego kraju lub jego regionu? Opowiedz o tej muzyce.

Piotr Czajkowski
***Kaprys włoski*, op. 45**

Wysłuchaj dwóch fragmentów utworu i określ, który z nich ilustruje dźwiękami przejazd konnej kawalerii.

op. – skrót od słowa opus; oznacza dzieło, utwór lub zbiór utworów numerowanych według kolejności wydawania dzieł kompozytora (np. opus dziesiąte)

Piotr Czajkowski, wybitny rosyjski kompozytor, często podróżował po Europie. *Kaprys włoski* to utwór, który powstał pod wpływem fascynacji artysty muzyką włoską. Usłyszeć w nim można: przejazd konnej kawalerii z Neapolu, ludowe melodie z różnych regionów tego kraju, liryczne pieśni czy rytm taranteli – popularnego włoskiego tańca ludowego. Kompozycja wspaniale oddaje gorący klimat Włoch i temperament mieszkańców tego kraju.

Fryderyk Chopin [czyt. szopen], znany i ceniony na całym świecie genialny polski kompozytor, był zauroczony pejzażem wsi polskiej. Folklor naszej ziemi poznał w dzieciństwie, w czasie wakacyjnych wyjazdów, m.in. do Żelazowej Woli, Szafarni, Strzyżewa. Zafascynowany ludową kulturą muzyczną, w jednym z listów do rodziców pisał:

Zaczęły się skoki, walec i obertas*, aby jednak zachęcić stojących cicho i tylko na miejscu podrygujących parobków, poszedłem w pierwszą parę walca z panną Teklą [...]. Już była prawie jedenasta, gdy Frycowa basetlę** przynosi, gorszą od skrzypcy, o jednej tylko strunie. Dorwawszy się do zakurzonego smyczka jak zacznę basować, takiem tęgo dudlił, że się wszyscy zlecieli patrzeć [...].

(Do rodziny w Warszawie, Szafarnia, dn. 26 sierpnia 1825 roku)

Ślady muzyki ludowej i tańców ludowych odnajdziemy w wielu utworach kompozytora, m.in. w mazurkach i polonezach.

Fryderyk Chopin

***Mazurek e-moll*, op. 17 nr 2**

W utworze tym kompozytor zawarł „tęskną" nutę kujawiaka, polskiego tańca z Kujaw. Słuchając utworu, zwróć uwagę na wolne tempo i śpiewność melodii, które oddają charakter tego tańca.

* mowa o walcu i oberku

** ludowy instrument smyczkowy o niskiej skali dźwięków, przypominający swym kształtem wiolonczelę

Wolfgang Amadeusz Mozart
Marsz turecki z Sonaty A-dur KV 331

Wysłuchaj utworu i zwróć uwagę na jego marszowy rytm. W czasie ponownego słuchania odegraj rolę tamburmajora i wystukuj rytmicznie pierwszą miarę taktu.

* tournée [czyt. turne, zob. też s. 33] – podróż z gościnnymi występami

Wolfgang Amadeusz Mozart [czyt. mocart], austriacki kompozytor, w swoim 35-letnim życiu spędził w podróżach 3720 dni, czyli ponad 10 lat. Całe jego dzieciństwo upłynęło na długich artystycznych tournée* po wielu miastach Europy. Artysta odwiedził m.in. Wiedeń, Genewę, Zurich [czyt. curich], Paryż, Lyon [czyt. ljon], Monachium, Brukselę, Hagę, Amsterdam. Podróże ukształtowały muzycznie młodego artystę. W czasie tak licznych wojaży obserwował i chłonął otaczający go świat, poznawał muzyczne style ówcześnie dominujące w Europie. Miał też okazję słuchać najwybitniejszych muzyków i oglądać spektakle operowe na najlepszych teatralnych scenach. *Sonata A-dur* powstała podczas jego podróży do Francji. Ostatnia część utworu to słynny *Marsz turecki*. 22-letni Mozart był wówczas zafascynowany kapelami tureckimi. Na czele każdej z nich stał dyrygent – tamburmajor.

Piotr Czajkowski
Sekstet smyczkowy d-moll, op. 70 Souvenir de Florence (Pamiątka z Florencji)

1. Powiedz, który z wysłuchanych na lekcji utworów najbardziej oddaje nastrój ostatnich wakacji. Nadaj mu własny tytuł.

2. Wyszukaj w internecie utwór muzyczny, który przywołuje u ciebie wspomnienia z lata.

1.3 Wartości rytmiczne nut i pauz

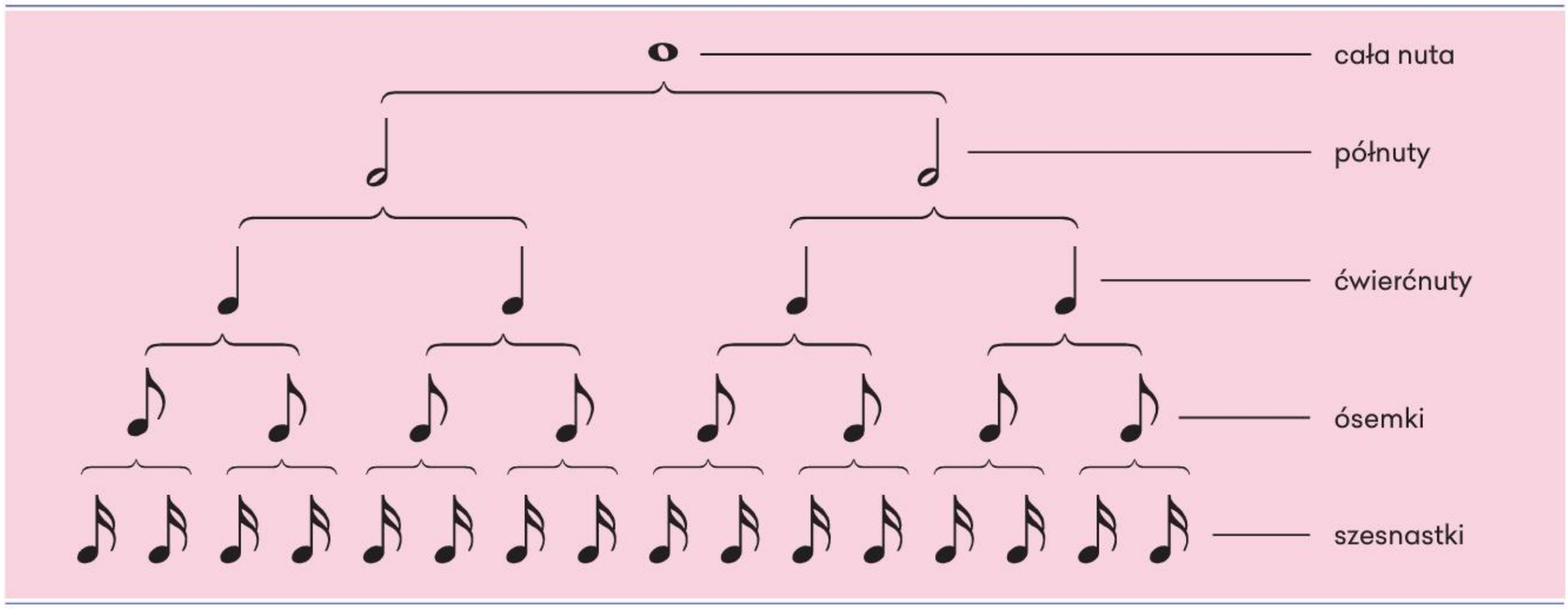
Podejmij temat

- Zadaj koleżance lub koledze muzyczne zagadki związane z czasem trwania wartości rytmicznych.
  - Ile ósemek mieści półnuta?
  - Jaka nuta trwa tyle samo, ile cztery ćwierćnuty?
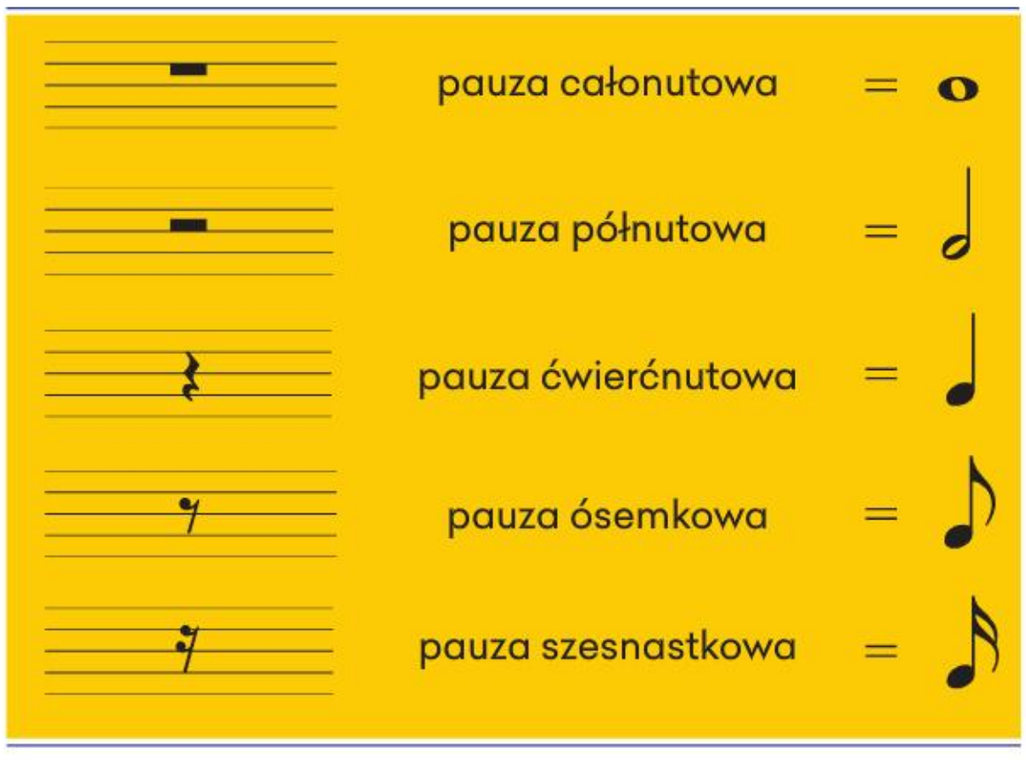
Określony czas trwania dźwięku wyrażają nuty o różnych kształtach. W klasach młodszych poznaliście już wartość całej nuty, półnuty, ćwierćnuty i ósemki. W zapisach nutowych znajdziecie zapewne jeszcze inne wartości rytmiczne o krótszym czasie trwania. Takim przykładem są szesnastki.

Nuty o wartości szesnastek można zapisywać oddzielnie, z podwójnymi chorągiewkami , lub łącząc je dwoma wiązaniami.

Oto znaki graficzne nut oraz czas ich trwania w porównaniu do całej nuty.

Pauza to muzyczna cisza. Jej znaki graficzne określają w utworze muzycznym czas trwania przerwy między dwoma dźwiękami. Piszemy je na pięciolinii w określonym miejscu.

1. Odtwórzcie na instrumentach czas trwania podanych wartości rytmicznych. Odliczajcie miarowo na „raz”, „dwa”, „trzy”, „cztery”.

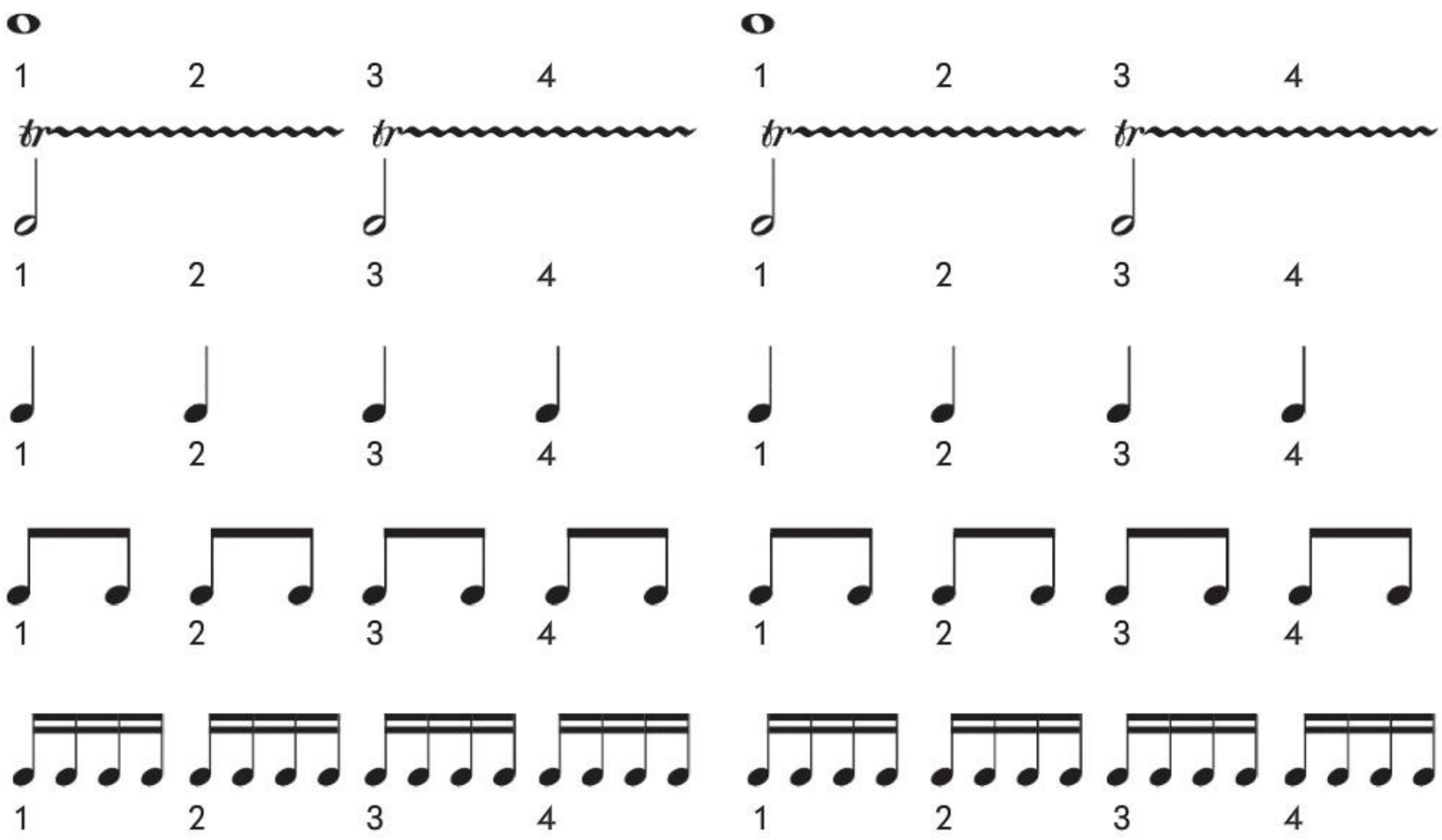

2. Pod wartościami rytmicznymi nut został napisany krótki wiersz. Obserwując zapis nutowy, powiedz go rytmicznie.

3. Do podanych układów wartości rytmicznych dopasuj teksty przysłów, następnie powiedz je rytmicznie.

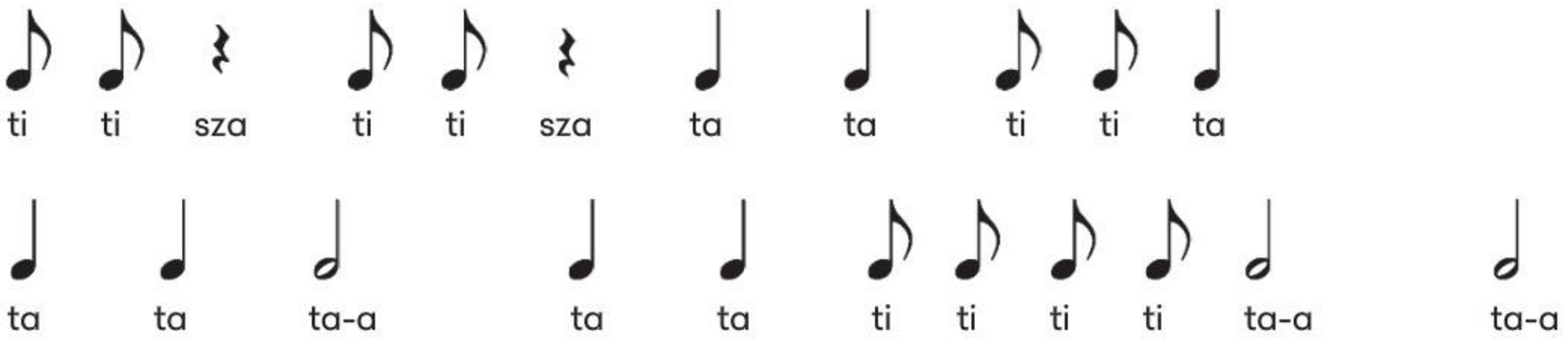

Gdy łagodna jesień trzyma, będzie krótka, ostra zima.

Gdy we wrześniu grzybów brak, nieodzowny zimy znak.

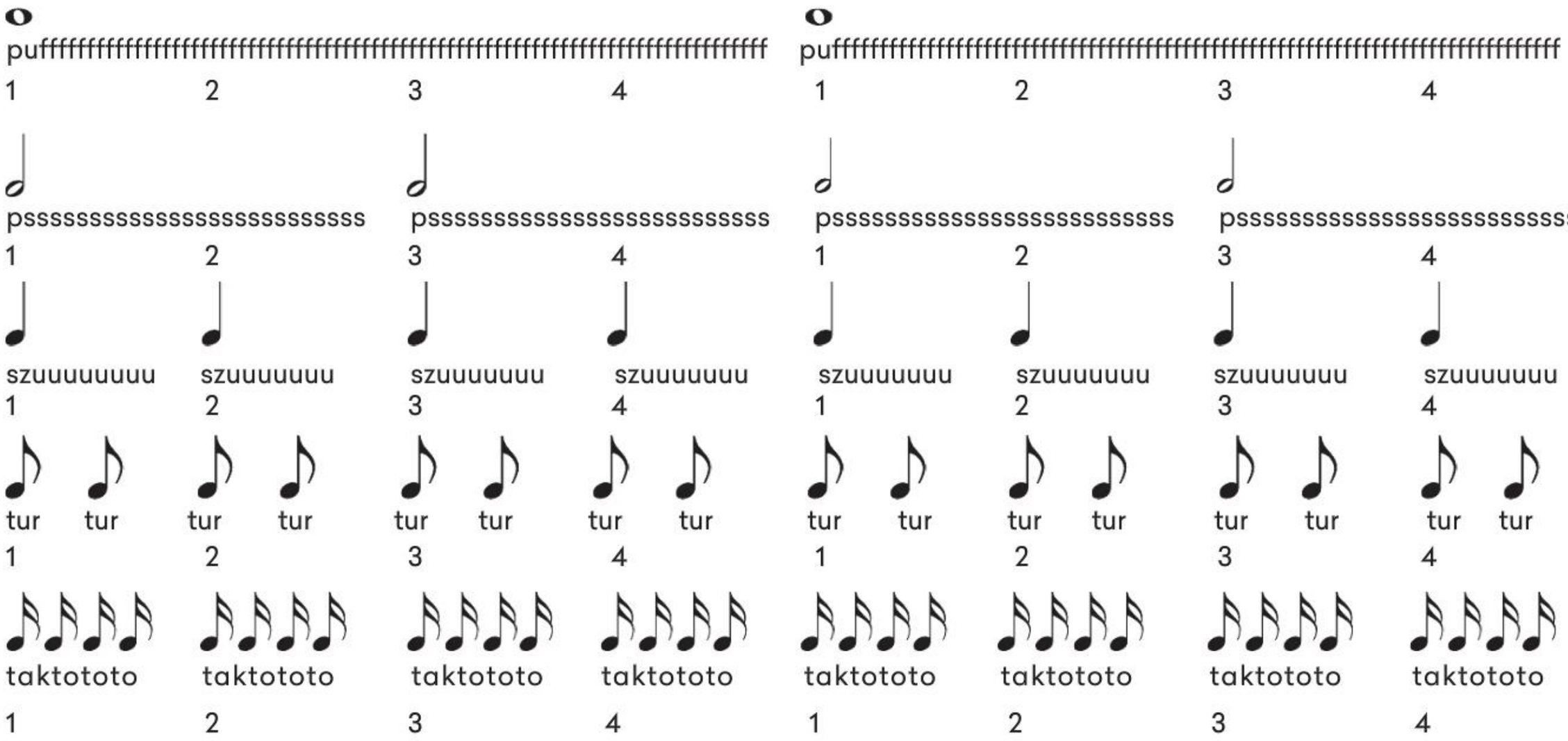
4. Przyjrzyj się zapisowi nutowemu piosenki *Czas powrotów* (s. 6 i 7) i powiedz, jakie wartości rytmiczne zastosował w tej kompozycji autor muzyki.

5. Odczytaj podane struktury rytmiczne, stosując tataizację (sylaby rytmiczne).
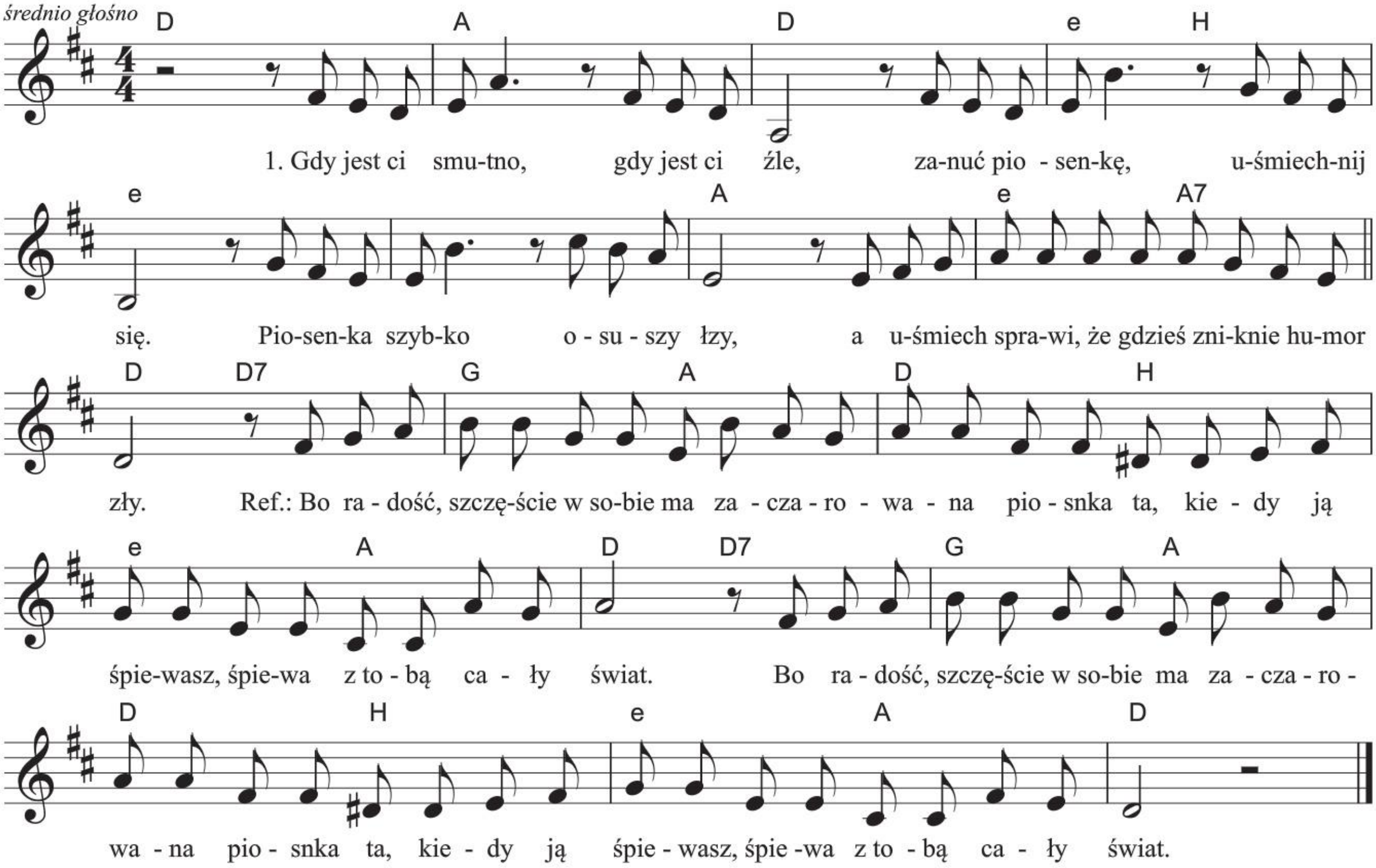

6. Naśladuj odgłosy pociągu, zwracając uwagę na czas trwania wartości rytmicznych. Mówiąc rytmicznie, uderzaj miarowo na „raz", „dwa", „trzy", „cztery".

puffffff

Zaczarowana piosenka

Muzyka i słowa: Jolanta Kucharczyk

umiarkowanie
średnio głośno

1. Gdy jest ci smutno, gdy jest ci źle,
   zanuć piosenkę, uśmiechnij się.
   Piosenka szybko osuszy łzy,
   a uśmiech sprawi, że gdzieś zniknie humor zły.

Refren:

Bo radość, szczęście w sobie ma
zaczarowana piosnka ta,
kiedy ją śpiewasz, śpiewa z tobą
cały świat. } bis

2. Gdy czarne chmury, gdy pada deszcz,
   po deszczu słońce uśmiechnie się.
   Na ciemnym niebie już tęcza lśni,
   więc z deszczem, słońcem, tęczą śpiewaj także ty.

Refren:

Bo radość, szczęście w sobie ma…

7. Zaimprowizuj akompaniament do refrenu *Zaczarowanej piosenki*, wykorzystując dowolny instrument perkusyjny.

1.4 O instrumentach perkusyjnych

Podejmij temat

Rozwiązaniem rebusu jest nazwa instrumentu perkusyjnego. Poszukaj w różnych źródłach informacji na jego temat.

Instrumenty perkusyjne mają bardzo bogatą historię, pierwsze z nich znane były bowiem już w czasach ludów pierwotnych. Wykorzystywano je wówczas w praktykach religijnych i magicznych rytuałach. Instrumenty te budowano z naturalnych materiałów dostępnych człowiekowi, takich jak: drewno, glina, skóra, kości zwierząt, żółwie skorupy, puste tykwy. Wraz z upływem wieków doskonalono wykonanie i brzmienie instrumentów. Jako materiał budulcowy zaczęto stosować stopy różnych metali, a nawet tworzywa sztuczne.

Efekty akustyczne wydobywa się z instrumentów perkusyjnych w różny sposób, np. przez potrząsanie, pocieranie, uderzanie dłonią, dłońmi lub pałeczkami, częściami instrumentu.

Instrumenty perkusyjne pochodzą z wielu stron świata. Dziś są powszechnie wykorzystywane w różnych typach orkiestr, a także w mniejszych zespołach muzycznych, w których czasem stają się „bohaterami" koncertu.

Mieszkańcy Afryki grający na bębnach

Ze względu na źródło dźwięku instrumenty perkusyjne dzielimy na:
– **idiofony** (instrumenty samobrzmiące), w których źródłem dźwięku są drgające ciała sprężyste, np. płytki, rury, metalowe języczki,
– **membranofony**, w których źródłem dźwięku jest napięta błona – membrana – np. bęben wielki, bongosy.

Instrumenty perkusyjne można podzielić na:
– instrumenty **o nieokreślonej wysokości dźwięku** (niemelodyczne) to np. trójkąt, marakasy, talerze, tamburyn, kastaniety, klawesy, drewienko akustyczne, bębenek,
– instrumenty **o określonej wysokości dźwięku** (melodyczne) to np. dzwonki chromatyczne, wibrafon, ksylofon, marimba, metalofon, dzwony rurowe.

Edward Grieg
W grocie Króla Gór z I suity Peer Gynt

W końcowej części utworu *W Grocie Króla Gór* wśród instrumentów orkiestry wyróżnia się głośne brzmienie instrumentu perkusyjnego. Rozpoznaj, jaki to instrument.

Józef Haydn
Allegretto* z II części *Symfonii nr 100 G-dur Wojskowa

Symfonia zyskała miano Wojskowej dzięki użyciu w niej dość głośnego, jak na owe czasy, instrumentarium. Obok dużej grupy instrumentów dętych w orkiestrze znalazła też miejsce rozbudowana sekcja instrumentów perkusyjnych. Rozpoznaj je po brzmieniu.

1. Jakie znasz sposoby wydobywania dźwięków z tamburynu?

2. Dawniej plemiona afrykańskie, żyjące z dala od cywilizacji, często porozumiewały się ze sobą za pomocą „mówiących” bębnów. Zaproś kolegów do wspólnej zabawy w plemiona, które komunikują się na odległość za pomocą umówionych sygnałów muzycznych. Ułóżcie na bębenkach krótkie rytmy, nadajcie im sens słowny, następnie wystukajcie je w „rytmicznej rozmowie”. Oto przykłady:

Uwaga, zagrożenie!

Obcy na wyspie!

Zapraszamy na ucztę!

„Mówiący” bęben

3. Posłuchaj wybranych fragmentów utworów orkiestrowych, zwracając uwagę na brzmienie instrumentów perkusyjnych.

Instrumenty niemelodyczne

drewienko akustyczne

kastaniety

bębenek

marakasy

tamburyn

janczary

talerze

trójkąt

Ciekawe!

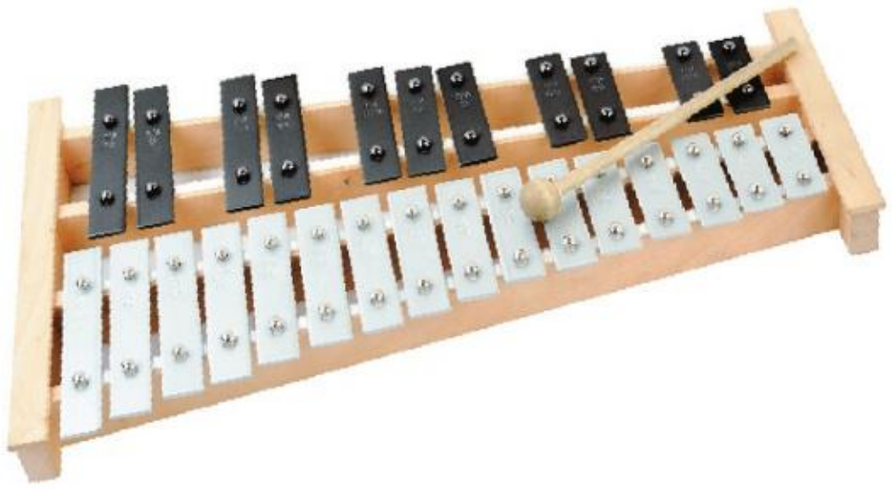
Tamburyn, nazywany bębenkiem baskijskim, wcale nie pochodzi z kraju Basków. Przywędrował do nas z dalekiej Azji, gdzie zdobył popularność w ludowej muzyce tanecznej, a w późniejszych wiekach w orkiestrach wojskowych. Brzmienie tamburynu docenili też kompozytorzy, włączając go czasami do instrumentarium orkiestry symfonicznej.

Ciekawe!

Do grupy membranofonów należy kocioł, który jako jedyny ma specjalny system umożliwiający dostrojenie go do określonego dźwięku. Jest więc wyjątkowym membranofonem, bo o określonej wysokości dźwięku. Wykorzystuje się go najczęściej w orkiestrach symfonicznych.

Instrumenty melodyczne

dzwonki chromatyczne

ksylofon

wibrafon
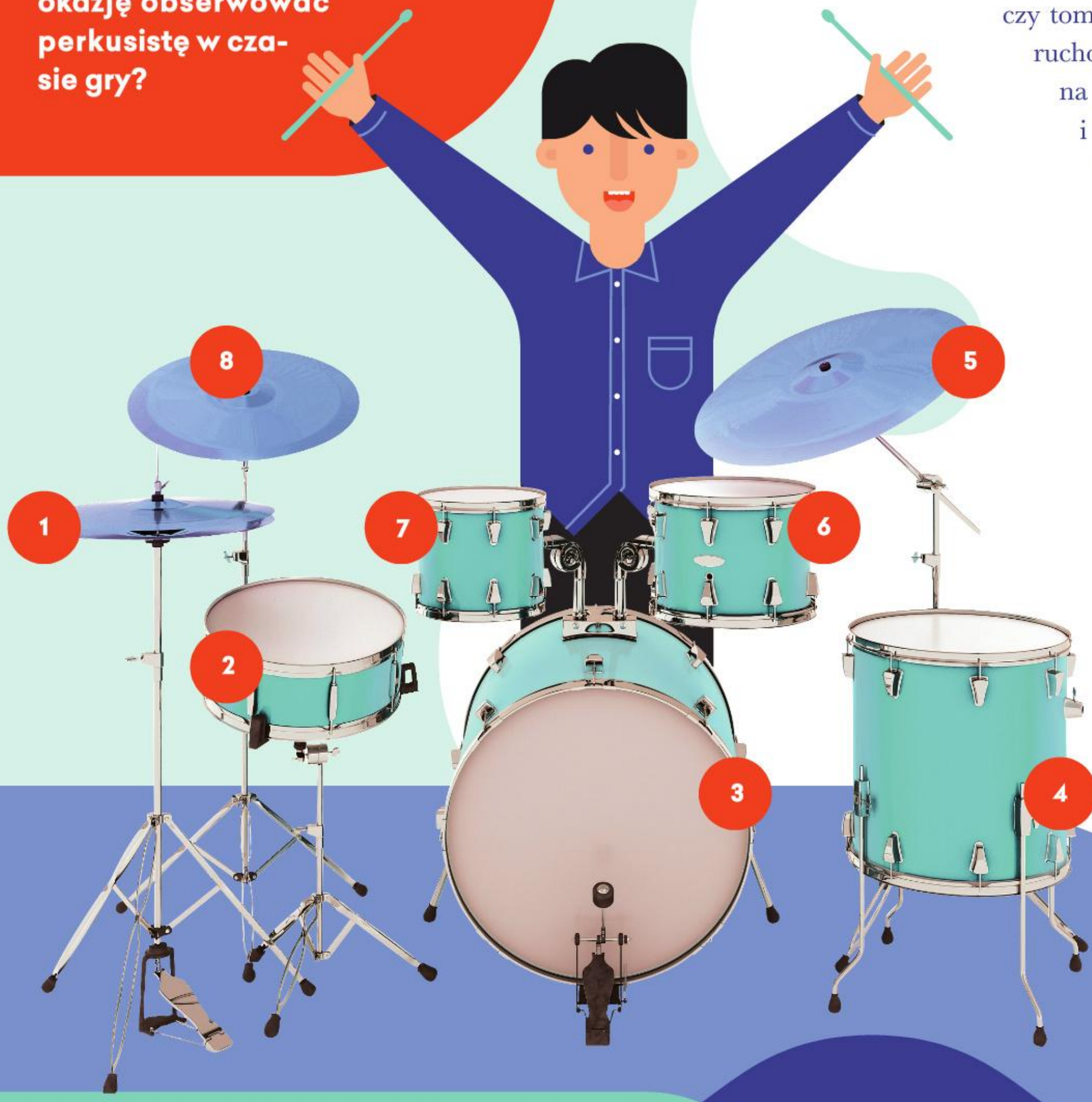

marimba

dzwony rurowe

PODSTAWOWY ZESTAW PERKUSYJNY

Czy mieliście kiedyś okazję obserwować perkusistę w czasie gry?

Jego ręce wystukują pałeczkami różne rytmy na talerzach, stojącym tomie, werblu czy tom-tomach, a nogi za pomocą ruchomego pedału wybijają rytm na hi-hacie [czyt. haj hecie] i basowym bębnie. Koordynacja ruchów rąk i nóg wymaga od muzyka wielogodzinnych ćwiczeń.

John Bonham

[czyt. dżon bonam]
Jest uznawany za najlepszego perkusistę wszech czasów. Jego pierwszym zestawem perkusyjnym były garnki i talerze. Gdy miał 10 lat, dostał werbel, a 5 lat później tata kupił mu pierwszy prawdziwy zestaw perkusyjny.

1 – hi-hat
2 – werbel
3 – bęben basowy
4 – stojący tom
5, 8 – talerze
6, 7 – tom-tomy

- Wyszukaj w internecie informacje o Johnie Bonhamie. W jakim znanym zespole był perkusistą?

1.5 Muzycznie o jesieni

Podejmij temat

- Jakie odgłosy natury kojarzą ci się z jesienią?

Barwy jesieni

Muzyka: Andrzej Wolski
Słowa: Jadwiga Koczanowska

wesoło, głośno

D e A D

Je - sień ma ko - lo - rów wie - le, wszy-stkie ta - kie pię - kne są

h e A D

zło - te, ru - de, pur - pu - ro - we, o - tu - lo - ne sre - brną mgłą.

D e A D

Ja - rzę - bi - ny czer - wień ja - sna i kasz - ta - nów cie - mny brąz,

h e A D

fio - let ma - łych, skro - mnych wrzo - sów, wie - lo - bar - wnych as - trów klomb.

e A D h e A D Czm

Ref.: Je - sień to ko - lo - ro - wa po - ra, je - sień to wie - lo - barw - ny czas,

e A D h e A D

je - sień – po - ma - rań - czo - we słoń - ce, je - sień to ko - lo - ro - wy wiatr.

1. Jesień ma kolorów wiele,
wszystkie takie piękne są:
złote, rude, purpurowe,
otulone srebrną mgłą.

Jarzębiny czerwień jasna
i kasztanów ciemny brąz,
fiolet małych, skromnych wrzosów,
wielobarwnych astrów klomb.

Refren:

Jesień to kolorowa pora,
jesień to wielobarwny czas,
jesień – pomarańczowe słońce,
jesień to kolorowy wiatr.
} bis

2. Jesień – romantyczna pora,
na wędrówki długie czas
w świat zapachów i kolorów,
poprzez pola, łąki, las.

Wiatr wiruje w złotych liściach,
serenady rzewne gra,
jesiennego deszczu strugi
czasem moczą barwny świat.

Refren:

Jesień to kolorowa pora…

1. Czy twoim zdaniem tytuł piosenki właściwie oddaje jej treść? Jakie kolory jesieni i zjawiska przyrody autorka przedstawiła w tekście utworu?

2. Z ilu muzycznych części składa się piosenka *Barwy jesieni*? Przedstaw jej budowę za pomocą elementów graficznych nawiązujących do jesieni. Na przykład:

3. Zrytmizuj wyrażenia związane z jesienią: żółty liść, odlot ptaków, deszczowa pogoda, siwa mgła. Podziel wyrażenia na sylaby, następnie spróbuj dopasować do nich wartości rytmiczne. Na przykład:

4. Ułóżcie ilustrację muzyczną *Jesienny spacer*. Wykorzystajcie krótkie opisy i wybrane instrumenty.

Wyjście dzieci na wycieczkę szkolną

Rozbrzmiewa głos szkolnego dzwonka.

Słychać tupot dziecięcych kroków, później – rytmiczny marsz.

Dzieci śpiewają piosenkę.

W gałęziach drzew delikatnie szumi wiatr.

Zabawa dzieci w parku

Słychać radosny śmiech i nawoływania.

Dzieci biegają po parku, zbierają liście.

Liście szeleszczą pod stopami.

Wiatr delikatnie szumi w gałęziach drzew.

Słychać odgłosy spadających kasztanów.

Spotkanie z wiewiórką

Wiewiórka przeskakuje z gałęzi na gałąź.

Dzieci podbiegają do drzewa.

Spłoszona wiewiórka ucieka i chowa się wśród gałęzi.

Jesienny deszcz

Zaczyna padać deszcz, słychać odgłosy spadających kropli:

najpierw cicho, potem – coraz głośniej.

Wiatr coraz mocniej szumi w gałęziach drzew.

Słychać szelest liści.

Dzieci szybkim krokiem wracają do szkoły.

Antonio Vivaldi
Koncert nr 3 F-dur Jesień,
część 1, *Allegro*

Antonio Vivaldi namalował muzyką piękny obraz jesieni. Słuchając jego utworu, wykonaj pracę plastyczną o tematyce jesiennej. Podkreśl kolorystyką nastrój i charakter muzyki.

1.6 Muzyka opowiada

Podejmij temat

- Kompozytorzy potrafią opowiedzieć niezwykłe historie, ukazać piękne krajobrazy albo wyrazić głębokie uczucia i emocje, posługując się wyłącznie dźwiękami. W jaki sposób, twoim zdaniem, można opowiadać i ilustrować za pomocą dźwięków płynących z różnych instrumentów?

Nikołaj Rimski-Korsakow
Lot trzmiela

W jaki sposób kompozytor podkreślił muzycznie lot trzmiela? Spróbuj naśladować odgłosy lecących owadów, używając wybranych instrumentów perkusyjnych.

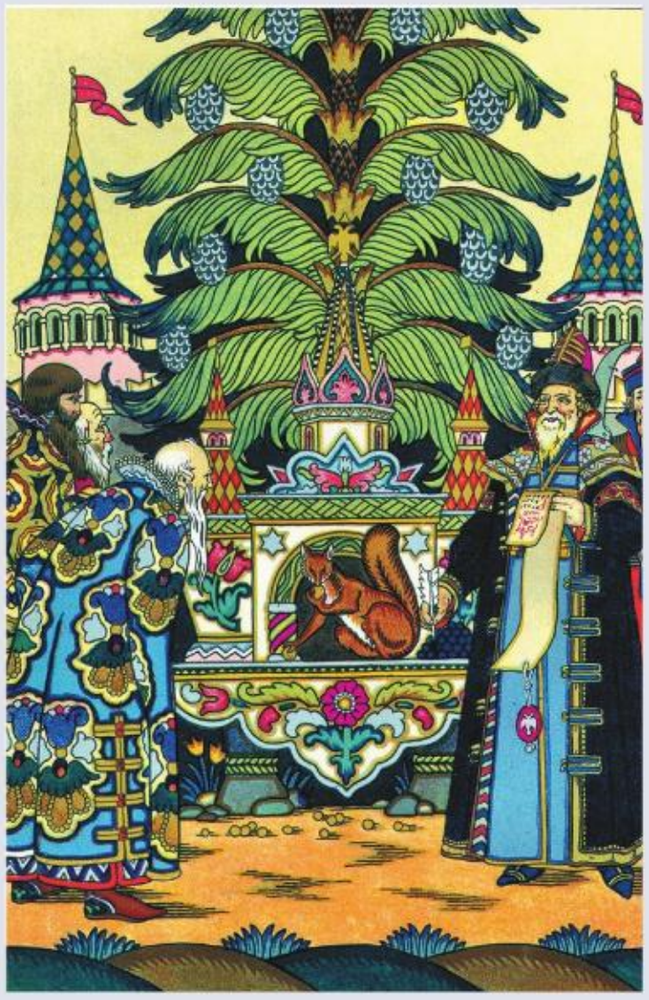
Ciekawe!

Utwór *Lot trzmiela*, w oryginale dzieło orkiestrowe, był opracowany na wiele różnych instrumentów, np. dwa fortepiany, akordeon, orkiestrę dętą, flet i fortepian, gitarę solo, skrzypce i fortepian, puzon i fortepian. Mówi się o nim, że to prawdziwe muzyczne perpetuum mobile*.

* perpetuum mobile (z łac. 'coś wiecznie ruchomego') – hipotetyczna maszyna, która działa w nieskończoność

Lot trzmiela

Utwór *Lot trzmiela* pochodzi z opery *Bajka o carze Sałtanie*, do której muzykę napisał znany rosyjski kompozytor Nikołaj Rimski-Korsakow. Artysta przedstawił swoją muzyczną opowieść, czerpiąc fabułę z utworu Aleksandra Puszkina o takim samym tytule. Jest to historia Gwidona, który był synem cara Sałtana. Jako niemowlę, na skutek intryg i podstępów ciotek, wraz z matką został wrzucony w beczce do morza. Na szczęście fale doniosły ich do wybrzeża bezludnej wyspy Bujan, gdzie osiedlili się, a carewicz wyrastał na mężnego młodzieńca. Gwidon wciąż jednak marzył, by zobaczyć rodzinny kraj i poznać swojego ojca. Nie było to jednak możliwe. Pewnego dnia carewicz uratował łabędzia przed drapieżnym sępem. Nie wiedział, że to zaklęta w ptaka księżniczka, która uciekała przed złym czarodziejem.

Łabędzica w podziękowaniu wyczarowała niezwykłe miasto, którym od tej pory rządzili Gwidon i jego matka. Sprawiła też, że jej wybawca zamienił się w trzmiela, by w tej postaci móc dotrzeć przez morze do pałacu cara. Historia kończy się szczęśliwie, gdyż sułtan dowiedział się o złych uczynkach swoich szwagierek, przybył na wyspę i połączył się z rodziną. Przestał działać też zły czar i łabędzica zamieniła się w piękną księżniczkę, z którą Gwidon związał swój los.

Wesoły wieśniak
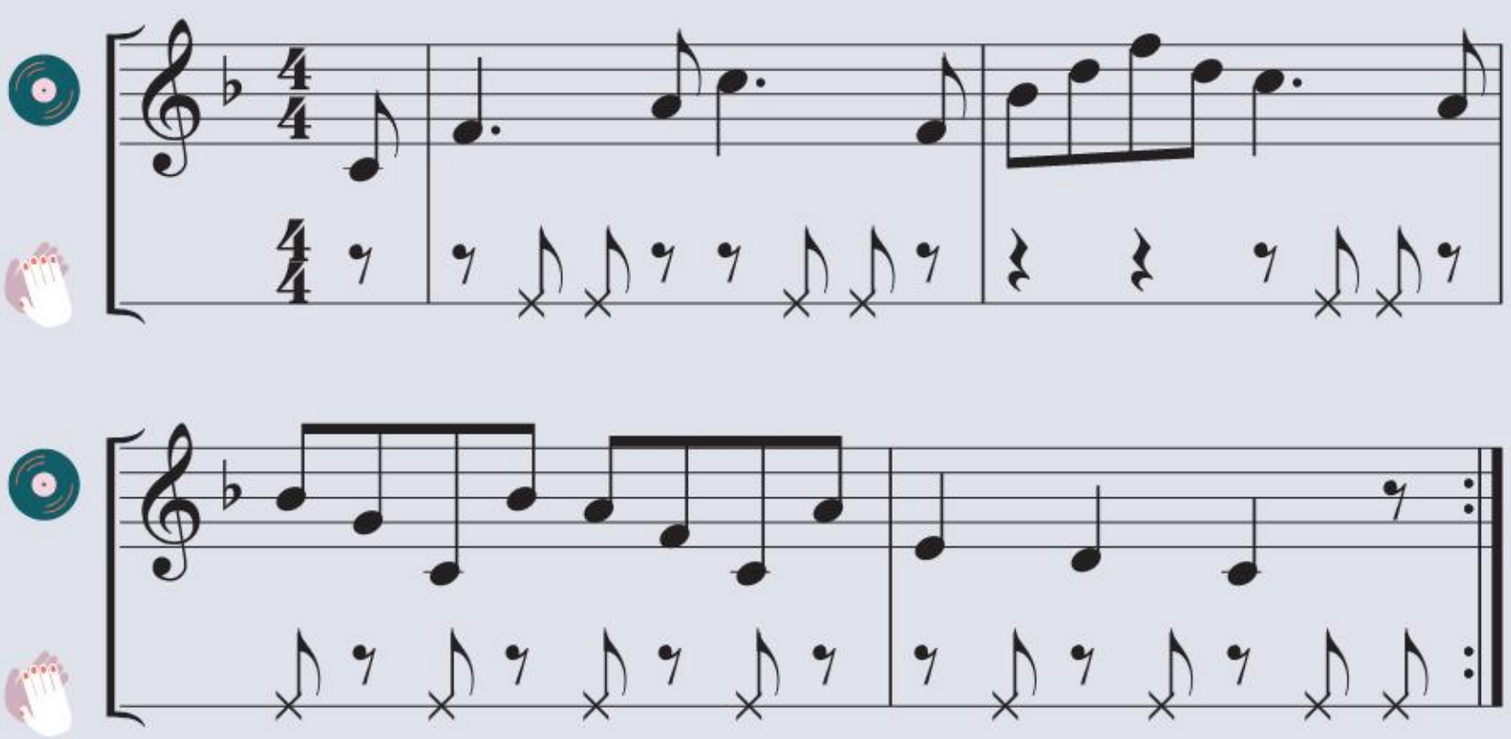
Warto poznać utwór *Wesoły wieśniak*, wybitnego niemieckiego kompozytora Roberta Schumanna [czyt. szumana]. Muzyczny obrazek pochodzi ze zbioru miniatur fortepianowych *Album dla młodzieży*, op. 68. Ponieważ miniatura muzyczna jest drobnym utworem instrumentalnym, tak i ten utwór ukazuje krótką scenkę, której bohaterem jest człowiek czerpiący radość z uroków wiejskiego życia. Słuchając utworu, ma się wrażenie, że wieśniak wiedzie pogodny i beztroski żywot w zgodzie z naturą i prawami przyrody. Dzieło kompozytora cieszy się do dziś popularnością nie tylko wśród młodych instrumentalistów. Tę melodię można często usłyszeć np. w animowanych filmach dla dzieci.

Tadeusz Makowski
Wiejskie podwórko

Wesoły wieśniak

(fragment)

Robert Schumann
***Wesoły wieśniak z Albumu dla młodzieży*, op. 68**

W jaki sposób kompozytor podkreślił sielankowy krajobraz i dobry nastrój mieszkańca wsi? Słuchając ponownie utworu, wyklaskaj podany obok rytm.

Łabędź

Utwór francuskiego kompozytora Camille'a Saint-Saënsa [czyt. kamila sensansa] *Łabędź* to jedna z najpiękniejszych ilustracyjnych miniatur zawartych w zbiorze *Karnawał zwierząt*. Artysta swoje 14-częściowe dzieło, które nazywał „fantazją zoologiczną", rozpisał na różne składy instrumentów i w muzyczny, żartobliwy sposób przedstawił zwierzęta, np. lwa, kury, żółwie, kangury, słonia. W całym cyklu wyjątkiem jest tylko utwór *Łabędź*, kompozycja pełna wdzięku i dostojeństwa, która jako jedyna mogła być publicznie wykonywana za życia kompozytora. Cóż takiego wyjątkowego jest w tej miniaturze? Spróbujcie odkryć to sami, słuchając utworu. Wyobraźcie sobie taflę wody i spokojnie pływającego po niej łabędzia.
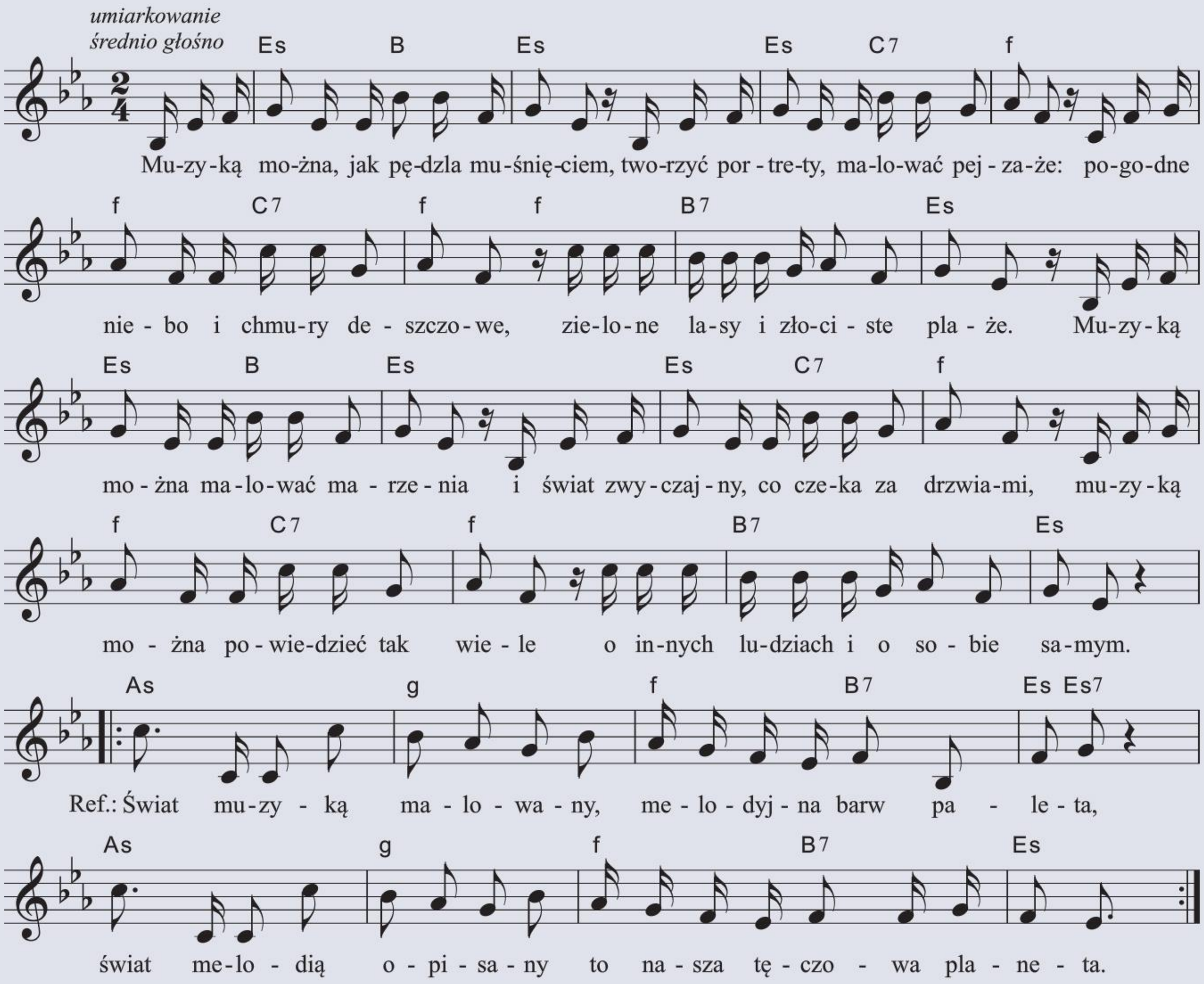
Camille Saint-Saëns
Łabędź

W jaki sposób kompozytor oddaje łagodne ruchy ptaka oraz jego piękno i elegancję? Na jaki skład instrumentów został napisany utwór *Łabędź*?

1. Zaśpiewaj piosenkę *Świat muzyką malowany*.

Świat muzyką malowany

Muzyka: Mirosław Ziąber
Słowa: Jadwiga Koczanowska

1. Muzyką można, jak pędzla muśnięciem,
tworzyć portrety, malować pejzaże:
pogodne niebo i chmury deszczowe,
zielone lasy i złociste plaże.

Muzyką można malować marzenia
i świat zwyczajny, co czeka za drzwiami,
muzyką można powiedzieć tak wiele
o innych ludziach i o sobie samym.

Refren:

Świat muzyką malowany,
melodyjna barw paleta,
świat melodią opisany
to nasza tęczowa planeta. } bis

2. Muzyką można opisać lot trzmiela,
radość poranka i smutek rozstania,
muzyką można wyrazić najlepiej
te nadzwyczajne i zwykłe doznania.

Muzyką można otworzyć, jak kluczem,
drzwi do krainy uśmiechu i baśni,
muzyką można najpiękniej, najlepiej
łagodzić spory, konflikty i waśnie.

Refren:

Świat muzyką malowany…

1.7 Czy muzyce potrzebny jest rytm?

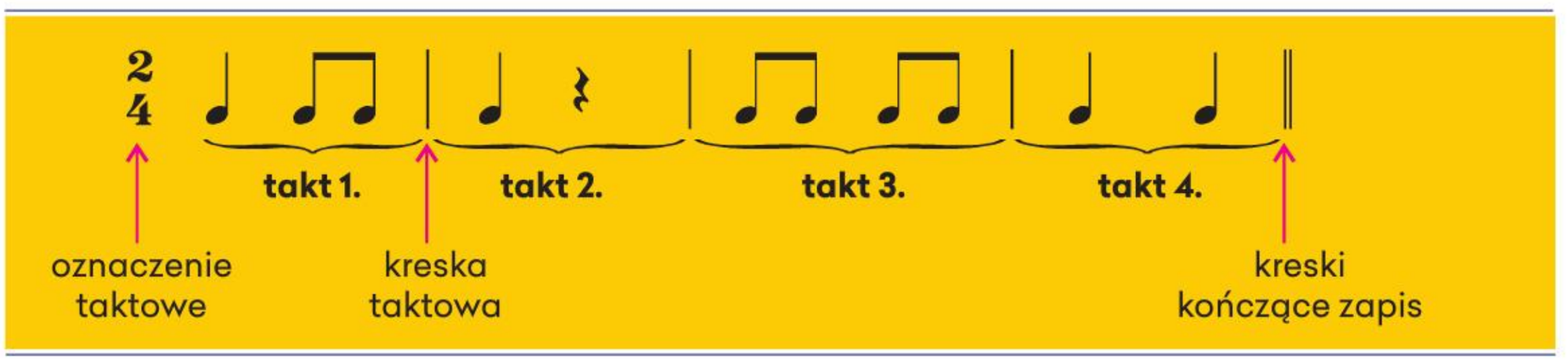
Podejmij temat

- Zagraj na wybranym instrumencie perkusyjnym niemelodycznym dowolny rytm.

Rytm jest jednym z podstawowych elementów dzieła muzycznego; reguluje jego przebieg w czasie oraz organizuje dźwięki w pewne określone ugrupowania. Bez rytmu nie może istnieć melodia, natomiast może brzmieć muzyka oparta wyłącznie na rytmie.

Ugrupowanie rytmiczne jest porządkowane przez **metrum** za pomocą regularnie powtarzających się akcentów metrycznych, w wyniku czego powstają najkrótsze odcinki muzyczne zwane **taktami**.

Takt zawiera ściśle określoną sumę wartości rytmicznych nut i pauz wskazaną przez **oznaczenie taktowe**.

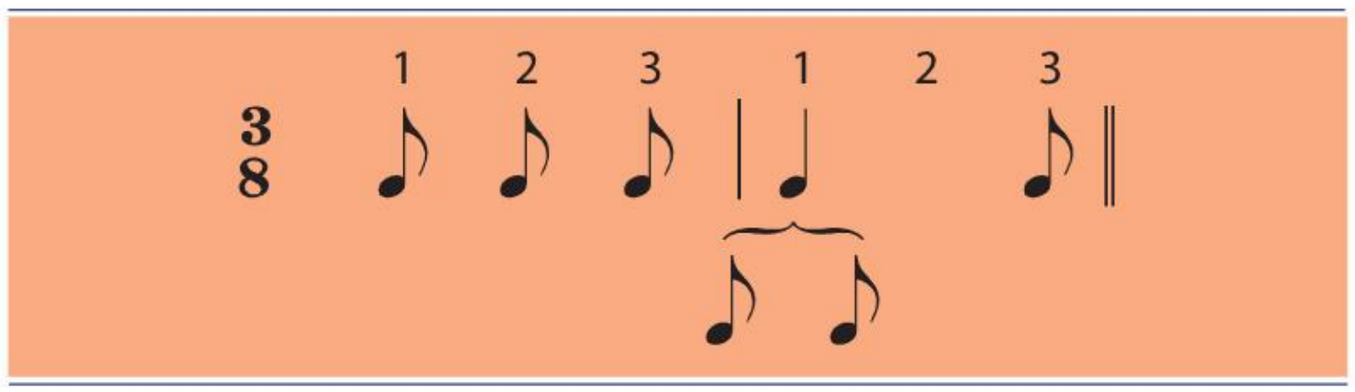
Oznaczenie taktowe zapisuje się za pomocą dwóch cyfr, jedna nad drugą, na początku rytmu, np.:

$\frac{2}{4}, \frac{3}{4}, \frac{6}{8}, \frac{2}{2}$

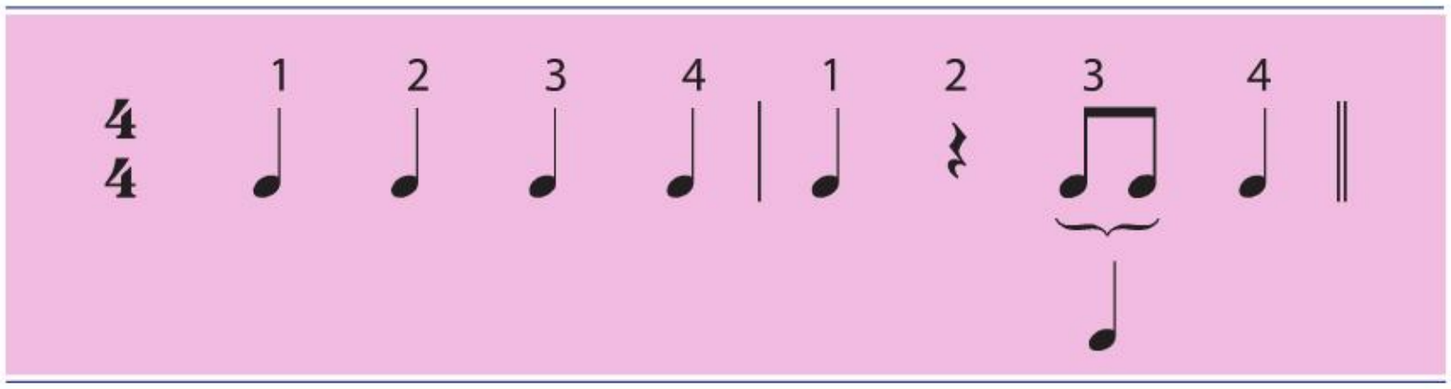
Dolna cyfra wskazuje, jaka wartość nutowa jest podstawą miary taktu (4 – ćwierćnuta, 8 – ósemka, 2 – półnuta). Cyfra górna oznacza, ile ma być w takcie jednostek miarowych oznaczonych przez cyfrę dolną.

Zapamiętaj

Oznaczenie taktowe $\frac{3}{8}$ wskazuje, że w każdym takcie mogą być trzy ósemki lub nuty o łącznej wartości rytmicznej trzech ósemek.

Oznaczenie taktowe $\frac{4}{4}$ wskazuje, że w każdym takcie mają być cztery ćwierćnuty lub nuty, których łączna wartość rytmiczna równa jest czterem ćwierćnutom.

W kompozycji plastycznej też spotykamy rytm. Wyraża się on przez powtarzanie takich samych lub podobnych elementów w pewnych określonych odstępach.

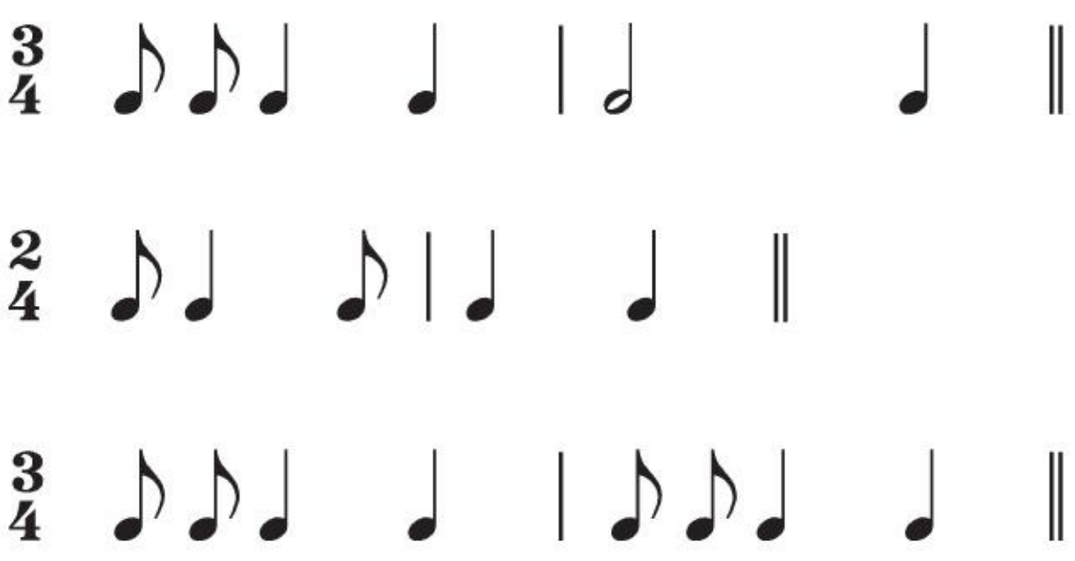

Paul Klee *Zamek i słońce* (1928)

1. Powiedz, jakie oznaczenia taktowe mają piosenki poznane przez ciebie w tym roku szkolnym. Jaka wartość rytmiczna jest miarą taktu w tych utworach?

2. Obserwując zapis nutowy, wyklaskaj rytm refrenu poznanej piosenki.

3. Dopasuj zapisy do podanych rytmów, następnie powiedz te słowa rytmicznie.

odleciały już bociany

kolorowe liście

jesienne astry

4. Zaśpiewaj refren piosenki *Barwy jesieni* z towarzyszeniem gestodźwięków wykonywanych na każdą miarę taktu, np.:
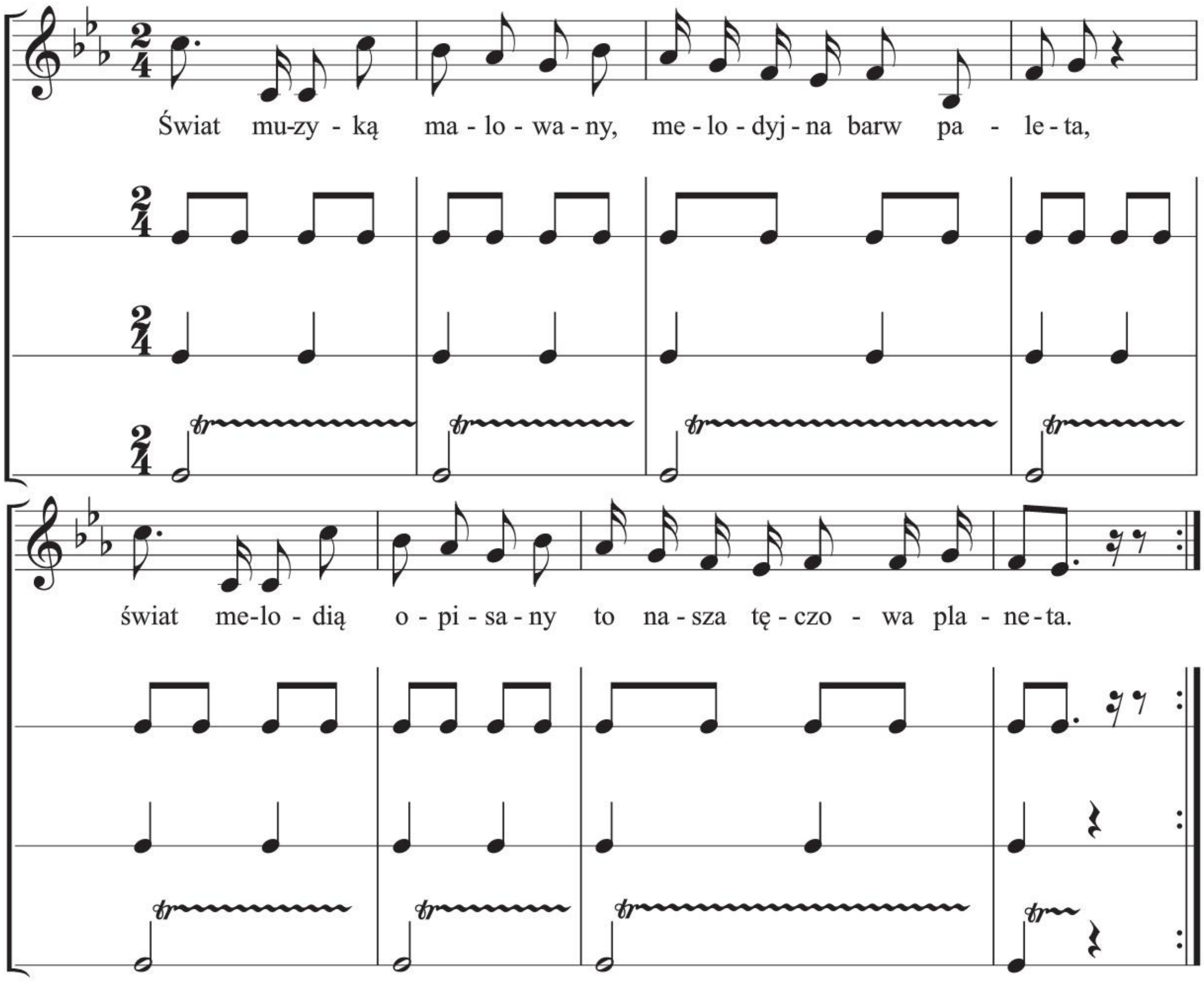
na „raz” – klaśnięcie w dłonie,
na „dwa” – uderzenie rękami w uda,
na „trzy” – pstryknięcie palcami prawej ręki,
na „cztery” – pstryknięcie palcami lewej ręki.

Dziecko wykonujące gestodźwięki

5. Spróbuj ułożyć cztery takty rytmu w dowolnym metrum i je zapisać. Swoją kompozycję odtwórz, klaszcząc lub grając rytm na dowolnym instrumencie perkusyjnym.

6. Zaśpiewajcie refren piosenki *Świat muzyką malowany*, akompaniując na instrumentach perkusyjnych według podanego wzoru.

1.8 Polonez – taniec polski

Podejmij temat

Polonezem wchodzą drzewa w polską jesień,
śpiew tej ziemi w swoich liściach każde niesie.
Przez ogrody, przez aleje i przez pole
idą brzozy, idą klony i topole.
A te klony ustroiły się bogato,
a te brzozy wplotły w warkocz babie lato.
Idą wiązy, idą buki i jesiony,
szczerym złotem wyzłocone po korony.
Koralami zaświeciła jarzębina,
dąb żołędzie do gałęzi poprzypinał.
Idą drzewa – słońce w liściach każde niesie,
polonezem wchodzą drzewa w polską jesień.

Wanda Chotomska

Polonez to polski taniec narodowy. Wywodzi się z ludowego tańca zwanego „chodzonym" i szlacheckiego „pieszego". Dzięki wytworności, elegancji i dostojności kroków oraz figur tanecznych polonez zawitał na dwór królewski i stał się modnym tańcem towarzyskim na wielu dworach europejskich. Nazwa polonez wywodzi się z języka francuskiego – *la dance polonaise* [czyt. la dans polon**e**z]*, co oznacza taniec polski. Termin taniec polski został zastąpiony nazwą polonez pod koniec XVIII wieku. Poloneza tańczy się w parach, w metrum trójdzielnym, w umiarkowanym tempie. Oto jego charakterystyczny rytm:

lub

i zakończenie
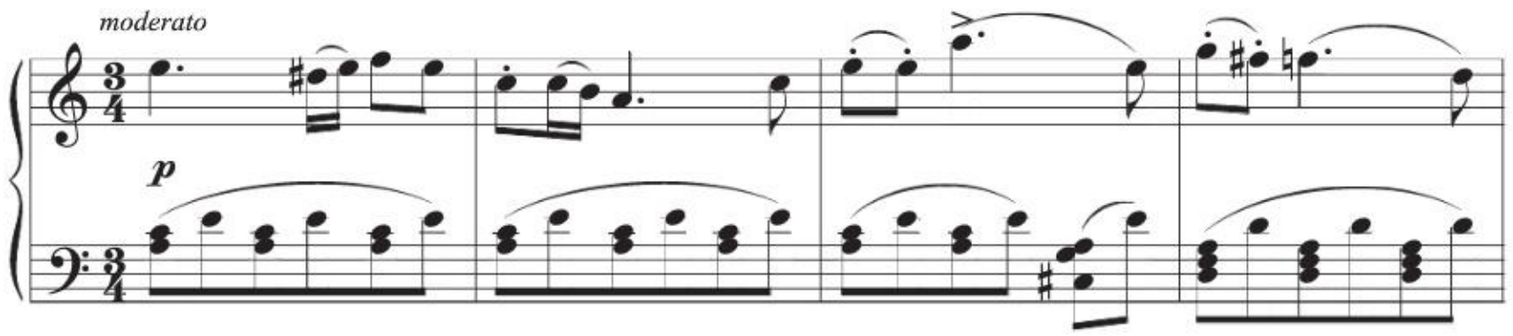

* pismem pogrubionym oznaczono samogłoskę w sylabie akcentowanej

1. Wystukaj kilkakrotnie charakterystyczny rytm i zakończenie poloneza.

Michał Kleofas Ogiński w swoim dziele *Polonez a-moll Pożegnanie Ojczyzny* nadał polonezowi artystyczny charakter.

Michał Kleofas Ogiński
Polonez a-moll Pożegnanie Ojczyzny
(fragment)

Michał Kleofas Ogiński
Polonez a-moll Pożegnanie Ojczyzny

Inni kompozytorzy, którzy pisali polonezy, to m.in. Karol Kurpiński, Fryderyk Chopin, Stanisław Moniuszko, Henryk Wieniawski, Wojciech Kilar. Niektóre z tych utworów przeznaczone były wyłącznie do słuchania, inne stanowiły tańce sceniczne w operze, balecie lub filmie.
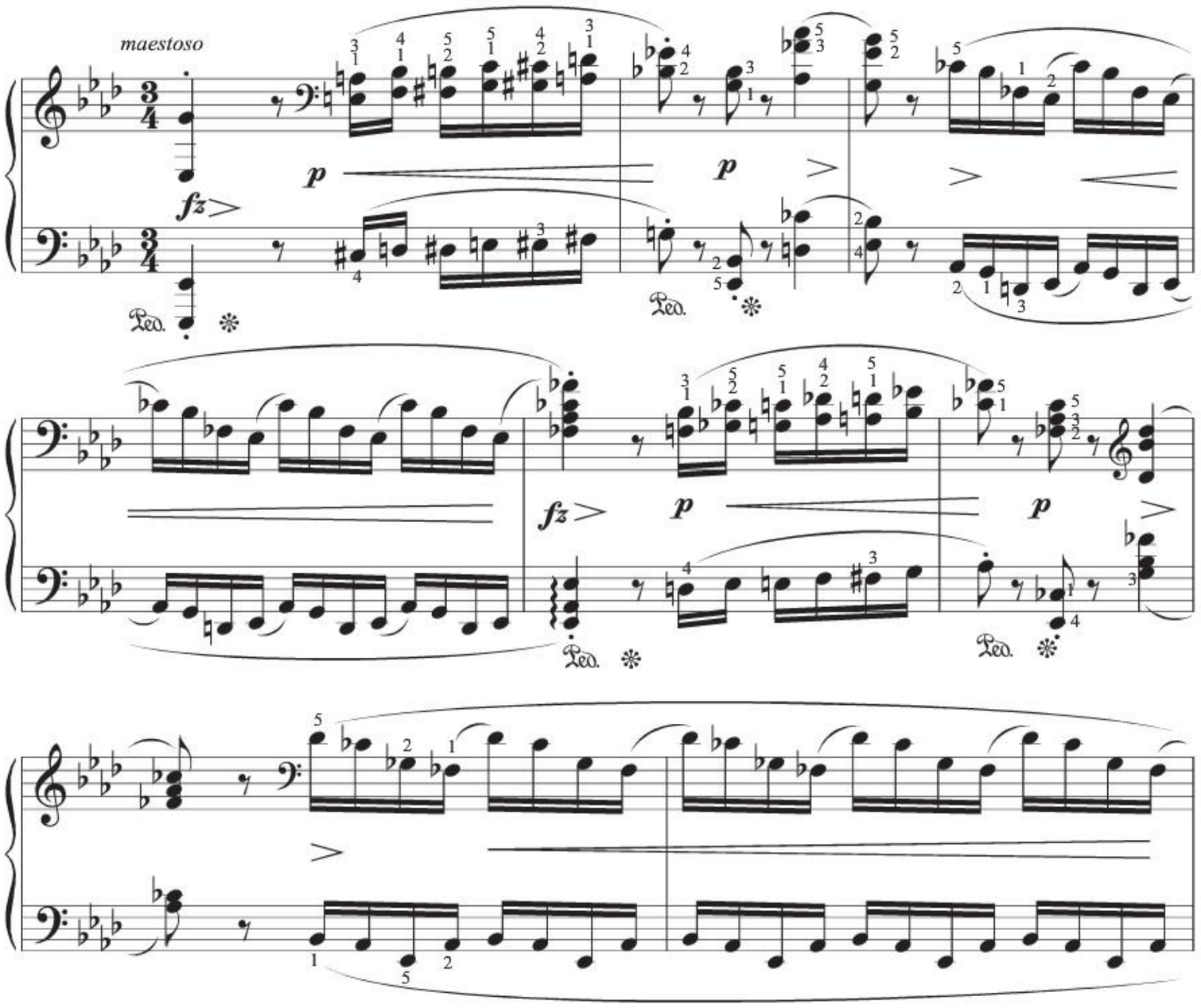

Scena z filmu *Pan Tadeusz* w reżyserii Andrzeja Wajdy

Muzykę do filmu *Pan Tadeusz*, w reżyserii Andrzeja Wajdy, skomponował polski kompozytor Wojciech Kilar. Polonez wspaniale rozbrzmiewa w scenie finałowej, która ukazuje bohaterów filmu w korowodzie tanecznym. Jego melodia szybko zyskała popularność i często towarzyszy takim wydarzeniom jak np. rozpoczęcie uroczystego balu.

Fryderyk Chopin

Polonez As-dur, op. 53

(fragment)

Fryderyk Chopin skomponował *Poloneza As-dur* w 1842 roku. To jeden z najbardziej znanych utworów kompozytora. Dzieło uważane jest za perłę fortepianowej wirtuozerii**, ponieważ artysta wykorzystuje w nim zakres niemal całej klawiatury instrumentu. Jeden ze znawców muzyki tak wypowiedział się o tej kompozycji: *Wszystko, co pod względem blasku, dostojeństwa, siły i entuzjazmu tkwi w polonezie – zostało w arcydziele tym wyrażone w sposób najbardziej porywający z możliwych.*

Ciekawe!

W dorobku kompozytorskim Fryderyka Chopina znajduje się 16 pięknych, stylizowanych* polonezów fortepianowych oraz jeden utwór na fortepian z orkiestrą i jeden na fortepian i wiolonczelę.

* stylizowany polonez – utwór zawierający charakterystyczne cechy tańca, ukształtowany przez kompozytora artystycznie i przeznaczony do słuchania

Fryderyk Chopin

***Polonez As-dur*, op. 53**

Wojciech Kilar

Polonez* z filmu *Pan Tadeusz

Wysłuchaj dwóch fragmentów polonezów: *Poloneza As-dur,* op. 53 F. Chopina i poloneza W. Kilara z filmu *Pan Tadeusz*. Czy w utworach tych można usłyszeć charakterystyczne cechy tańca?

** wirtuozeria – mistrzowska gra na instrumencie muzycznym

1.9 Poloneza czas zacząć

Podejmij temat

* Podkomorzy – człowiek zarządzający w dawnej Polsce dworem panującego

** kontusz – męski strój narodowy noszony w XVI–XVIII wieku

...Poloneza czas zacząć – Podkomorzy* rusza
I z lekka zarzuciwszy wyloty kontusza**,
I wąsy podkręcając, podał rękę Zosi,
I skłoniwszy się grzecznie, w pierwszą parę prosi.
Za Podkomorzym szereg w pary się gromadzi,
Dano hasło, zaczęto taniec – on prowadzi...

Adam Mickiewicz *Pan Tadeusz* (fragment)

Korneli Szlegel *Polonez pod gołym niebem*

Krok podstawowy

Krok podstawowy poloneza składa się z trzech kroków chodu. Na „i" uginamy lekko i płynnie nogę w kolanie (dziewczynki lewą, chłopcy prawą) i wysuwamy w przód nogę przeciwną. Na „raz" stawiamy nogę w miejscu wysunięcia i przenosimy na nią ciężar ciała, a jednocześnie prostujemy nogę ugiętą w kolanie. Na „dwa" wykonujemy mały krok w przód (dziewczynki lewą, chłopcy prawą nogą). Na „trzy" wykonujemy mały krok w przód (dziewczynki prawą nogą, chłopcy lewą nogą) itd.

Para w lewo, para w prawo

Na środku sali tworzymy kolumnę par (para za parą). Para pierwsza przechodzi na prawą stronę kolumny i idzie krokiem podstawowym na jej koniec. W tym czasie kolejna para przesuwa się do przodu na miejsce pierwszej pary, następnie przechodzi na lewą stronę kolumny i idzie na jej koniec. Kolejne pary postępują tak, jak pary pierwsza i druga.

Tunel

Ustawiamy się w kolumnę par na środku sali, podnosimy złączone ręce do góry i tworzymy „tunel". Ostatnia para w kolumnie pochyla się i przechodzi pomiędzy tańczącymi na początek kolumny. W czasie przejścia wszystkich par przez „tunel" kolumna wolno przesuwa się do tyłu.
Uwaga! Przejście przez „tunel" można rozpocząć pierwszą parą – wtedy tańczący przechodzą na koniec kolumny.

Poloneza tańczmy

Muzyka: Przemysław Sękowski
Słowa: Jadwiga Koczanowska

dostojnie, uroczyście
średnio głośno

C G G C
Od po-ko-leń w na-szym kra-ju po-lo-ne-za wszy-scy zna-ją,

C F C G7 C
ta-niec pię-kny, u-ro-czy-sty, po-lskim ser-com ja-kże bli-ski.

G C G G7 C
Ref.: Po-lo-ne-za tań-czmy szu-mnie, po-lo-ne-za tań-czmy go-dnie,

D7 G a D7 G
tań-czmy dziar-sko, za-ma-szyś-cie, tań-czmy dum-nie i swo-bo-dnie.

C F G G7 G C
Po-lo-ne-zem po-wi-ta-my go-ści mi-łych, go-ści za-cnych.

1. Od pokoleń w naszym kraju
poloneza wszyscy znają,
taniec piękny, uroczysty,
polskim sercom jakże bliski.
Taniec piękny, uroczysty,
polskim sercom jakże bliski.

Refren:

Poloneza tańczmy szumnie,
poloneza tańczmy godnie,
tańczmy dziarsko, zamaszyście,
tańczmy dumnie i swobodnie.
Polonezem powitamy
gości miłych, gości zacnych.

2. Z dawien dawna w naszym kraju
w dobrym tonie i zwyczaju
jest zaczynać polonezem
każde ważne wydarzenie.
Zaczynamy polonezem
każde ważne wydarzenie.
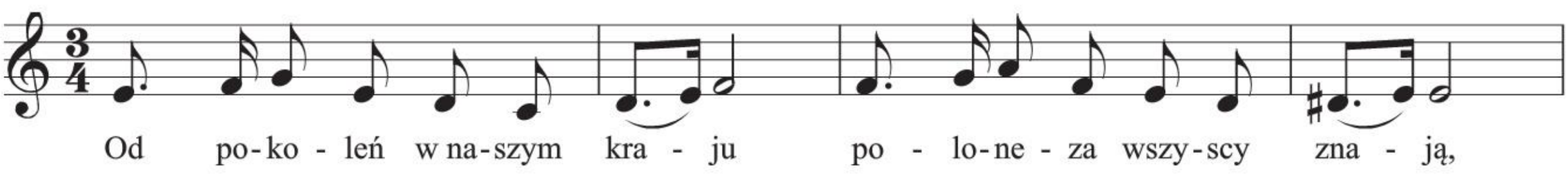
Refren:

Poloneza tańczmy szumnie…

1. Na podstawie tekstu piosenki *Poloneza tańczmy* powiedz, czym charakteryzuje się ten taniec. Kiedy najczęściej tańczy się poloneza?

2. Porównaj nastrój piosenki *Poloneza tańczmy* z utworami wysłuchanymi na lekcji. Czy dostrzegasz podobieństwa i różnice?

3. W kilku taktach piosenki *Poloneza tańczmy* należy zaśpiewać płynnie jedną sylabę tekstu na dwóch dźwiękach. W zapisie nuty te połączone są łukiem. Odszukaj wszystkie takie fragmenty melodii i wykonaj je kilkakrotnie.

4. Wykonajcie zwrotkę piosenki *Poloneza tańczmy* z podziałem na grupy. Pierwsza grupa zaśpiewa melodię z tekstem, a druga zagra na klawesach taneczny rytm poloneza.

5. Zatańczcie w parach wybrane figury poloneza do melodii piosenki *Poloneza tańczmy*.

1.10 Polskie pieśni historyczne

Podejmij temat

- *Mazurek Dąbrowskiego* do dziś towarzyszy Polakom w chwilach ważnych i uroczystych. Powiedz, kiedy możesz usłyszeć ten utwór.

O tym, jak powstał *Mazurek Dąbrowskiego*

W lipcu 1797 roku we włoskim miasteczku Reggio Emilia [czyt. redżio] Józef Wybicki napisał *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech* z myślą o uroczystości pożegnalnej, zorganizowanej z okazji odchodzących z miasta legionistów polskich. Za muzykę pieśni posłużyła autorowi melodia ludowego mazurka, którą sam dostosował do tekstu. Pieśń Wybickiego od pierwszego jej wykonania zapadła żołnierzom głęboko w serca. Słowa utworu potęgowały ich wiarę w nieśmiertelność ojczyzny i dawały nadzieję na odzyskanie niepodległości. Drogą do zwycięstwa prowadzić miał ich dzielny wódz.

Od początku swojego istnienia utwór pomagał Polakom przetrwać najtrudniejsze chwile w dziejach naszej ojczyzny, dawał nadzieję, wiarę i zaufanie w lepszą przyszłość. Pieśń niejednokrotnie rozbrzmiewała na polu bitew i na szlakach przemarszu wojsk, dodawała też siły i odwagi uczestnikom manifestacji patriotycznych.

Juliusz Kossak
Jan Henryk Dąbrowski na czele Legionów
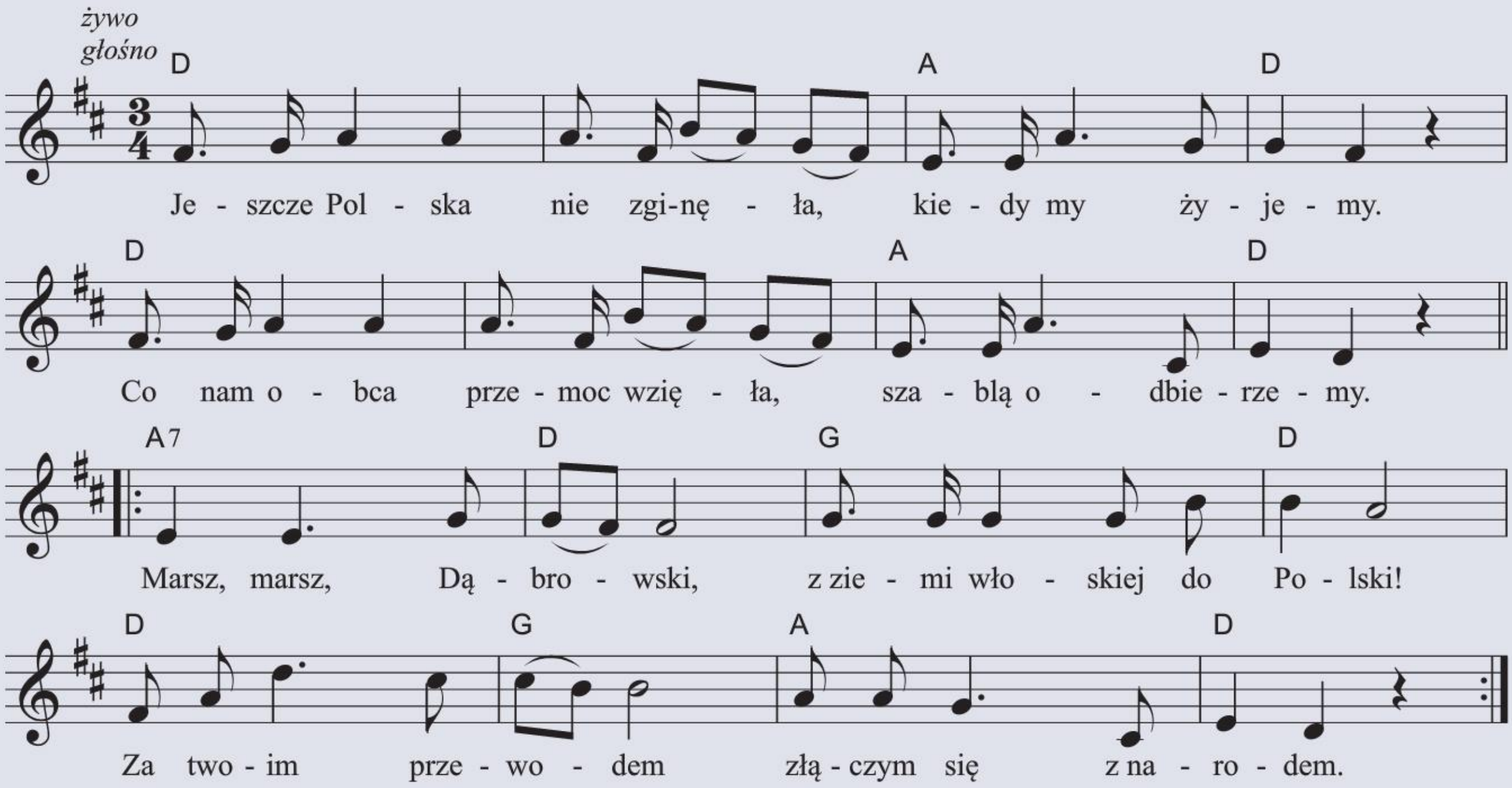
Niebawem utwór stał się popularny i w naszym kraju, gdzie śpiewano go jako pieśń narodową na ulicach miast i w arystokratycznych salonach. Nie istniał jeszcze wtedy w powszechnym użyciu zapis pieśni, więc przekazywano ją sobie drogą ustną, co przyczyniało się czasem do zmiany słów lub dokładaniu całkiem nowych strof, np. powszechnie przyjął się zwrot „Jeszcze Polska nie zginęła", zamiast – jak napisał Wybicki – „Jeszcze Polska nie umarła". Z czasem pieśń nazwano *Mazurkiem Dąbrowskiego*.

W 1927 roku pieśń oficjalnie uznano za polski hymn państwowy. Obowiązujący tekst hymnu i jego zapis nutowy zawiera ustawa sejmowa z 31 stycznia1980 roku.

Motyw melodii *Mazurka Dąbrowskiego* rozpoznać można w utworach wielu kompozytorów, np. Karola Kurpińskiego, Ignacego Jana Paderewskiego, Fryderyka Chopina.

Mazurek Dąbrowskiego

Muzyka: autor nieznany
Słowa: Józef Wybicki

1. Jeszcze Polska nie zginęła,
   Kiedy my żyjemy.
   Co nam obca przemoc wzięła,
   Szablą odbierzemy.

   Marsz, marsz, Dąbrowski,
   Z ziemi włoskiej do Polski!
   Za twoim przewodem
   Złączym się z narodem.
   } bis

2. Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę,
   Będziem Polakami,
   Dał nam przykład Bonaparte,
   Jak zwyciężać mamy.

   Marsz, marsz, Dąbrowski...

3. Jak Czarniecki do Poznania
   Po szwedzkim zaborze,
   Dla ojczyzny ratowania
   Wrócim się przez morze.

   Marsz, marsz, Dąbrowski...
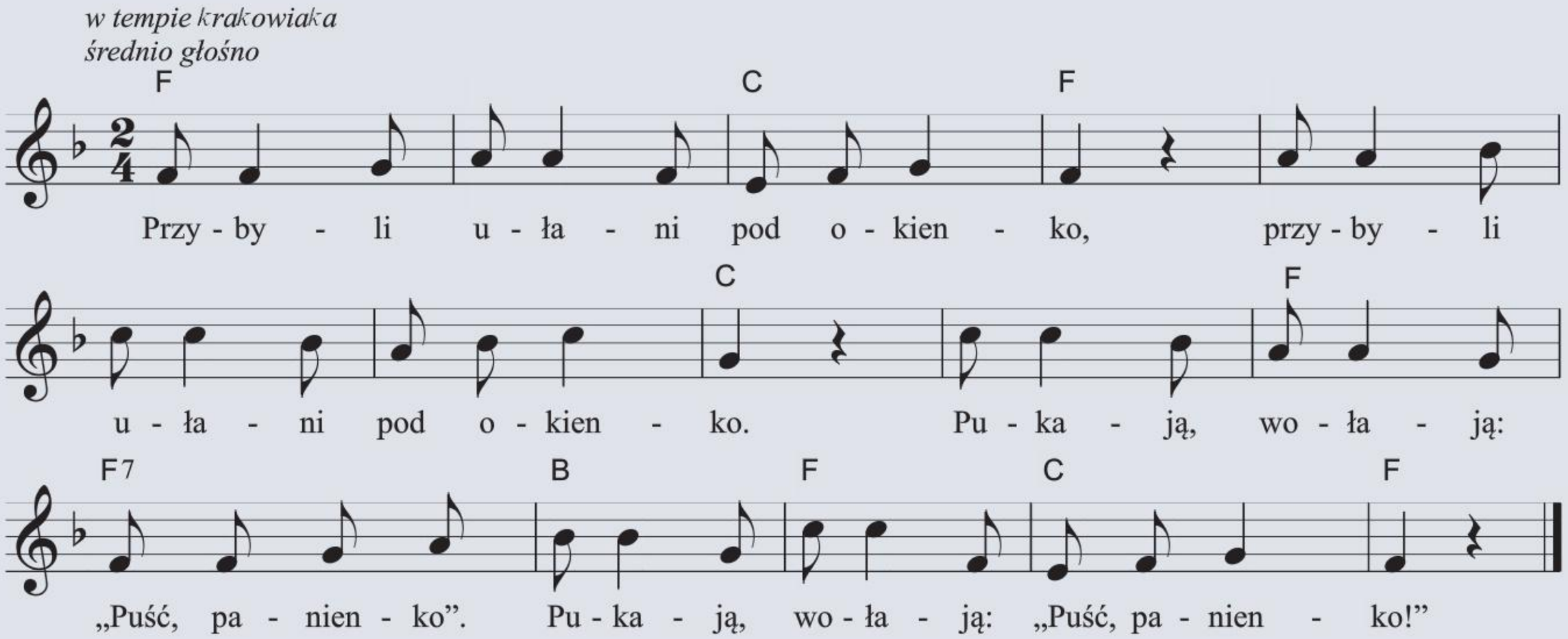
4. Już tam ojciec do swej Basi
   Mówi zapłakany:
   „Słuchaj jeno, pono nasi
   Biją w tarabany".

   Marsz, marsz, Dąbrowski...

1. Zaśpiewaj polski hymn narodowy, zachowując jego uroczysty charakter i przyjmując właściwą postawę.

Przybyli ułani pod okienko

Muzyka: autor nieznany
Słowa: Feliks Gwiżdż

1. Przybyli ułani pod okienko. (bis)
   Pukają, wołają: „Puść, panienko!” (bis)

2. „Przyszliśmy tu poić nasze konie, (bis)
   Za nami piechoty całe błonie”. (bis)

3. „O Jezu, a cóż to za wojacy?” (bis)
   „Otwieraj, nie bój się, to czwartacy”. (bis)

4. „O Jezu, a dokąd Bóg prowadzi?” (bis)
   „Warszawę odwiedzić byśmy radzi”. (bis)

Piosenka wojskowa *Przybyli ułani pod okienko* powstała w 1914 roku. Tekst do melodii ludowej, opartej na rytmie krakowiaka, napisał Feliks Gwiżdż, oficer 4 pp Legionów Polskich zwanych „czwartakami”. Autor ułożył kilka pierwszych zwrotek, pozostałe dopisali sami żołnierze. Wesoła melodia i sielankowy charakter pieśni sprawił, że była ona bardzo popularna w okresie I wojny światowej. Dawała chwile zapomnienia od dramatycznych wydarzeń i przykrych bitewnych wspomnień.

Wojciech Kossak *U studni* (1922 rok)

2. Zaśpiewajcie pieśń *Przybyli ułani pod okienko* z podziałem na role: narratorów, ułanów i dziewcząt.

8

Muzeum Hymnu Narodowego

W dworku szlacheckim rodziny Wybickich w Będominie, w którym urodził się Józef Wybicki, znajduje się Muzeum Hymnu Narodowego. Eksponowane są w nim dwie wystawy stałe: *Józef Wybicki i jego epoka* oraz *Losy Mazurka Dąbrowskiego*, a także wystawy czasowe o różnej tematyce. W miejscu tym zgromadzono między innymi pamiątki po twórcy pieśni oraz innych wybitnych postaciach z jego epoki, a także dokumenty ukazujące genezę powstania i historię *Mazurka Dąbrowskiego*. Historyczne wnętrza dworku z przełomu XVIII i XIX wieku, meble, liczne rodzinne pamiątki i obrazy ukazują styl epoki, w której żył Józef Wybicki.
Dwór otoczony jest pięknym parkiem, w którym rosą nawet czterystuletnie drzewa, w tym dąb Józefa Wybickiego. Sezonowo odbywają się tam historyczne imprezy plenerowe, np. *Batalia Napoleońska*. Więcej na temat Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie znajdziesz w internecie.

1.11 Kilka dźwięków, a tyle melodii

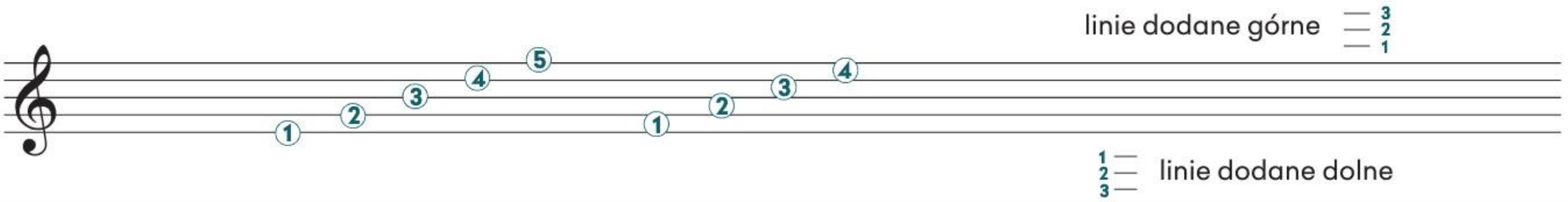
Podejmij temat

- Powiedz kilkakrotnie rymowankę, intonując dźwięki gamy zgodnie z ich pochodem w górę i w dół.

  Na polanie nuta skacze: c, d, e, f, g, a, h, c.

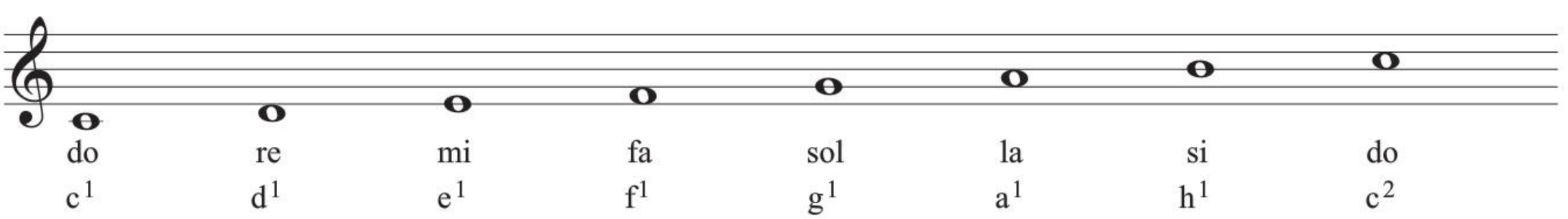
  Teraz tańczy w dyskotece: c, h, a, g, f, e, d, c.

Nuty i znaki muzyczne zapisujemy na liniach i polach **pięciolinii**. Niektóre nuty leżą na liniach dodanych – dolnych lub górnych. Na początku pięciolinii piszemy **klucz wiolinowy**. Zwany on jest też kluczem skrzypcowym lub kluczem „G".

Klucz jest to znak, który wskazuje na pięciolinii położenie dźwięku zwanego dźwiękiem kluczowym. W stosunku do niego wyznacza się wszystkie pozostałe dźwięki. W muzyce używa się wielu rodzajów kluczy, m.in. basowego (F), altowego (C).

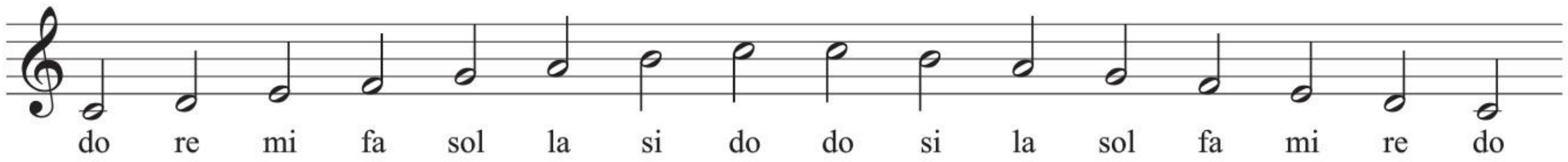
Nazwy dźwięków gamy C-dur

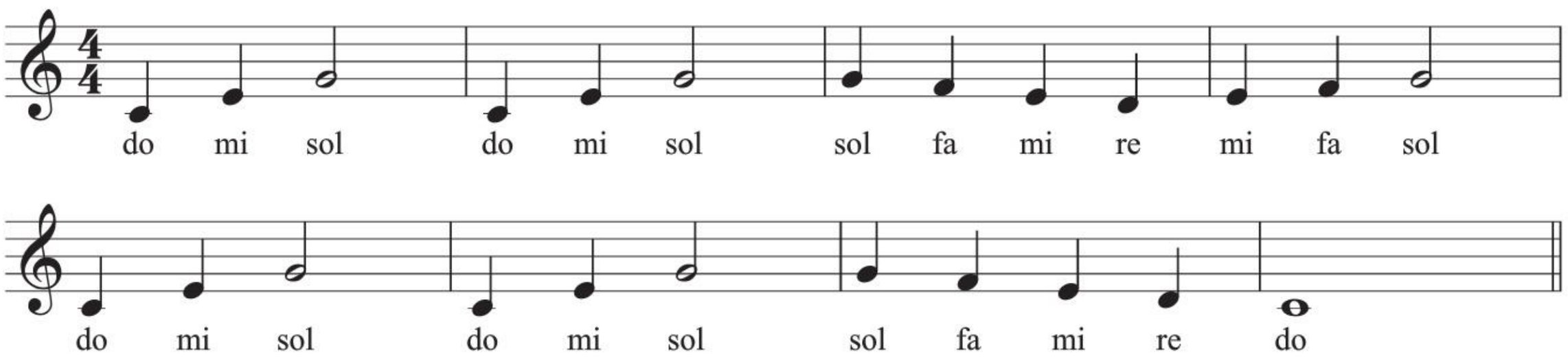
Nazwy solmizacyjne dźwięków stosuje się wtedy, gdy śpiewamy. Nazwy literowe wykorzystuje się, gdy gramy na instrumentach melodycznych.

1. Zaśpiewaj dźwięki gamy C-dur nazwami solmizacyjnymi w górę i w dół, stosując urozmaicone wartości rytmiczne, np. półnuty, ćwierćnuty, ósemki.

2. Obserwując zapis nutowy melodii, zaśpiewaj jej dźwięki nazwami solmizacyjnymi.

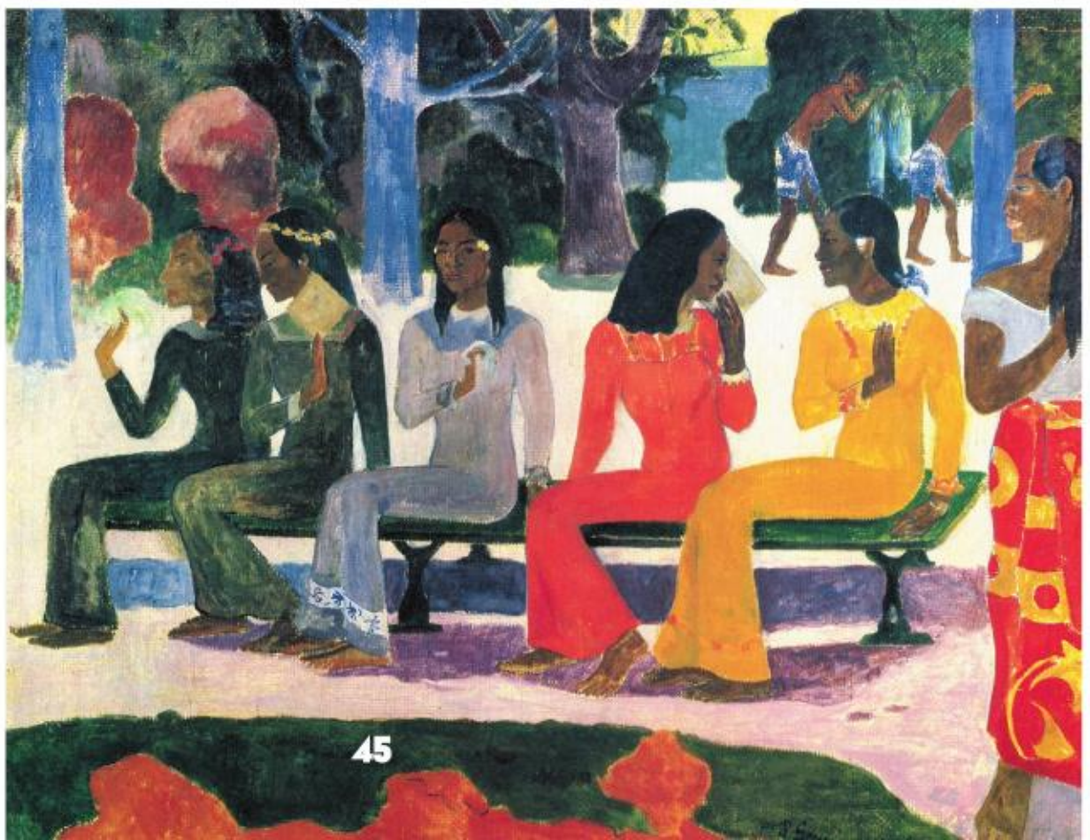
Trzy dźwięki, które występują w pierwszym takcie melodii, tworzą **trójdźwięk**. Dźwięki trójdźwięku zapisujemy na kolejnych trzech liniach lub polach pięciolinii.

3. Zagraj na dzwonkach gamę C-dur w górę i w dół.

Ciekawe!

W plastyce też istnieje pojęcie gamy, ale kolorystycznej. W gamie muzycznej najważniejsze są dźwięki, a w gamie kolorystycznej – barwy.

Paul Gauguin
Ta Matete

1.12 Wprawki na flet i dzwonki

Podejmij temat

flet podłużny

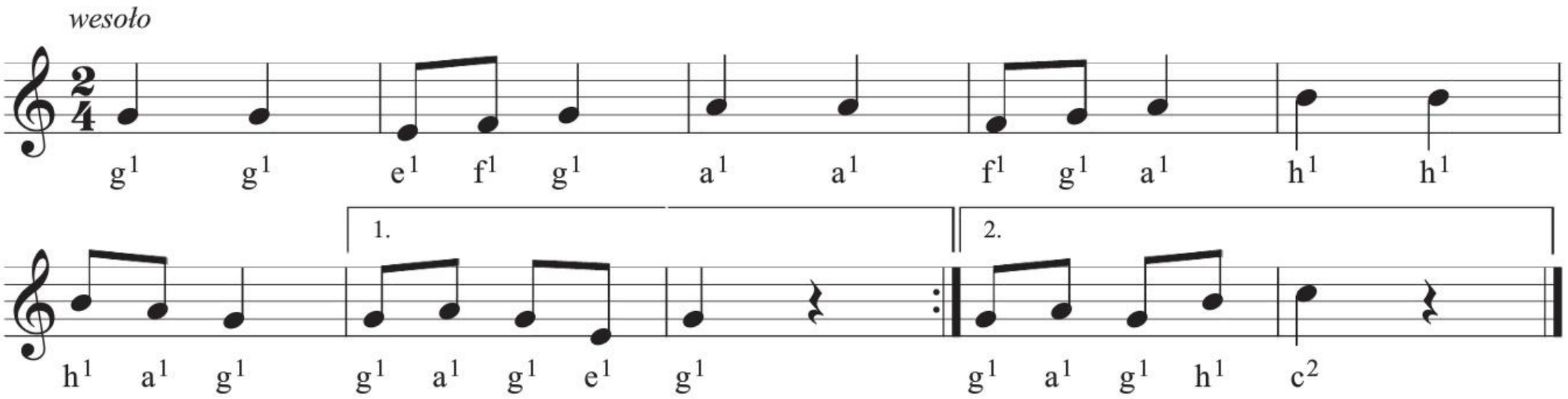

dzwonki chromatyczne

- Znaki muzyczne nie są już dla ciebie tajemnicą, dlatego spróbuj zagrać melodię na flecie lub dzwonkach: najpierw w wolnym tempie, następnie w tempie właściwym.

Zabawa

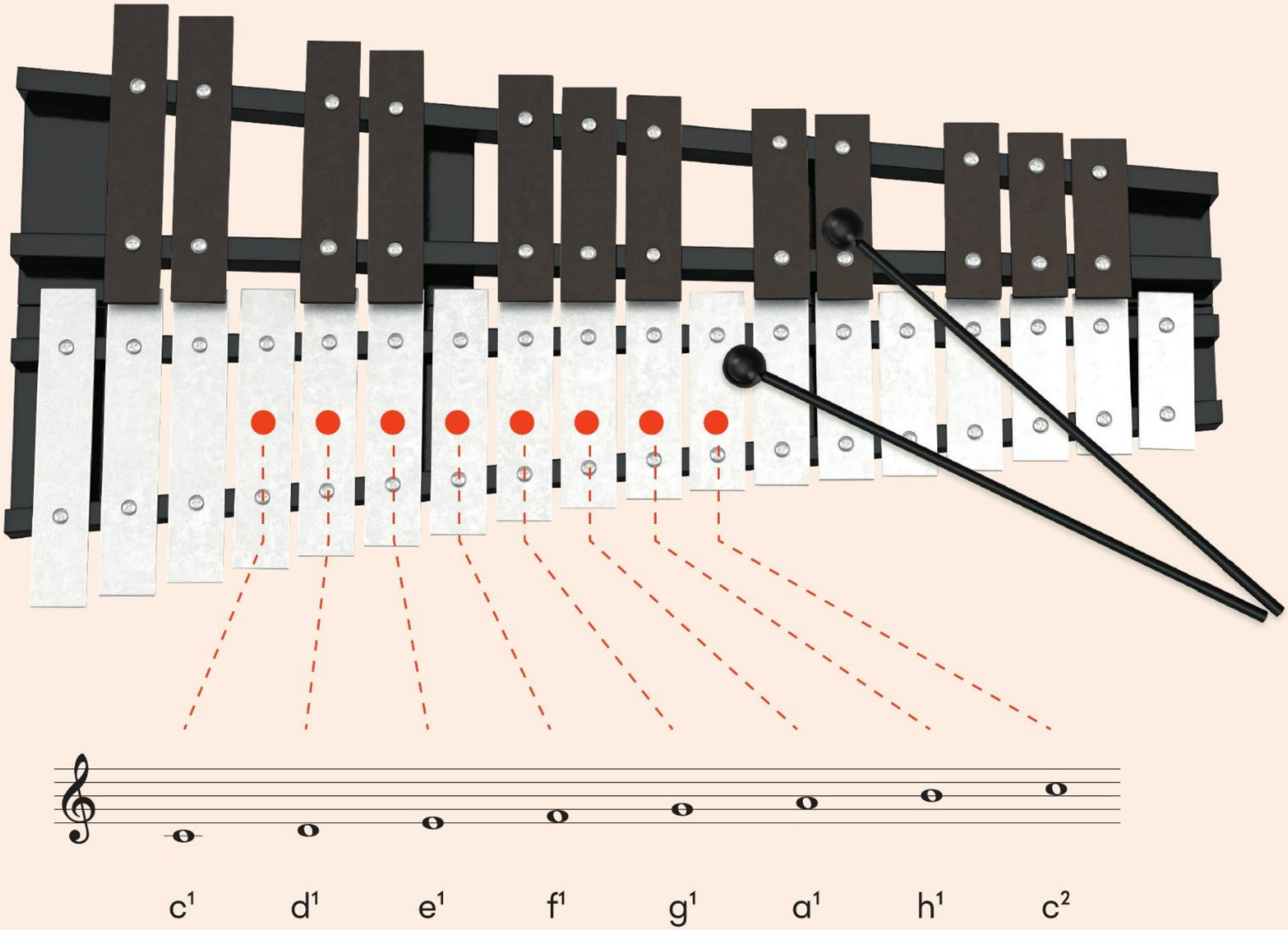
Muzyka: Teresa Wójcik

W zapisie nutowym melodii *Zabawa* występują dwa różne zakończenia utworu oznaczone klamrą poziomą. Za pierwszym razem należy zagrać melodię z zakończeniem oznaczonym przez klamrę z cyfrą 1 (takty 7–8), za drugim – melodię z zakończeniem oznaczonym przez klamrę z cyfrą 2 (takty 9–10).

Volta [czyt. wolta] to jedno z dwóch zakończeń powtarzającego się fragmentu utworu.

Dzwonki chromatyczne

Schemat prawidłowego krycia otworów fletu podłużnego

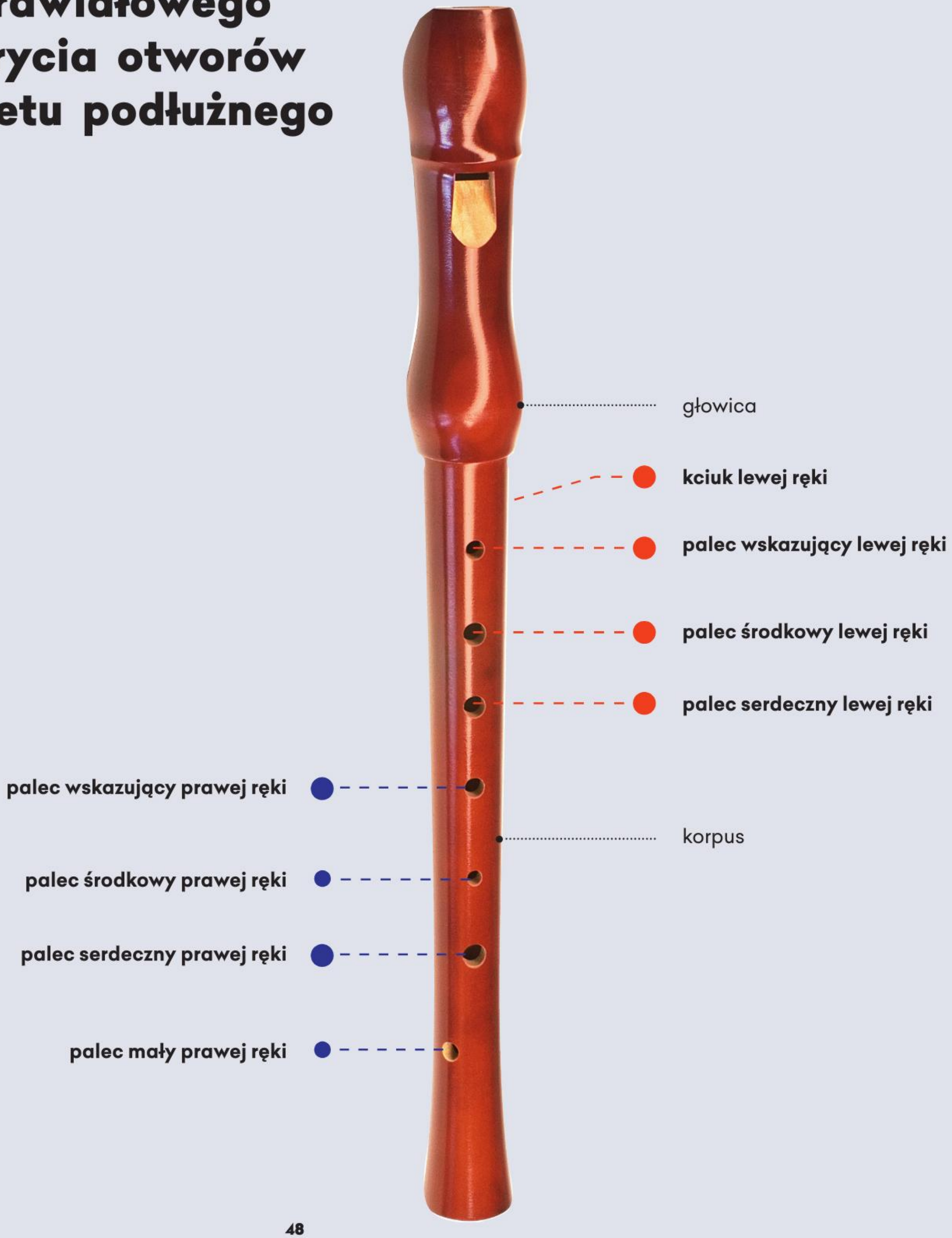
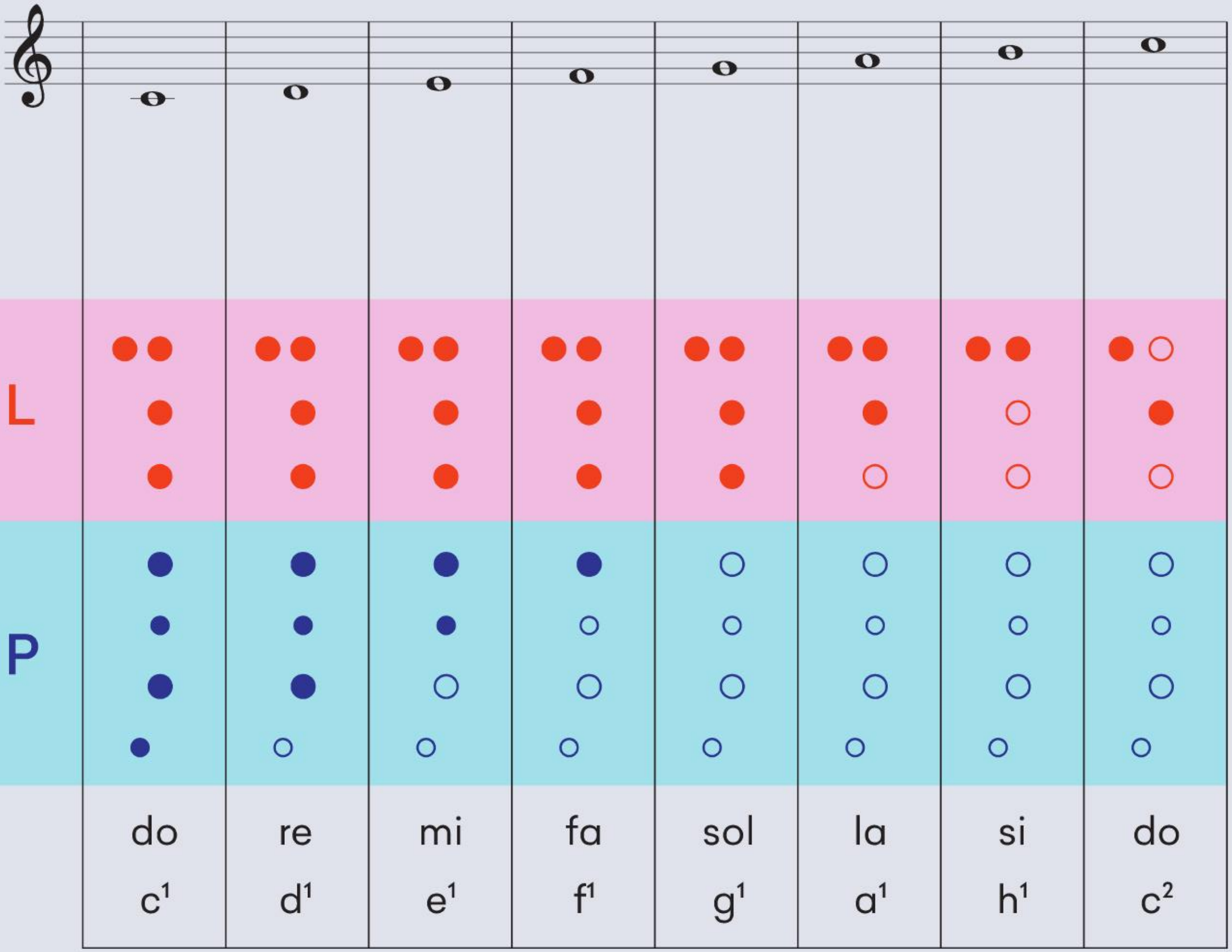

Tabela chwytów na flet podłużny

L – lewa ręka

P – prawa ręka
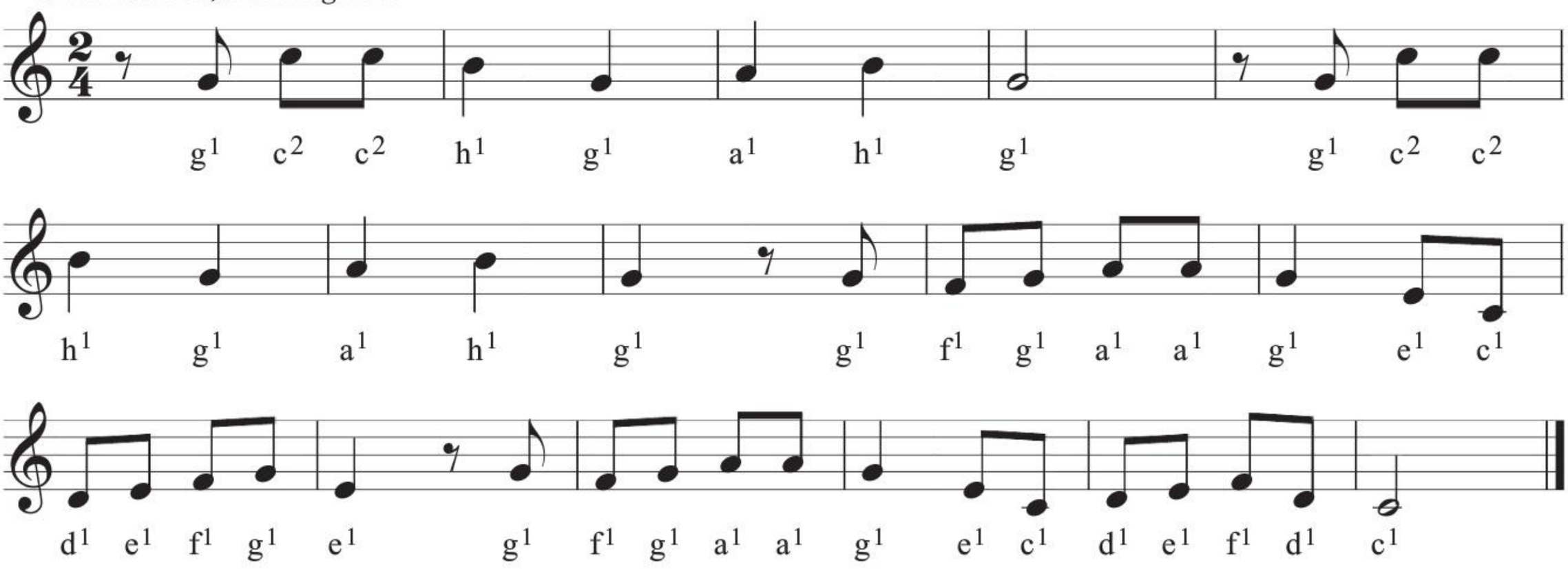
● – otwór zakryty

○ – otwór odkryty

Melodia

włoska melodia ludowa

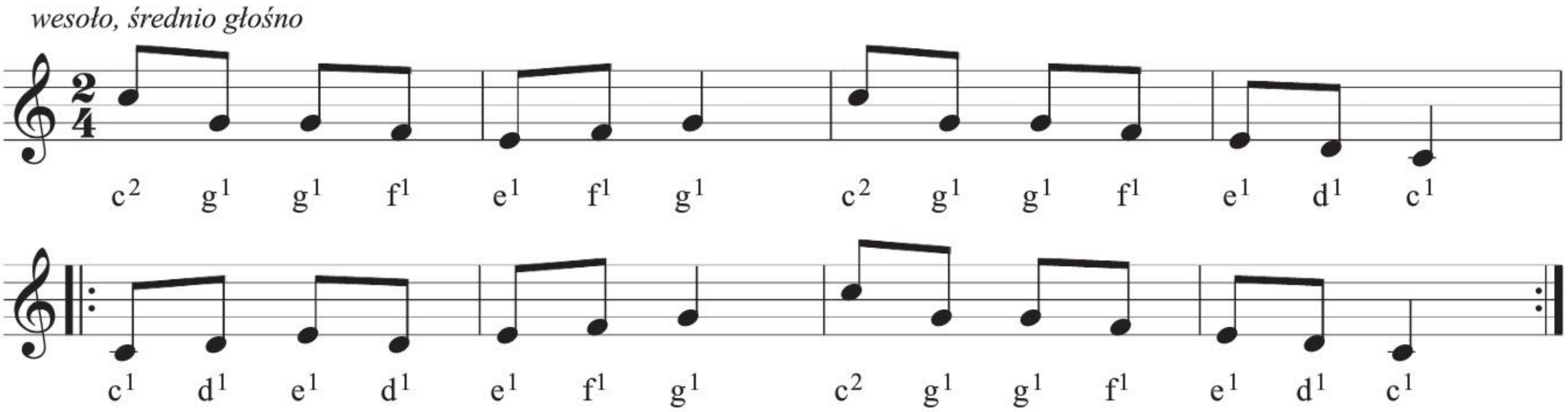
umiarkowanie, średnio głośno

W murowanej piwnicy

melodia ludowa z Podhala

wesoło, średnio głośno

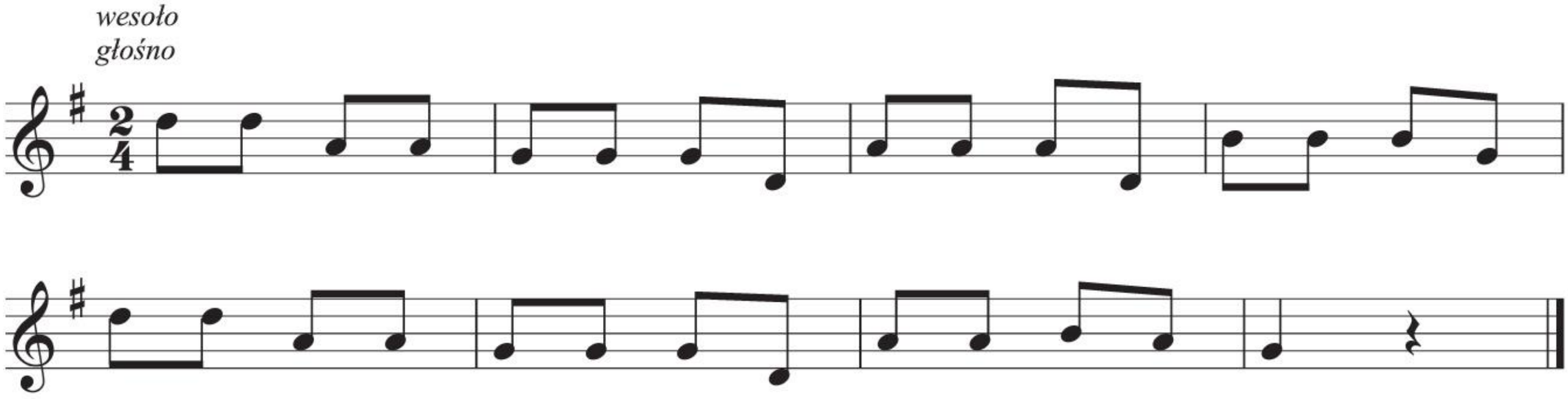

W utworze *W murowanej piwnicy* występuje znak repetycji :‖. Nakazuje on powtórzenie melodii od takiego samego znaku do ponownego jego wystąpienia (takty 5–8).
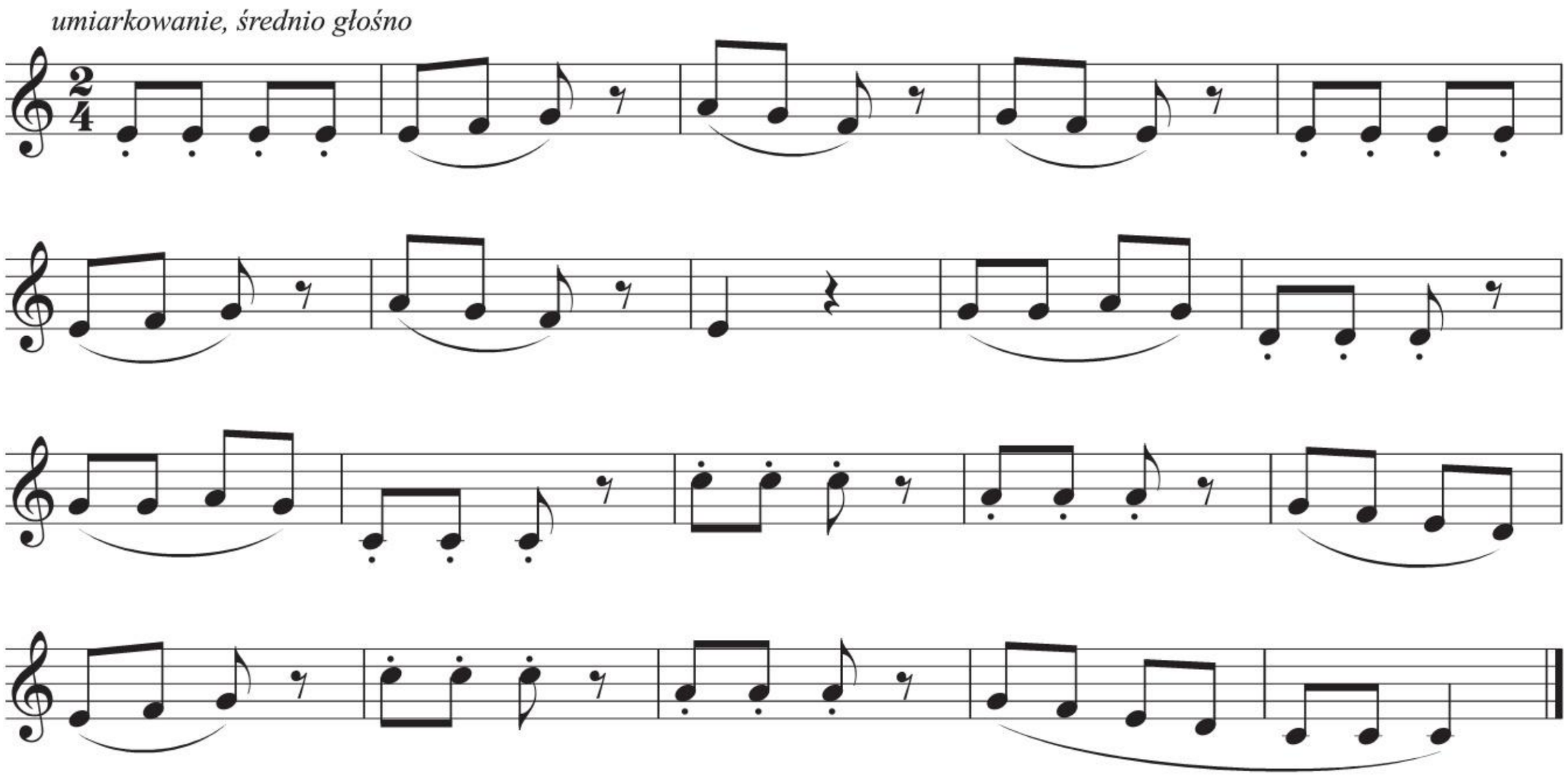

Poczkaj, poczkaj

melodia ludowa ze Śląska

Grozik

melodia ludowa ze Śląska

W melodii *Grozik* występują dwa sposoby wydobywania dźwięków: staccato i legato. Grając melodię na instrumencie, pamiętaj o odpowiednim sposobie wydobywania dźwięków.

Staccato [czyt. stakkato] – polega na graniu poszczególnych dźwięków krótko i oddzielaniu ich od siebie. Taki sposób wykonania oznacza się w pisowni kropką umieszczoną pod lub nad główką nuty.
Legato – polega na płynnym łączeniu ze sobą kolejnych dźwięków. Taki sposób wykonania zaznacza się w pisowni łukiem umieszczonym nad lub pod główkami nut.

Podsumowanie działu 1

1. Czy znasz te terminy muzyczne?

taktowanie		takt		pauza
	wartości rytmiczne nut		polonez	
rytm	gama	instrumenty perkusyjne		metrum

2. Zagraj temat muzyczny z koncertu *Jesień* Antonia Vivaldiego. Najpierw określ metrum utworu, wartości rytmiczne nut i pauz, potem wystukaj rytm i odczytaj poprawne nazwy literowe dźwięków.

3. Wymień podstawowe figury poloneza.

...I szły pary po parach hucznie i wesoło,
rozkręcało się, znowu skręcało się koło...
(A. Mickiewicz *Pan Tadeusz*)

2. Cztery pory roku – zima

- Co to jest widowisko baletowe?
- Co to jest – oktawa, ostinato rytmiczne?
- Jakie są muzyczne tradycje związane ze świętami Bożego Narodzenia?
- Co oznacza kropka przy nucie, a co nakazuje znak repetycji?
- Jak się śpiewa w kanonie?
- Czy zwierzęta mogą być tematem dzieł muzycznych?
- Co to jest – oberek, kujawiak, mazur?
- Jak się tańczy kujawiaka?
- Kim był Fryderyk Chopin?

Tego się dowiesz!

2.1 Zimowe opowieści

Podejmij temat

- Czy oglądałaś/oglądałeś kiedyś widowisko baletowe? Powiedz, w jaki sposób przekazywana jest widzom treść literacka utworu.

Dziadek do orzechów

Balet *Dziadek do orzechów* powstał na motywach opowiadania niemieckiego pisarza E.T.A. Hoffmanna *Historia o dziadku do orzechów*. Piękną muzykę do niego napisał rosyjski kompozytor Piotr Czajkowski. Akcja rozgrywa się w Wigilię Bożego Narodzenia w domu Klary. Jest ona, oprócz dziadka do orzechów, główną bohaterką utworu. Dziewczynka z niecierpliwością oczekuje momentu rozdania prezentów. Najpiękniejszą niespodzianką okazuje się figurka drewnianego dziadka do orzechów, która od razu przypada jej do gustu. Klara ani na chwilę nie rozstaje się z tym przyrządem do rozłupywania orzechów, nawet swojemu bratu niechętnie go pożycza.

Scena z baletu *Dziadek do orzechów*

Klara trzymająca dziadka do orzechów

Piotr Czajkowski
Marsz* z baletu *Dziadek do orzechów

Słuchając utworu, zwróć uwagę na przebieg wydarzeń ilustrowanych muzyką i spróbuj wymyślić własne zakończenie opisanego pojedynku.

Zmęczona zabawą i wrażeniami świątecznego wieczoru Klara zasypia pod choinką, ale kiedy zegar głośno wybija północ, dziewczynka budzi się i spostrzega, że wokół niej dzieją się niesamowite rzeczy. Oto armia ołowianych żołnierzyków ożywa i pod dowództwem dziadka do orzechów zaczyna walczyć ze złowrogim Mysikrólem i jego oddziałem myszy.

Klara, widząc przyjaciela w niebezpieczeństwie, pokonuje w sobie strach i dzielnie staje w obronie dziadka do orzechów. Walka kończy się zwycięstwem żołnierzy. Szczęśliwa dziewczynka rzuca się na szyję dziadkowi do orzechów i wyznaje mu miłość. W tym momencie drewniana figurka przemienia się w pięknego księcia. To moc uczucia sprawiła, że zły czar rzucony na niego przez Mysikróla przestał działać.

Scena z przedstawienia baletowego
Dziadek do orzechów

Książę ogłasza Klarę swoją narzeczoną i prowadzi ją do bajkowej Krainy Słodyczy.
Ich przewodnikiem po tym fantastycznym miejscu jest Wieszczka Cukrowa. Wyczarowuje dla nich cukierkową ucztę, na której różne odczarowane postacie popisują się uroczystymi tańcami. Klara jest zachwycona i szczęśliwa, ale oto wszystko znika… Dziewczynka budzi się w fotelu, ściskając w ramionach drewnianą figurkę dziadka do orzechów.

Scena z przedstawienia baletowego
Dziadek do orzechów

1. Zagraj na dzwonkach lub flecie *Taniec pastuszków* z baletu *Dziadek do orzechów* Piotra Czajkowskiego.

Piotr Czajkowski
Taniec Wieszczki Cukrowej* z baletu *Dziadek do orzechów
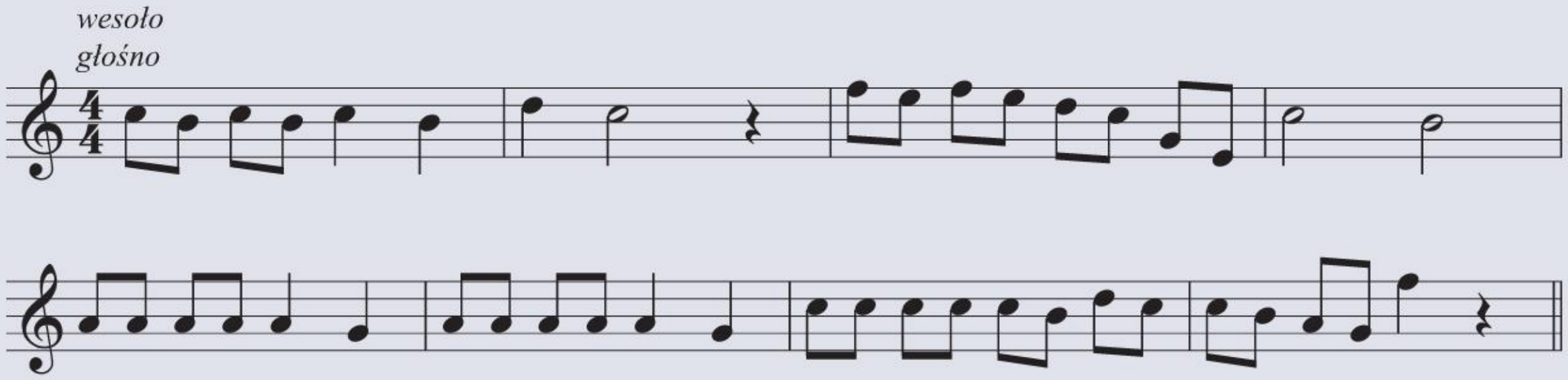
W utworze taniec baśniowej postaci podkreślają delikatne dźwięki czelesty. Wsłuchaj się w ich brzmienie i zastanów się, jaki znany ci instrument perkusyjny ma podobną barwę dźwięku.

Piotr Czajkowski
Walc kwiatów* z baletu *Dziadek do orzechów

Utwór *Walc kwiatów* jest finałem baletu *Dziadek do orzechów*. W jaki sposób kompozytor podkreślił szczęśliwe zakończenie tej fantastycznej przygody?

Taniec pastuszków

Piotr Czajkowski
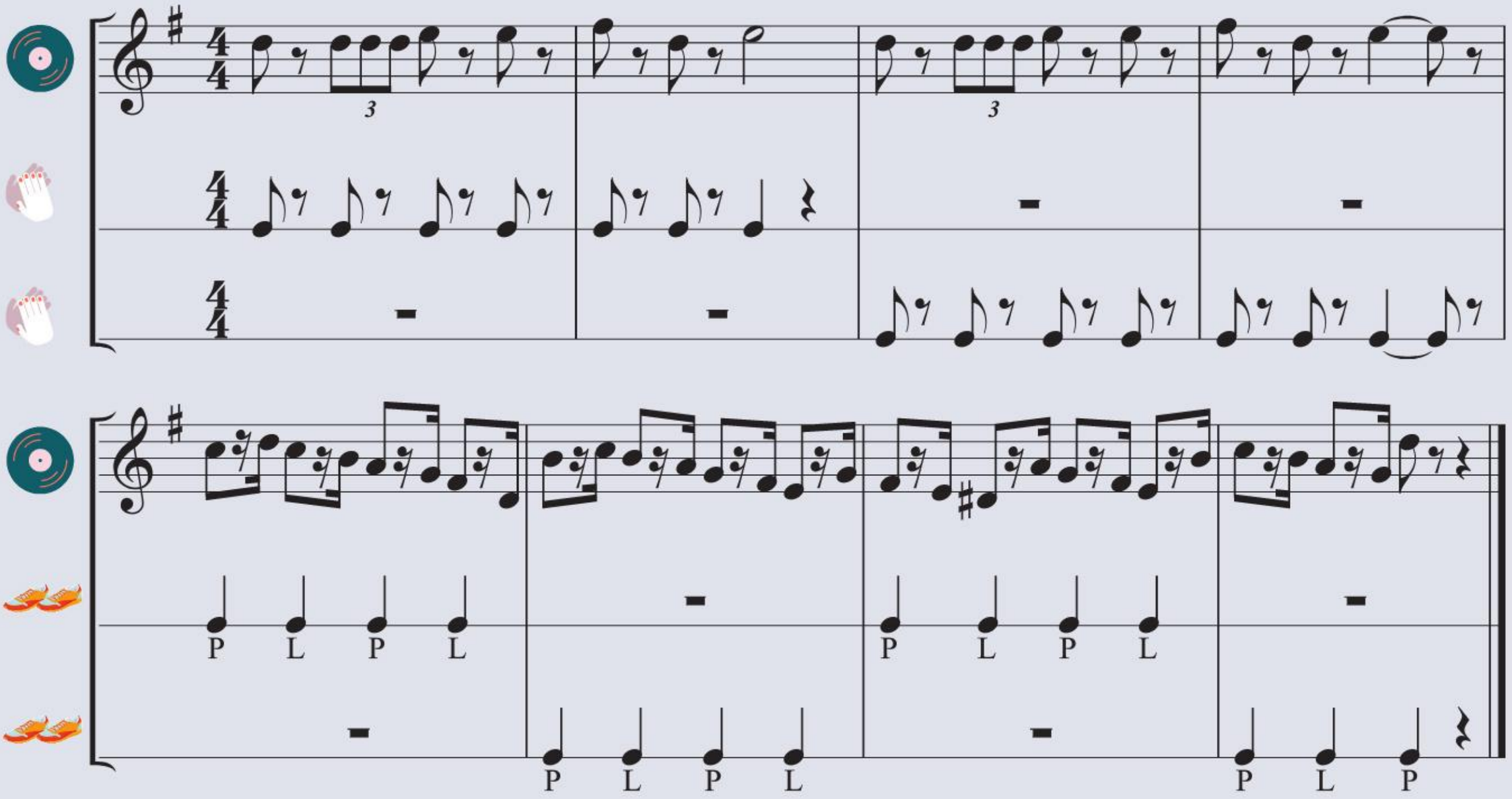

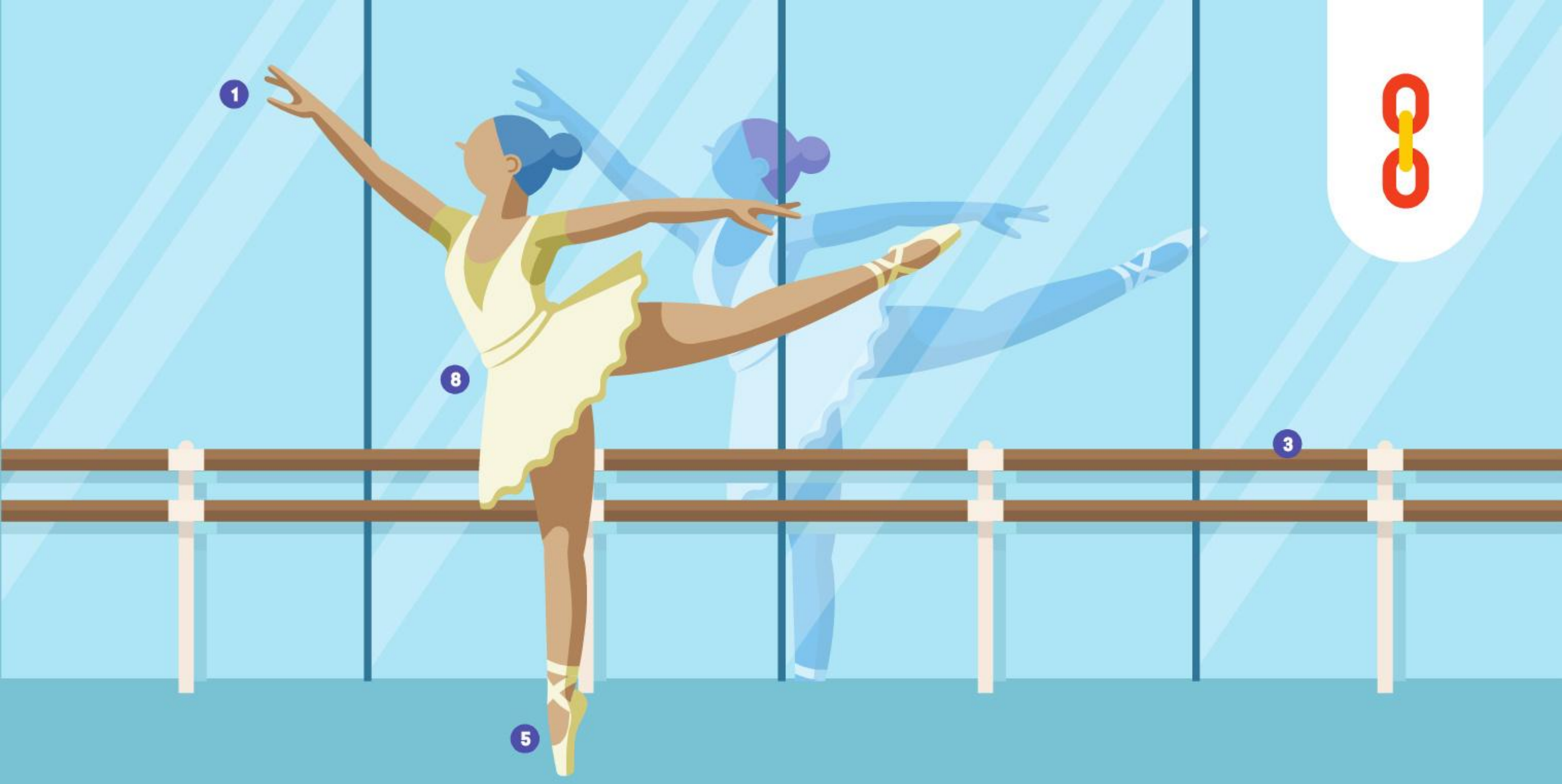
2. Przedstawcie ruchem jedną scenkę z baletu *Dziadek do orzechów.*

3. Zorganizujcie w dwóch grupach zabawę rytmiczną do utworu *Marsz* z baletu *Dziadek do orzechów.*

Marsz

Piotr Czajkowski

Słowniczek baletowy

1 **Arabeska**
Jedna z póz tanecznych wykorzystywanych w tańcu klasycznym, charakteryzująca się wyciągniętą w tył nogą z wyprostowanym kolanem.

2 **Balet**
Sztuka tańca klasycznego; widowisko sceniczne, w którym głównym środkiem wyrazu artystycznego jest taniec, wykonywany przez tancerzy z towarzyszeniem muzyki.

3 **Drążek**
Drewniana bariera w lustrzanej sali baletowej, przytwierdzona do ściany, której przytrzymują się uczniowie podczas pierwszych ćwiczeń rozgrzewających; służy do utrzymywania równowagi i właściwego ustawienia ciała.

4 **Libretto**
Słowo *libretto* w dosłownym tłumaczeniu z języka włoskiego oznacza książeczkę, w której zamieszczony jest tekst literacki opisujący przebieg akcji dramatycznej baletu.

5 **Pointy** [czyt. puenty]
Są to baletki z usztywnionymi noskami, mocowane do nóg tancerki troczkami (na wysokości kostek). Ich nazwa wywodzi się od francuskiego słowa *pointe*, które oznacza szpic, czubek.

6 **Primabalerina**
Tytuł ten jest przyznawany zwykle przez dyrektora teatru na znak uznania dla najlepszej tancerki zespołu, artystki wyróżniającej się doskonałą techniką taneczną i wybitną osobowością artystyczną.

7 **Szkoła baletowa**
Szkoła artystyczna przygotowująca uczniów do zawodu tancerza tańca klasycznego. Podczas egzaminu wstępnego do tego typu szkoły ocenie poddawane są: wiek, budowa fizyczna ciała, waga oraz predyspozycje muzyczne – poczucie rytmu, słuch i pamięć muzyczna. Nauka w szkole baletowej wymaga od uczniów ogromnej dyscypliny, systematyczności w pracy oraz wielu godzin wyczerpujących fizycznie ćwiczeń.

8 **Tutu**
Krótka, sztywno stercząca spódniczka, odsłaniająca całą długość nóg baletnicy, ułatwiająca wykonywanie piruetów, skoków i skomplikowanych ewolucji tanecznych.

2.2 Spotkanie przy choince, przy cichej kolędzie...

Podejmij temat

- Opowiedz o zwyczajach i obrzędach związanych ze świętami Bożego Narodzenia, które są kultywowane w twoim regionie.

Choinka

Muzyka: Mirosław Ziąber
Słowa: Jadwiga Koczanowska

spokojnie
średnio głośno

e D C G
Kie - dy go - ścisz w na - szych do - mach, cho - i - nko zie - lo - na,

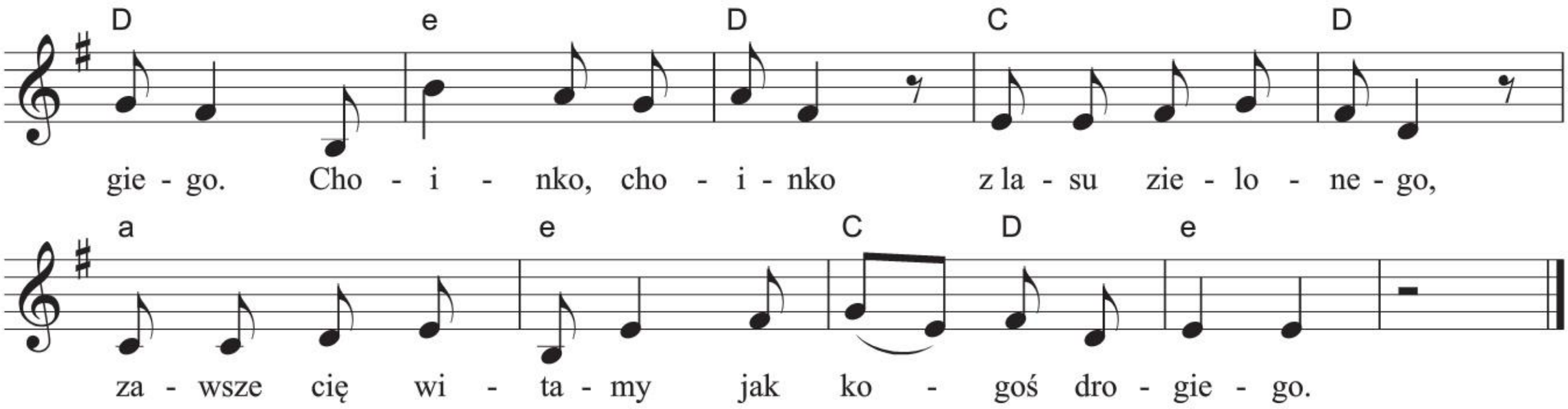
a e C D
wszy - stko le - psze i pię - knie - jsze sta - je się do - ko - ła.

e D C G
Jest za - klę - ta w two - ich i - głach ja - kaś moc krze - pią - ca,

a e C h e
któ - ra grze - je na - sze ser - ca jak pro - mie - nie sło - ńca.

e D C
Ref.: Cho - i - nko, cho - i - nko z la - su zie - lo -

D a e C
ne - go, za - wsze cię wi - ta - my jak ko - goś dro -

1. Kiedy gościsz w naszych domach,
choinko zielona,
wszystko lepsze i piękniejsze
staje się dokoła.

Jest zaklęta w twoich igłach
jakaś moc krzepiąca,
która grzeje nasze serca
jak promienie słońca.

Refren:

Choinko, choinko
z lasu zielonego,
zawsze cię witamy
jak kogoś drogiego. } bis

2. Przy choince dobro kwitnie,
wszelka złość topnieje,
w blasku świateł kolorowych
rodzą się nadzieje.
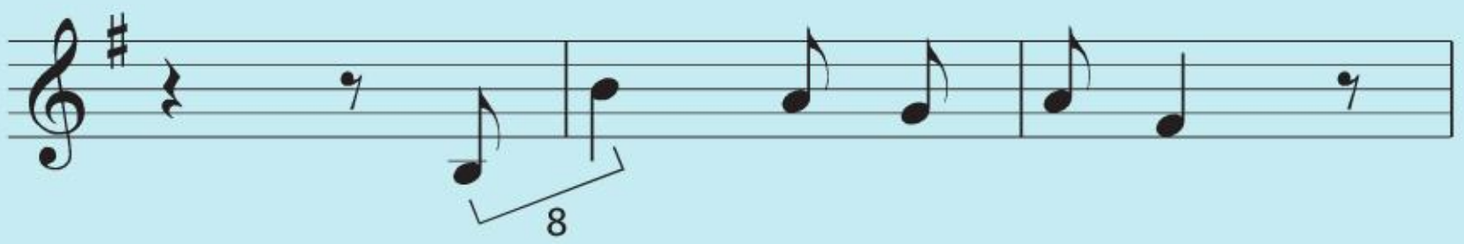
Jesteś naszym drzewkiem szczęścia,
symbolem radości,
każdy pragnie cię, choinko,
jak najdłużej gościć.

Refren:

Choinko, choinko...

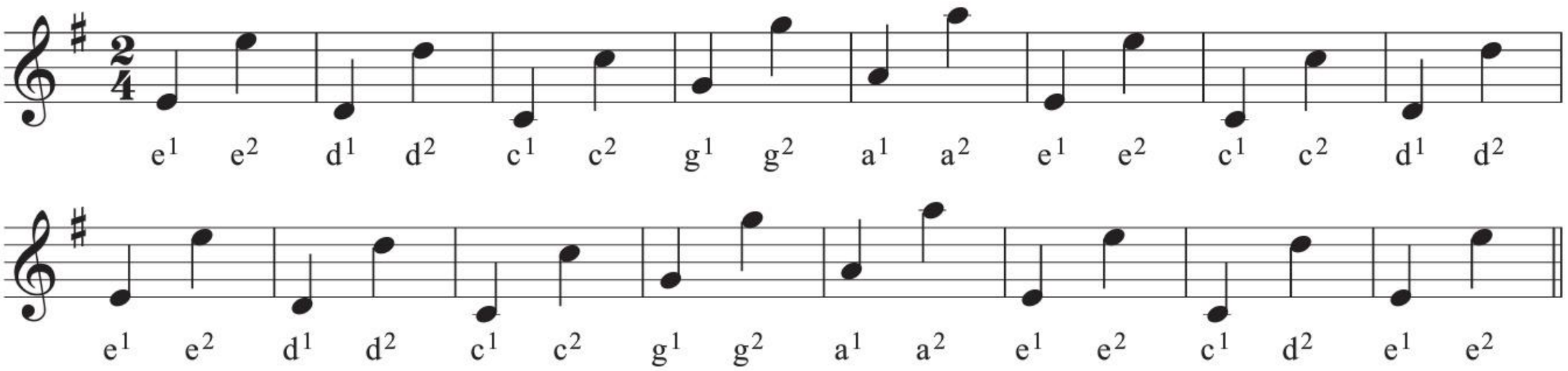

Dwa pierwsze dźwięki rozpoczynające melodię refrenu piosenki *Choinka* tworzą **oktawę**. Dźwięki oktawy oddalone są od siebie o osiem stopni gamy, brzmią podobnie i mają taką samą nazwę.

1. Odszukaj w zapisie nutowym piosenki takty, w których występuje oktawa. Zaśpiewaj fragmenty melodii piosenki *Choinka* z oktawą, starając się czysto intonować wszystkie dźwięki.

2. Zagrajcie w dwóch zespołach akompaniament do zwrotki piosenki *Choinka*.
Zespół pierwszy zagra na instrumencie akompaniament do melodii zwrotki, oparty głównie na dźwiękach oktawy:

Zespół drugi zagra na trójkącie w refrenie piosenki dwutaktowe ostinato rytmiczne:

Ostinato rytmiczne to wielokrotne powtarzanie takiego samego motywu rytmicznego.
Ostinato można stosować np. jako akompaniament do piosenek lub do słuchanej muzyki.

W okresie świąt Bożego Narodzenia i Nowego Roku na wielu wsiach polskich można spotkać kolędników. Chodzą oni od domu do domu przebrani za różne postacie: anioły, królów, Heroda, diabła, turonia, śmierć. Śpiewają znane pastorałki i kolędy, a w zamian za życzenia i piosenki domownicy obdarowują ich świątecznymi smakołykami. Odwiedziny kolędników są zawsze wyczekiwane przez gospodarzy, uznaje się bowiem, że przynoszą szczęście. A tak kolędnicy witają się z gospodarzami:

Kukułeczka zakukała,
Pięknie nas tu przywitała.
Przyszliśmy tu po kolędzie,
Niechaj wam smutno nie będzie.
A czy będzie, czy nie będzie,
Kolędować zwyczaj wszędzie.

Kolędnicy
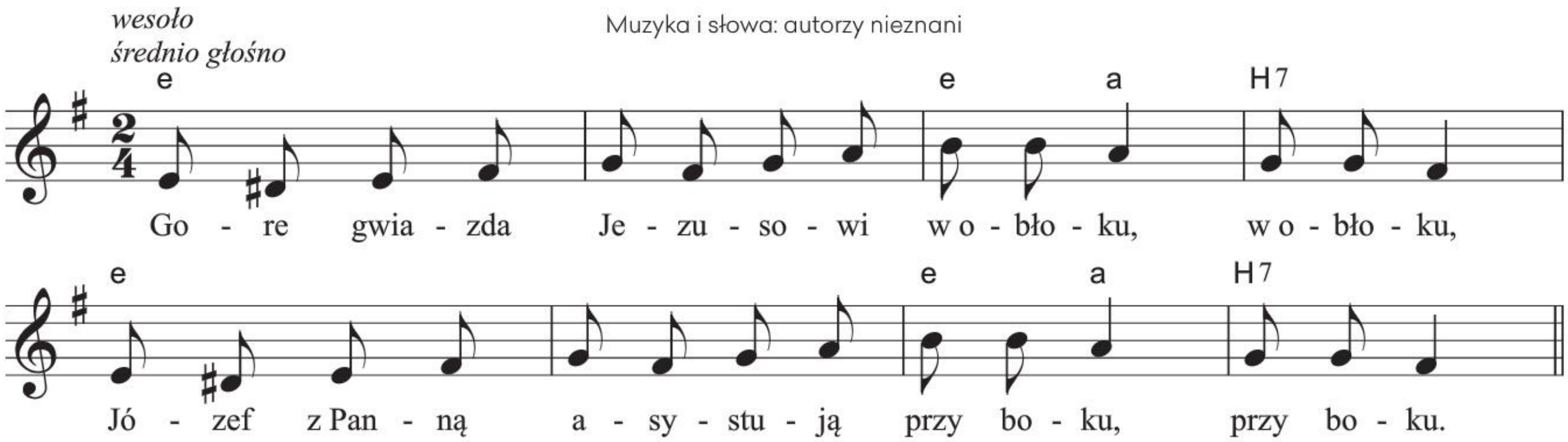
Ciekawe!

W regionie rzeszowskim zamiast choinki gospodarz zawieszał u sufitu ustrojony wierzchołek sosny, zwany podłaźniczką lub bożym drzewkiem, a w kącie stawiał snop zboża. Przy stole zawsze musiała siedzieć parzysta liczba biesiadników. Jeśli tak nie było, sadzano kukłę, tzw. dziada.

3. Zaśpiewaj pastorałkę *Gore gwiazda Jezusowi,* podkreślając głosem radosny nastrój utworu.

Gore gwiazda Jezusowi

Muzyka i słowa: autorzy nieznani

1. Gore gwiazda Jezusowi w obłoku, w obłoku,
   Józef z Panną asystują przy boku, przy boku.

Refren:

Hojże ino dyna, dyna,
narodził się Bóg dziecina } bis
w Betlejem, w Betlejem.

2. Wół i osioł w parze służą przy żłobie, przy żłobie,
   huczą, buczą delikatnej osobie, osobie.

Refren:
Hojże ino dyna, dyna…

3. Pastuszkowie w podarunki przybiegli, przybiegli,
   w koło szopę o północy oblegli, oblegli.

Refren:
Hojże ino dyna, dyna…

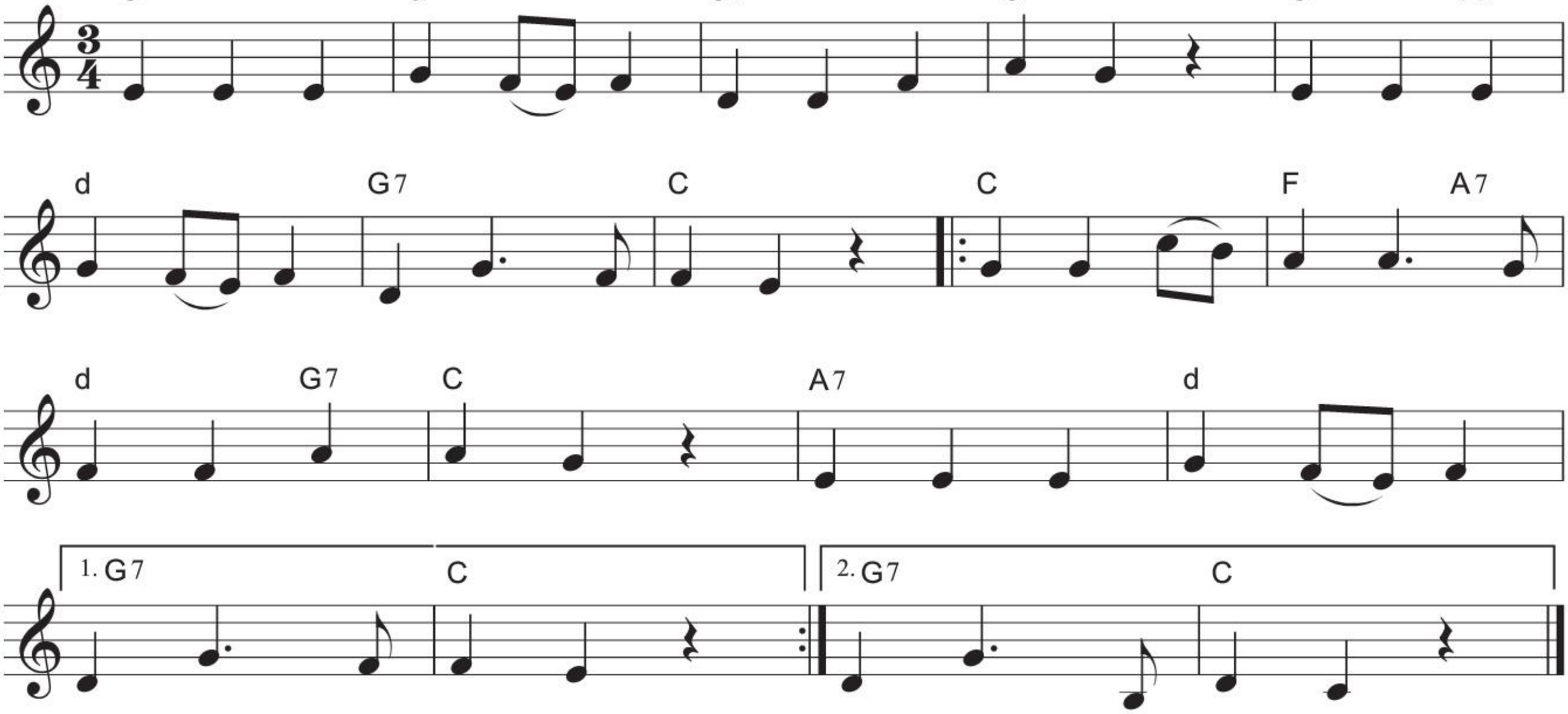

2.3 Kolędy na flet, dzwonki i keyboard

Podejmij temat

- Zagadka:
  Jej piękna melodia radość w serca wlewa,
  w blasku świec, choinki gra się ją i śpiewa.

Lulajże, Jezuniu

1. Lulajże, Jezuniu, moja perełko,
   lulaj, ulubione me pieścidełko.

Refren:
Lulajże, Jezuniu, lulajże, lulaj,
a Ty Go, Matulu, w płaczu utulaj! } bis

2. Zamknijże znużone płaczem powieczki,
   utulże zemdlone łkaniem usteczki.
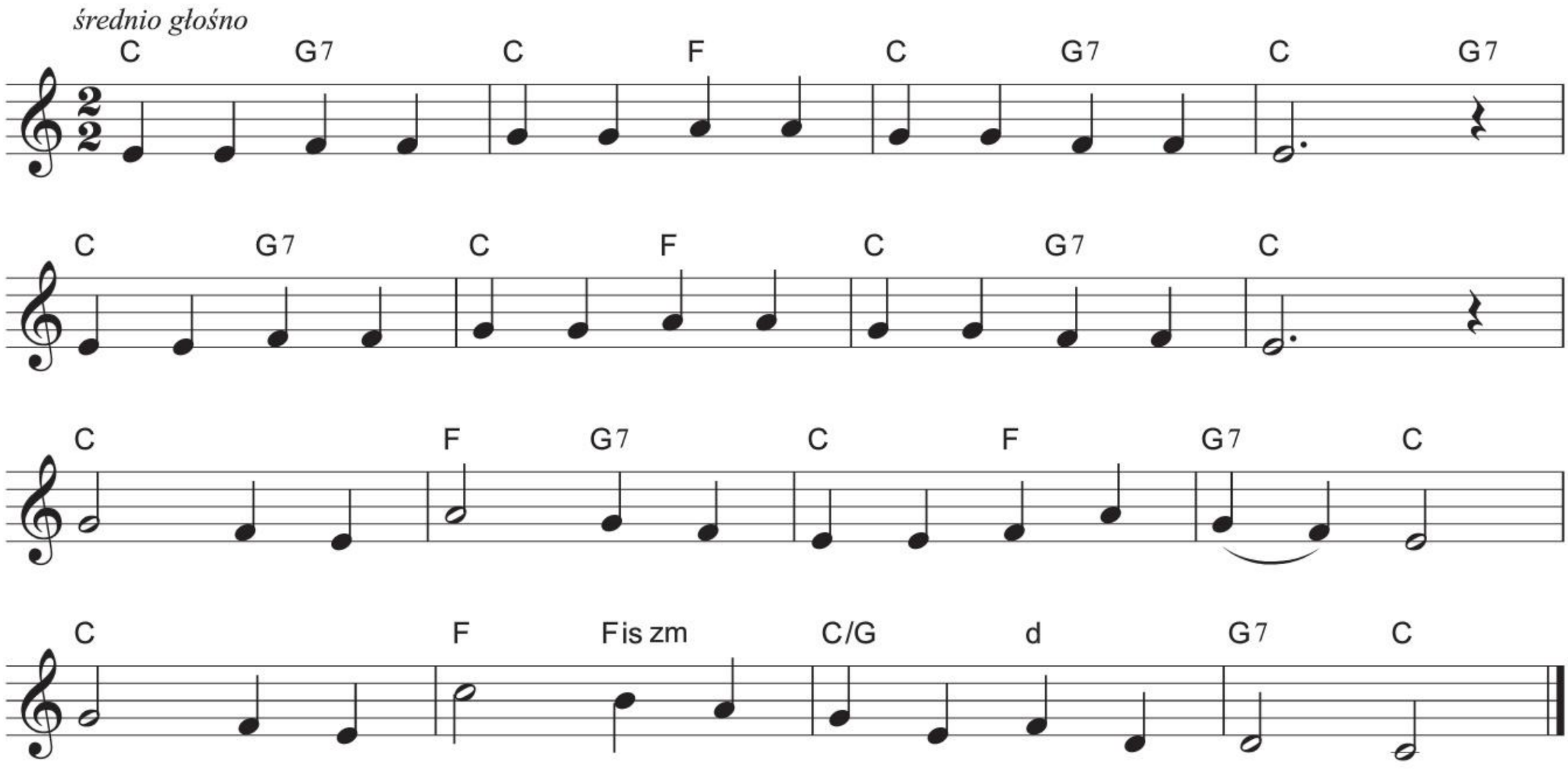
Refren:
Lulajże, Jezuniu, lulajże, lulaj…

3. Lulajże, piękniuchny mój aniołeczku,
   lulajże, wdzięczniuchny świata kwiateczku.

Refren:
Lulajże, Jezuniu, lulajże, lulaj...

Narodził się Jezus Chrystus

Kolęda polska

1. Narodził się Jezus Chrystus,
bądźmy weseli.
Chwała Mu na wysokości
nucą anieli:
Gloria, gloria, in excelsis Deo!*
Gloria, gloria, in excelsis Deo!

2. Na kolana wół i osioł
przed Nim padają,
swoim Stworzycielem,
Panem uznają.
Gloria, gloria, in excelsis Deo!
Gloria, gloria, in excelsis Deo!

* Gloria, gloria, in excelsis Deo! – Chwała, chwała na wysokości Bogu!

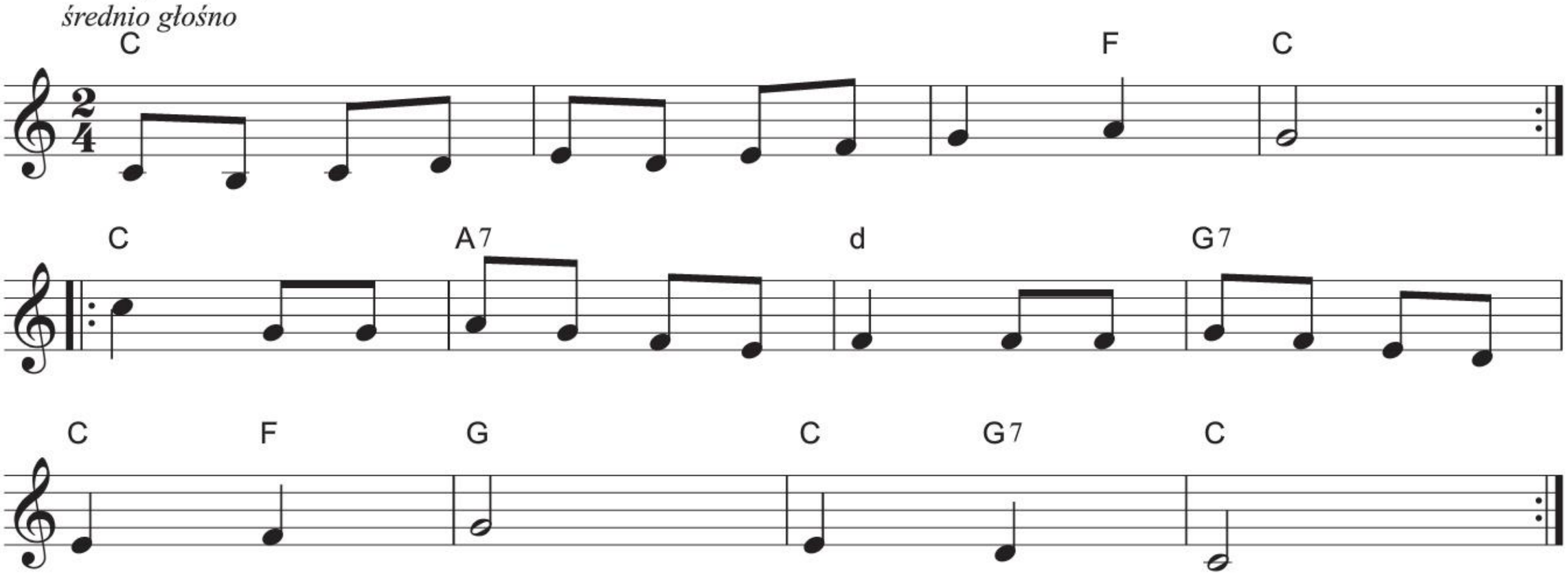
W zapisie muzycznym kolędy *Narodził się Jezus Chrystus* w taktach 4. i 8. występuje **półnuta z kropką**. Kropka umieszczona przy nucie lub pauzie przedłuża czas jej trwania o połowę wartości rytmicznej, np.:

Przybieżeli do Betlejem

Kolęda polska

wesoło, skocznie
średnio głośno

1. Przybieżeli do Betlejem pasterze,
   grając skocznie Dzieciąteczku na lirze.

Refren:

Chwała na wysokości,
chwała na wysokości,
a pokój na Ziemi!
} bis

2. Oddawali swe ukłony w pokorze,
   Tobie z serca ochotnego, o Boże!

Refren:

Chwała na wysokości…

3. Anioł Pański sam ogłosił te dziwy,
   których oni nie słyszeli, jak żywi.

Refren:

Chwała na wysokości…

4. Dziwili się napowietrznej muzyce
   i myśleli, co to będzie za Dziecię.

Refren:

Chwała na wysokości…

W utworze *Przybieżeli do Betlejem* występuje znak repetycji :‖. Pamiętaj, że melodię należy powtórzyć od początku do pojawienia się tego znaku (takty 1–4) lub od takiego samego znaku do ponownego jego wystąpienia (takty 5–12).

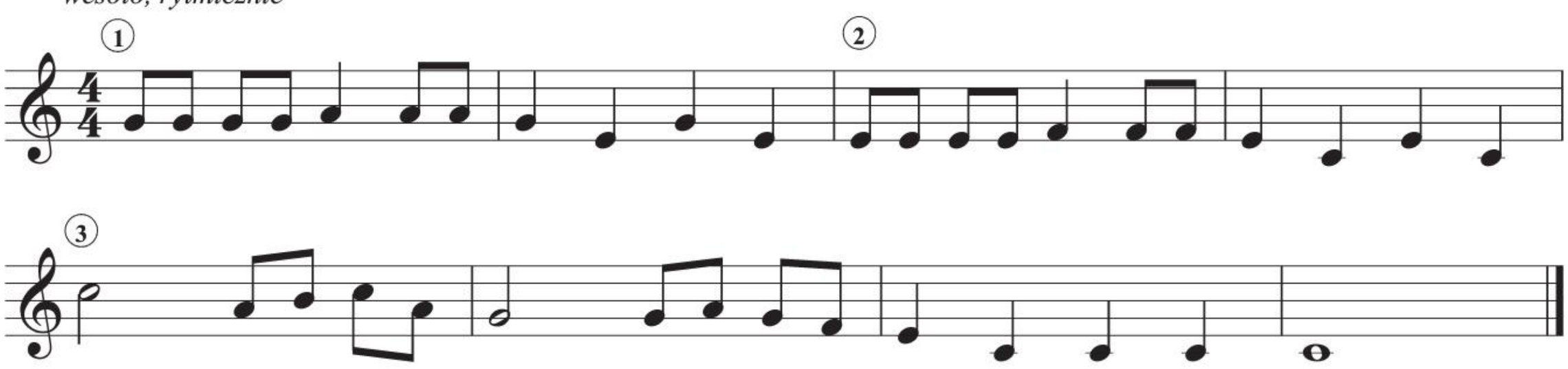
2.4 Śpiewamy i gramy w kanonie

Podejmij temat

- Wyćwicz płynnie na instrumencie linię melodyczną utworu *Cztery pory roku*, byś następnie mógł/mogła go wykonać z kolegami w kanonie.

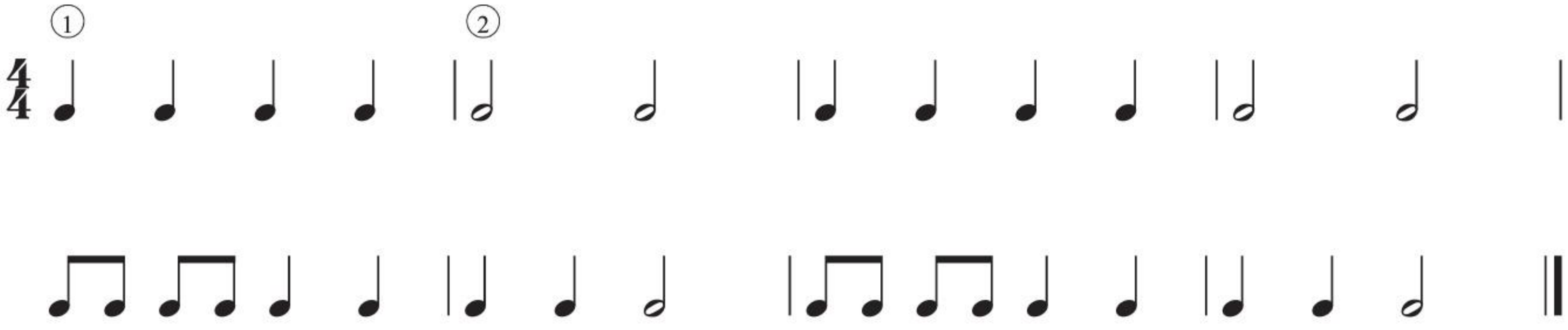
Cztery pory roku

Australijska melodia ludowa

Kanon to utwór wielogłosowy, w którym każdy głos śpiewa lub gra tę samą linię melodyczną, ale z pewnym, ściśle określonym, opóźnieniem czasowym. Miejsce rozpoczęcia wykonania utworu przez dany głos wyznacza cyfra rzymska lub arabska umieszczona nad linią melodyczną. Aby prawidłowo wykonać utwór, należy najpierw nauczyć się bardzo dobrze melodii kanonu. Gdy już potraficie zaśpiewać ją bezbłędnie, dzielicie zespół na dwie grupy, które będą śpiewać pierwszy i drugi głos. Kanon można również zaśpiewać w trzygłosie, a nawet w czterogłosie.

1. Wykonajcie na instrumentach perkusyjnych dwugłosowy kanon rytmiczny.

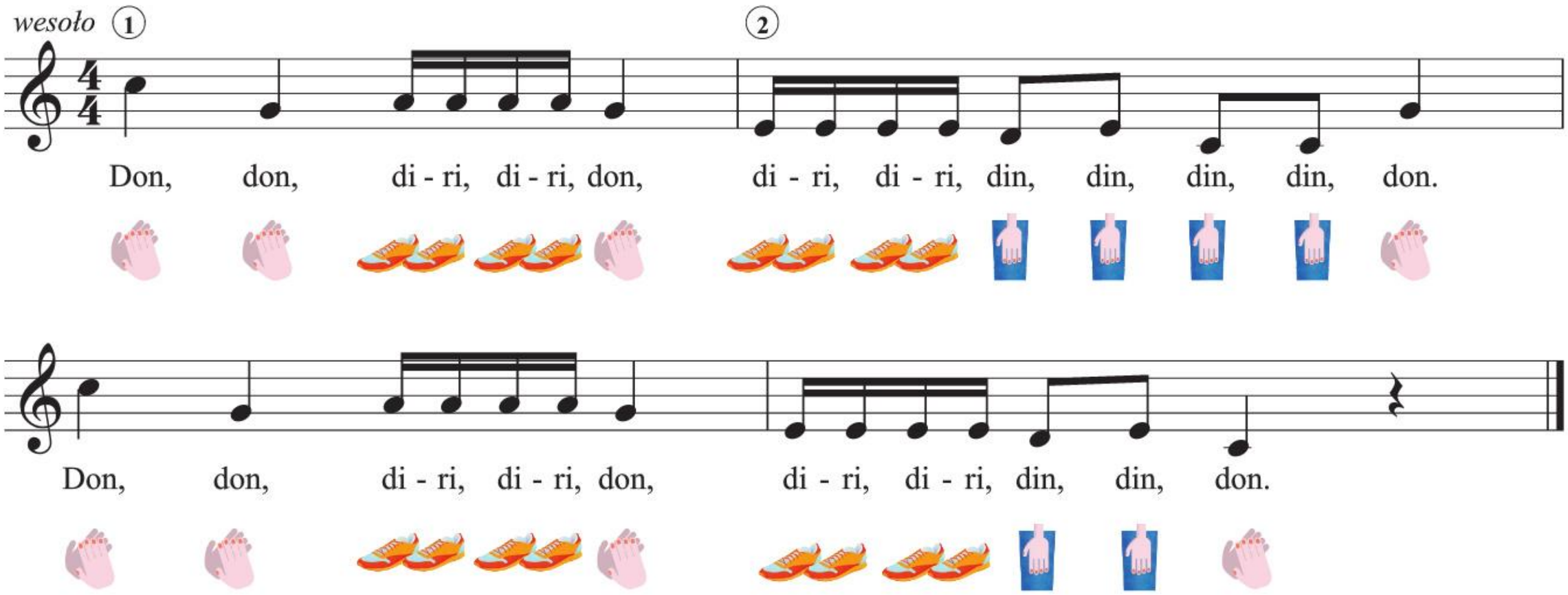

2. Zaśpiewajcie w kanonie utwór *Don, don* z zastosowaniem gestodźwięków: ćwierćnuta – klaśnięcie w dłonie; ósemka – uderzenie dłonią w udo; szesnastka – tupnięcie nogą.

Don, don

Carl Orff

with kind permission of SCHOTT MUSIC, Mainz Germany
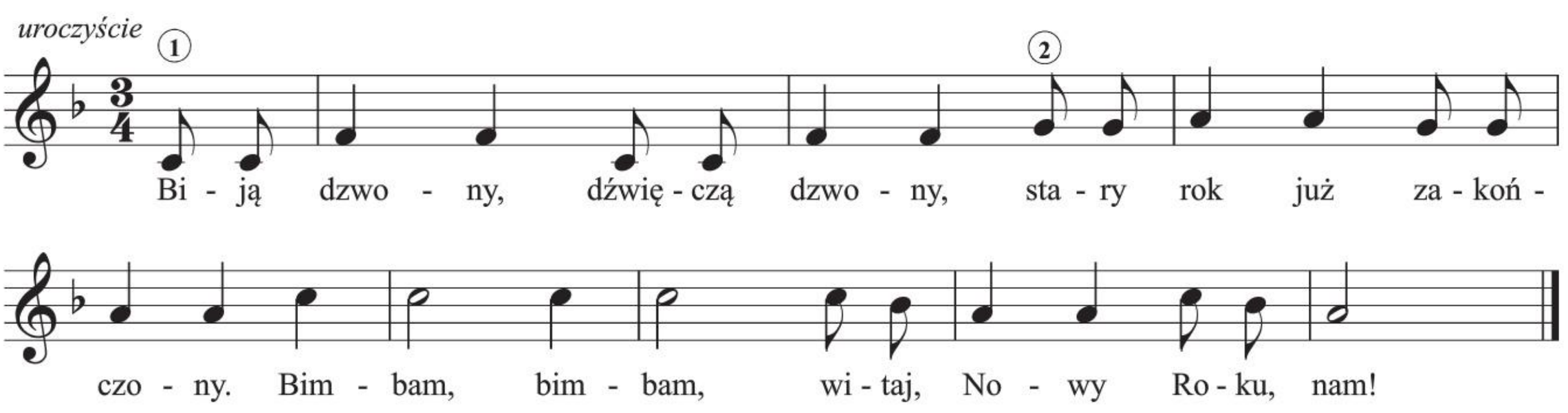

3. Zaśpiewajcie w dwugłosie *Kanon noworoczny*.

Kanon noworoczny

Angielska melodia ludowa

Słowa: autor nieznany

Johann Pachelbel

Kanon D-dur

Biją dzwony, dźwięczą dzwony,
stary rok już zakończony.
Bim-bam, bim-bam,
witaj, Nowy Roku, nam!

2.5 Muzyczny zwierzyniec

Podejmij temat

- Wykonaj ćwiczenie dykcyjne, wykorzystując fragment wiersza Juliana Tuwima *Ptasie radio*. Postaraj się powtórzyć kilkakrotnie tekst – stopniowo coraz szybciej, wymawiając bardzo wyraźnie wszystkie wyrazy.

Julian Tuwim
Ptasie radio

(3.)
Pierwszy – słowik
Zaczął tak:
„Halo! O, halo lo lo lo lo!
Tu tu tu tu tu tu tu,
Radio, radijo, dijo, ijo, ijo,
Tijo, trijo, tru lu lu lu lu,
Pio pio pijo lo lo lo lo lo.
Plo plo plo plo plo halo!”

Ptasi koncert

Choć już nadeszła zima i wiele gatunków ptaków odleciało do krajów, w których panuje ciepły klimat, to wcale nie musimy czekać do wiosny, aby posłuchać treli słowika czy kukania kukułki. Te i inne ptasie głosy usłyszymy w utworach wielu kompozytorów, a imitują je doskonale dźwięki instrumentów solowych i orkiestra. Ptakom i ich śpiewom artyści poświęcili też niejedną piękną arię* czy piosenkę.

* aria – pieśń solowa z akompaniamentem instrumentalnym; jest częścią dzieła scenicznego, w którym bohater śpiewa solo z towarzyszeniem orkiestry

Louis-Claude Daquin
Kukułka

Słuchając utworu, zasygnalizuj przez podniesienie ręki fragment muzyczny, w którym instrument imituje kukanie kukułki. Czy wiesz, jak nazywa się instrument, na którym wykonywany jest utwór?

Gioacchino Rossini
Duet kotów

Wsłuchaj się w głosy solistów i spośród podanych wyrazów i zwrotów wybierz te, które – twoim zdaniem – najtrafniej określają przebieg kociego dialogu: kłótnia, okazywanie sympatii, przekomarzanie się, dyskusja, użalanie się, serdeczna wymiana zdań, przeprosiny.

Ciekawe!

Słynnym dziełem nawiązującym do miaucących czworonogów jest musical* [czyt. mjuzikal] Andrew Lloyda Webbera [czyt. endrju lojda łebera] *Koty*. Na jego fabułę składa się opowieść o kotach dachowcach, które co roku spotykają się na wielkim balu, by zostać wybrane do otrzymania nowego życia i możliwości odwiedzenia kociego nieba.

* musical – spektakl muzyczny złożony z dialogów, partii śpiewanych, piosenek i partii tanecznych

Miaucząca natchnienia artystów

Z kotem związanych jest wiele legend, opowieści i przesądów. Był symbolem dobra, innym razem wcieleniem zła. Człowiek oddawał mu boską cześć, prześladował go lub przesadnie rozpieszczał. We współczesnej kulturze zachodniej kot stał się uosobieniem dzikości, niezależności i tajemniczości natury. Zadziwiające właściwości kocich zmysłów oraz sama postać zwierzęcia były inspiracją dla wielu artystów, którzy czynili go bohaterem swoich wielkich dzieł. Tak było w przypadku Gioacchina Rossiniego [czyt. dżioakina ros-iniego], włoskiego kompozytora, który napisał humorystyczny duet na „dwa koty i fortepian". Zadziwiające jest to, że w całym utworze rozbrzmiewa tylko jedno słowo „miau", przekazywane przez wykonawców w taki sposób, aby wspaniale oddać „koci temperament".

Andrzej Troc
Kot wieczorową porą
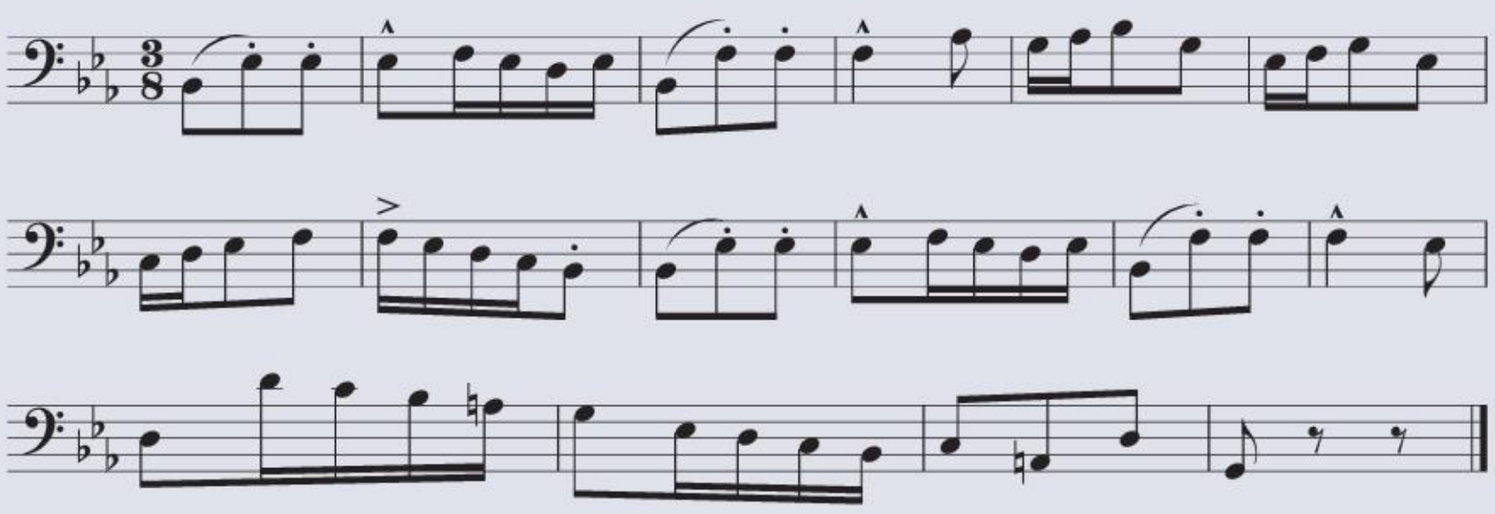

Scena z musicalu *Koty*,
Teatr Muzyczny Roma w Warszawie

Karnawał zwierząt

Francuski kompozytor Camille Saint-Saëns [czyt. kamil sens**a**ns] bohaterami cyklu czternastu miniatur uczynił postacie różnych zwierząt. Paradę całej menażerii, nazwanej *Karnawałem zwierząt,* rozpoczyna królewski marsz lwa, ale w utworze spotkamy nie tylko dzikie zwierzęta. Równie pięknie prezentują się domowe ptaki, osły czy akwariowe rybki. Za każdym razem inny skład instrumentalistów obrazuje dźwiękami postacie zwierząt, imitując ich głosy, sposób poruszania się i temperament. Instrumenty smyczkowe z fortepianem po mistrzowsku naśladują powolne żółwie, wiolonczela i dwa fortepiany – delikatnego łabędzia, a same dwa fortepiany – skoczne kangury.

Camille Saint-Saëns
Słoń

Po napisaniu kompozycji Camille Saint-Saëns zaprosił swoich przyjaciół do oceny dzieła. Mimo że utwór wzbudził ogólny zachwyt, to artysta zabronił wykonywania go za jego życia. Dopiero po śmierci kompozytora *Karnawał zwierząt* został zaprezentowany publiczności, zyskując popularność i uznanie. Melomani docenili nie tylko efekty ilustracyjne utworu, ale i doskonałe poczucie humoru. Do dnia dzisiejszego jest to stała pozycja repertuarowa orkiestr na całym świecie.

Camille Saint-Saëns
***Słoń* z cyklu**
Karnawał zwierząt

Wysłuchaj utworu *Słoń* i określ instrumenty, na których jest wykonywany. Jakie charakterystyczne cechy zwierzęcia udało się w nim ukazać kompozytorowi?

Sergiusz Prokofiew
Marsz koników polnych

Antonio Vivaldi
Szczygieł

2.6 Twórcy i wykonawcy muzyki

Podejmij temat

- Postaraj się wymienić tytuły utworów muzycznych, poznanych na lekcjach, których twórcami są kompozytorzy przedstawieni poniżej.

Muzykę tworzy **kompozytor**. Jest to człowiek utalentowany muzycznie, posiadający rozległą wiedzę z zakresu technik kompozytorskich i instrumentoznawstwa (zna skalę brzmienia, barwę i możliwości techniczne instrumentów muzycznych). Dźwięki to tworzywo, nad którym pracuje. Zestawione według uznania kompozytora, tworzą wspaniale brzmiące utwory, które są zapisywane na papierze nutowym, aby można było je później odtworzyć.
Nazwiska wielu kompozytorów znane są na całym świecie, a ich muzyka wypełnia niemal wszystkie sale koncertowe.

Wielcy mistrzowie muzyki

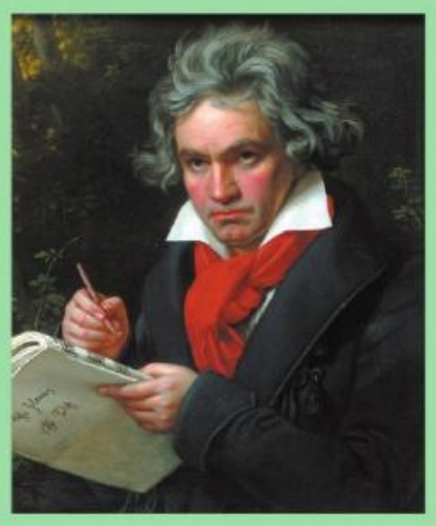
Antonio Vivaldi
(1678–1742)

Jan Sebastian Bach
(1685–1750)

Wolfgang Amadeusz Mozart
(1756–1791)

Ludwig van Beethoven
(1770–1827)

Fryderyk Chopin
(1810–1849)

Piotr Czajkowski
(1840–1893)

Wykonawcy muzyki

Muzykę wykonują zespoły instrumentalne (orkiestra, zespoły kameralne), zespoły wokalne (chóry) lub soliści (instrumentaliści, wokaliści).

Pianista

Wokalistka

Chór mieszany

Kwartet smyczkowy

Orkiestra symfoniczna

Orkiestra kameralna

Wykonawców muzyki możemy posłuchać na koncertach w filharmonii. Atmosfera takiego spotkania z muzyką jest niezwykła. Jeszcze przed występem orkiestry wyczuwa się na widowni podniosły, uroczysty nastrój. Na scenie nie ma artystów, widać tylko puste krzesła i ustawione przed nimi pulpity na nuty. Zza kurtyny dobiegają przytłumione dźwięki instrumentów. To muzycy przygotowują się do występu. Za chwilę wejdą na scenę, a słuchacze przywitają ich brawami. Pod batutą dyrygenta wprowadzą słuchaczy w świat dźwięków, wyobraźni i marzeń. Tylu przeżyć jednocześnie dostarczyć może tylko muzyka wykonywana na żywo. Dlatego warto wybrać się do filharmonii, aby doznać wielu pięknych, niepowtarzalnych wzruszeń.

Jan Sebastian Bach
Inwencja dwugłosowa F-dur nr 8

Ludwig van Beethoven
V Symfonia c-moll, część 1
Allegro con brio

Wysłuchaj fragmentów utworów i nazwij wykonawców muzyki.

Orkiestra gra

Muzyka: Jarosław Piątkowski
Słowa: Marek Sochacki

A E
1. Ma w or - kies - trze być za wzór in - stru - men - tów
A D A
zgo - dny chór. Flet i tu - ba wszcze - ły spór,
H7 E7
czy waż - niej - szy pię - kny ton, czy też rytm i dźwię-ku moc. Gdy mar -
A E
szo - wa nu - ta brzmi, gdy do przo - du chce się
A D A
iść, nikt nie mo - że w miej - scu tkwić. Krok za -
H7 E7 A
- głu - szy czu - ły dźwięk For - te! To mu - zy - ki cel. Ref.: Ra ta
h7
ta or - kies - tra dę - ta gra. Ra ta ta po -
A A D
ru - szy na - wet głaz. Ra ta ta Przy - sta - nąć nie masz
Ddim A fis h7 E7 A
szans. Ta - ką moc or - kies - tra ma_____.

1. Ma w orkiestrze być za wzór
instrumentów zgodny chór.
Flet i tuba wszczęły spór,
Czy ważniejszy piękny ton,
Czy też rytm i dźwięku moc.
Gdy marszowa nuta brzmi,
Gdy do przodu chce się iść,
Nikt nie może w miejscu tkwić.
Krok zagłuszy czuły dźwięk.
Forte! To muzyki cel.

Refren:
Ra ta ta, orkiestra dęta gra.
Ra ta ta, poruszy nawet głaz.
Ra ta ta, przystanąć nie masz szans,
Taką moc orkiestra ma.

2. Pójdę precz – powiedział flet,
Ginie mój subtelny trel.
Chyba w tubie siedzi zwierz,
Na nic wzniosły, piękny śpiew,
gdy coś ryczy, niby lew,
gdy flet żale nucił swe.
Ciszej, tubo! – bęben rzekł.
Piękna ta melodia jest,
Zostań flecie, wejdź do gry,
Twoje solo pięknie brzmi.

Refren:
Ra ta ta, orkiestra dęta gra…

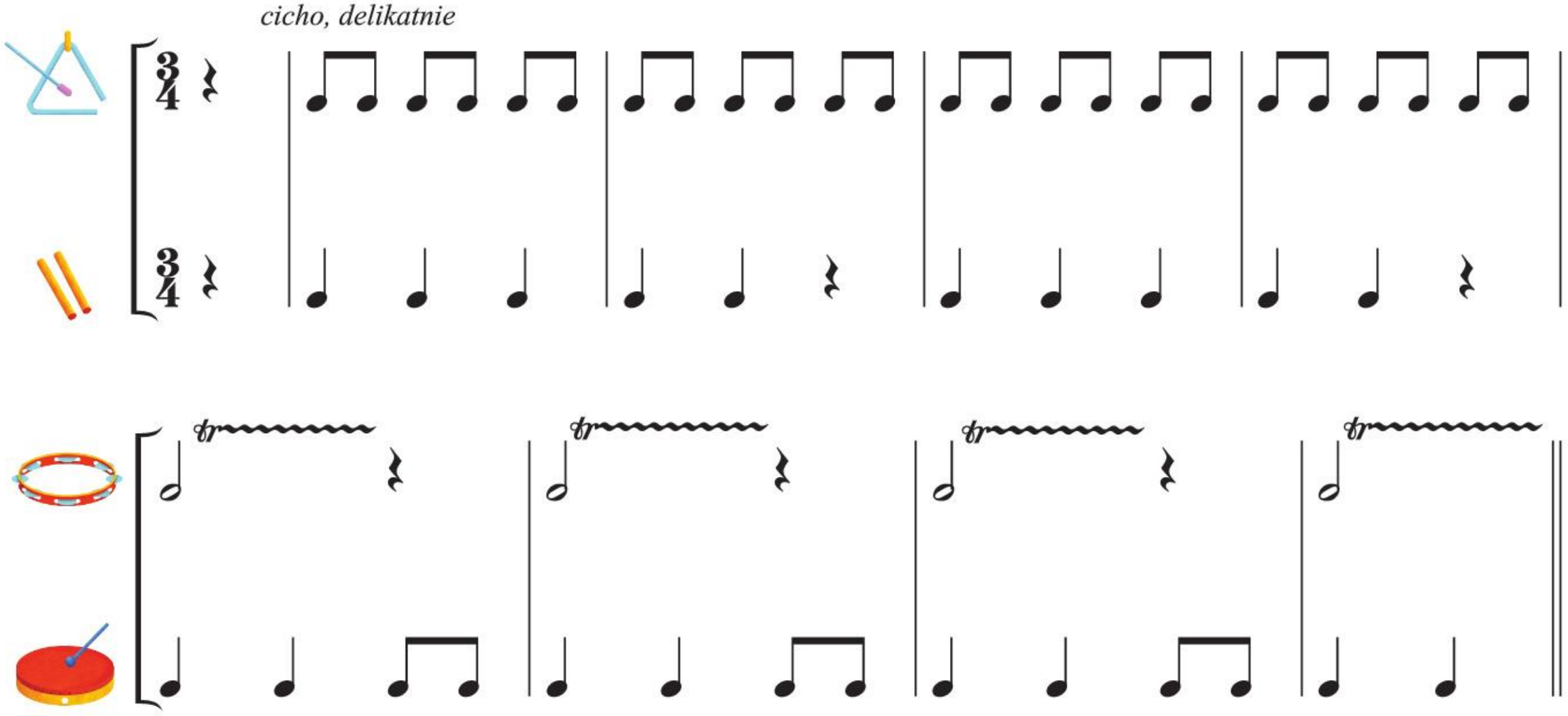
1. I ty możesz zostać kompozytorem. Do podanego rytmu spróbuj ułożyć własną melodię i zaśpiewać ją na sylabie „la”.

2. Słuchając fragmentu utworu Luigiego Boccheriniego [czyt. luidżiego bokeriniego] *Menuet*, postarajcie się zagrać na instrumentach perkusyjnych zgodnie z zapisem nutowym.

Menuet

Luigi Boccherini

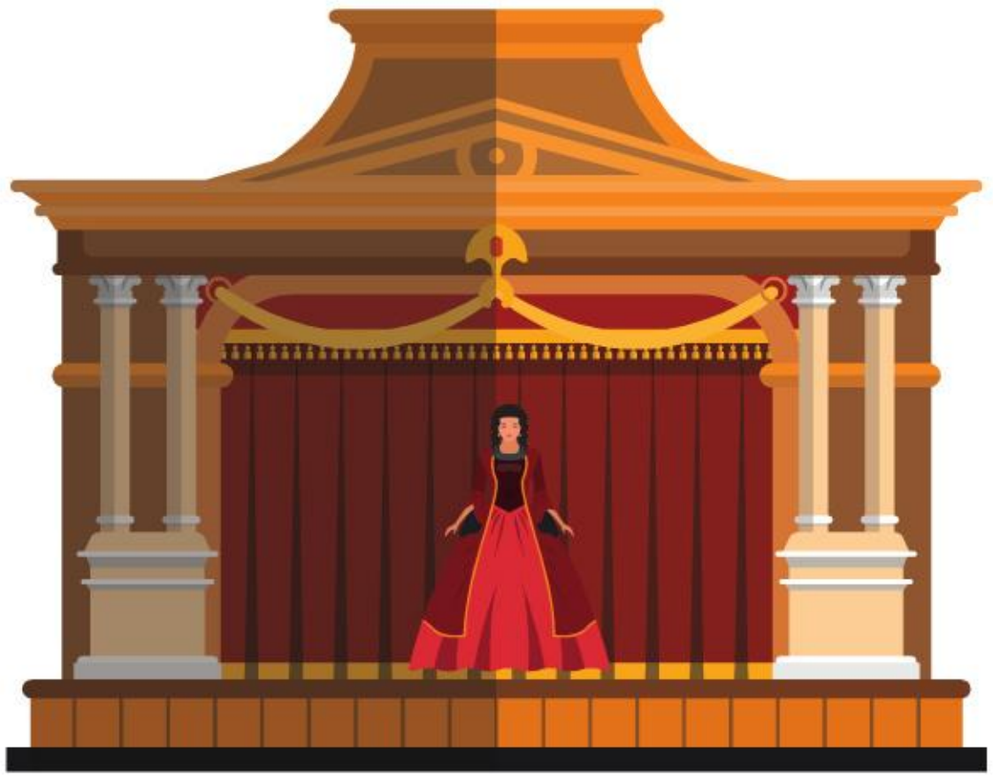
Joseph Haydn

Kwartet smyczkowy g-moll, op. 74 nr 3, część IV Finale Allegro con brio

Giuseppe Verdi

Chór niewolników z opery Nabucco

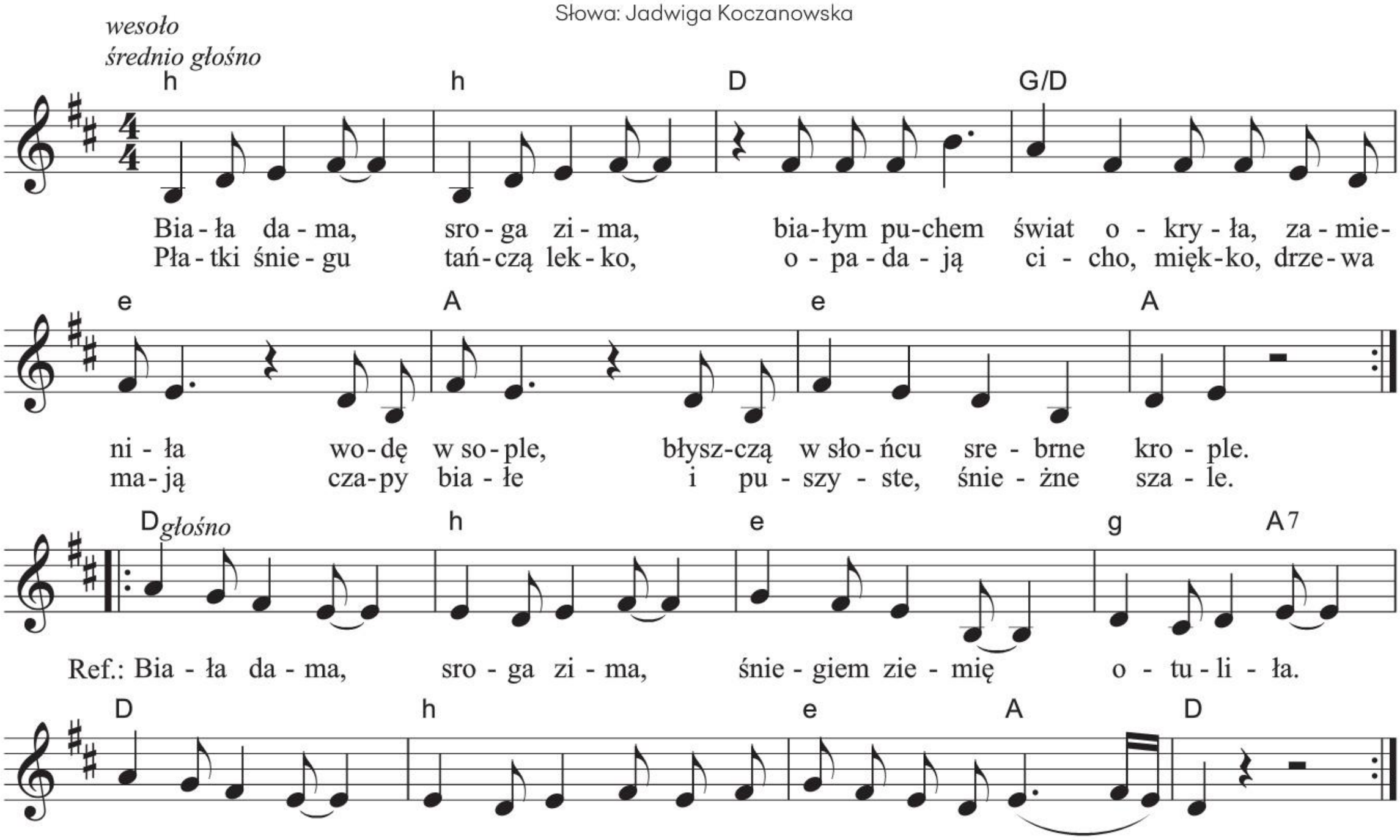
2.7 Kiedy wiatr na soplach gra

Podejmij temat

- Ułóż własny rytm do przysłowia: Bój się w styczniu wiosny, bo marzec zazdrosny.

Biała dama, sroga zima

Muzyka: Mirosław Ziąber
Słowa: Jadwiga Koczanowska

1. Biała dama, sroga zima,
   białym puchem świat okryła,
   zamieniła wodę w sople,
   błyszczą w słońcu srebrne krople.
   Płatki śniegu tańczą lekko,
   opadają cicho, miękko,
   drzewa mają czapy białe
   i puszyste, śnieżne szale.

Refren:

Biała dama, sroga zima,
śniegiem ziemię otuliła.
Sroga zima, biała dama,
mrozem straszy nas od rana. } bis

2. Sroga zima, biała dama,
mrozem straszy nas od rana,
ale mróz to nie przeszkoda,
by z kuligiem gnać przez pola.
Ciepłe buty, czapka, szalik,
można się na śniegu bawić.
Sanki, łyżwy oraz narty
rozgrzewają nie na żarty.

Refren:

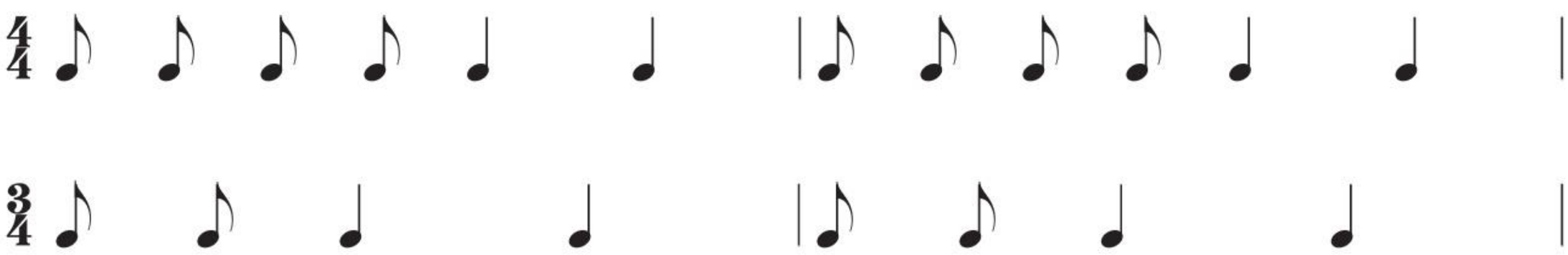
Biała dama, sroga zima…

1. Określ nastrój i tempo piosenki *Biała dama, sroga zima*.

2. Śpiewając piosenkę *Biała dama, sroga zima*, wskazuj ruchem ręki wznoszący i opadający kierunek melodii.

3. Dopasuj rytmy do podanych przysłów ludowych.

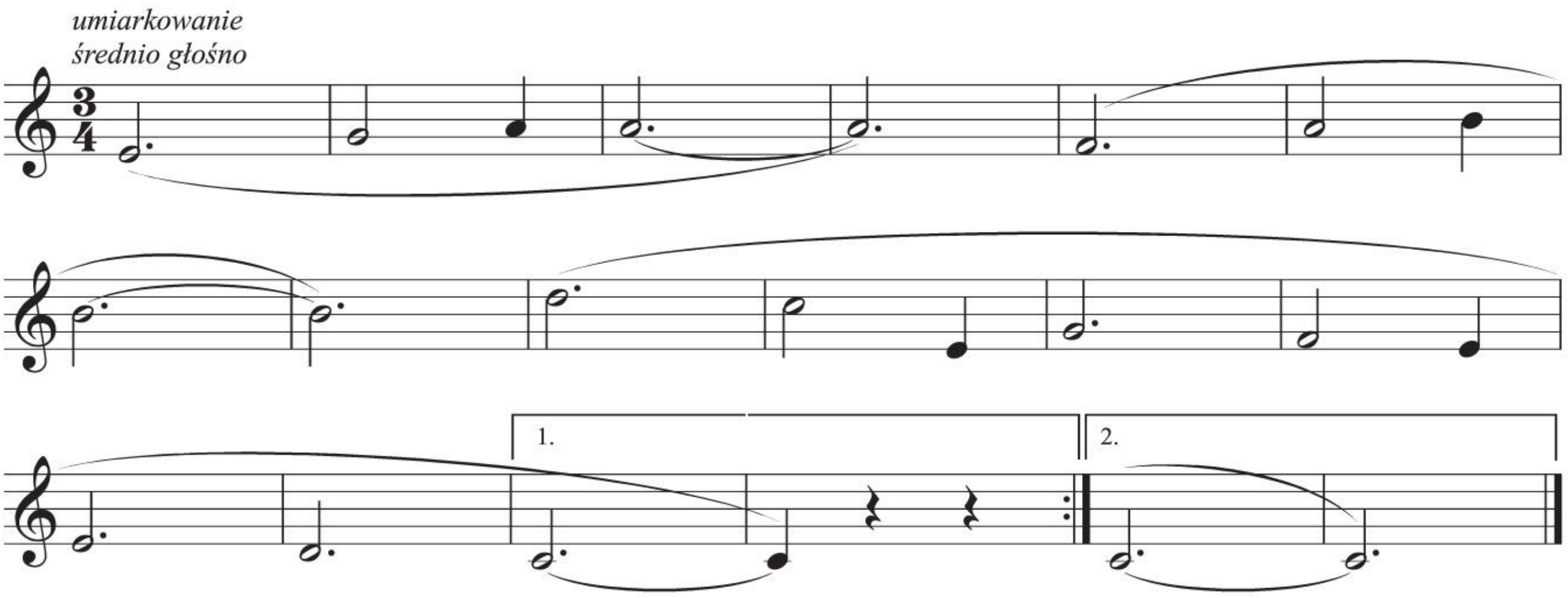
Co zima przychłodzi, lato wynagrodzi.

Miesiąc styczeń – czas do życzeń.

4. Zagraj na flecie lub na dzwonkach fragment utworu *Walc łyżwiarzy*, zwracając uwagę na sposób wydobywania dźwięków legato.

Walc łyżwiarzy

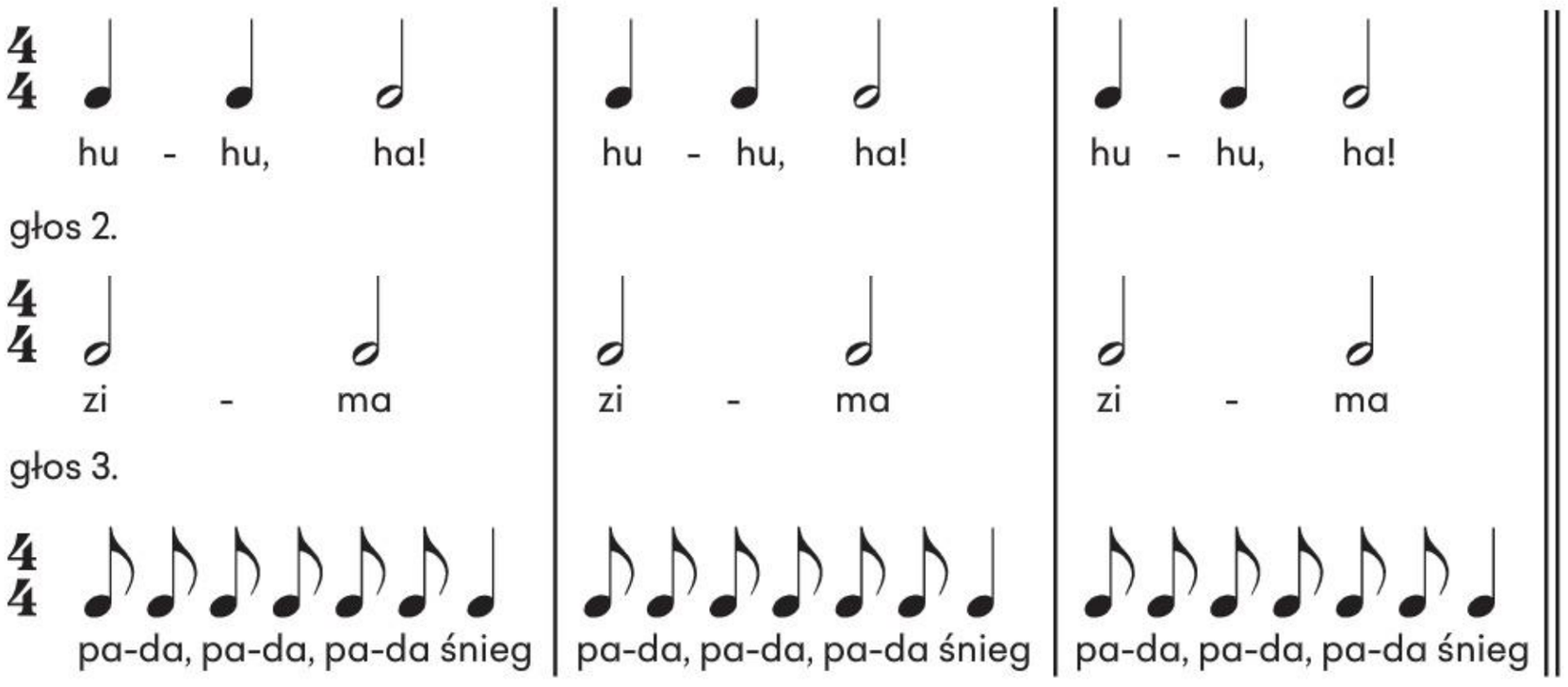
Emil Waldteufel

W kilku taktach melodii utworu *Walc łyżwiarzy* występuje **łuk łącznik**, który łączy dwie nuty na tej samej wysokości. Należy zagrać pierwszą nutę, przedłużając jej czas trwania o wartość drugiej nuty.

5. Wykonajcie w trzygłosie „zimowe” rytmy.

głos 1.

głos 2.

głos 3.

Claude Debussy

Tańczący śnieg* z cyklu *Kącik dziecięcy

Kompozytor w utworze „namalował” dźwiękami wirujące płatki śniegu. Wsłuchaj się w rytm oraz melodię utworu i ruchami rąk przedstaw delikatny taniec śnieżynek.

Robert Schumann

Baśń zimowa

2.8 Zimowa sanna

Podejmij temat

Ignacy Zygmuntowicz *Sanna*

Leopold Mozart
Sanna

Z podanych niżej odgłosów wybierz te, które kompozytor zilustrował efektami dźwiękonaśladowczymi, aby ukazać zimową sannę: świst wiatru, pobrzękiwanie dzwonków, tętent kopyt końskich, trzask bata.

Franciszek Schubert
Podróż zimowa

Kulig

Przed wiekami, w okresie karnawału, kuligi były ulubioną zabawą polskiej szlachty. Szalona jazda saniami ciągniętymi przez końskie zaprzęgi przebiegała zawsze w radosnej atmosferze. Czasem kulig wyruszał z własną kapelą – wówczas tańcom i zabawom nie było końca. W dobrym zwyczaju było odwiedzać pobliskie dwory i korzystać ze staropolskiej gościnności gospodarzy, dlatego kulig trwał nawet kilka dni. Kiedy o zmroku uczestnicy zajeżdżali na dziedziniec w świetle pochodni, przy dźwiękach pobrzękujących dzwonków, okrzykach i śpiewie, kapela grała coraz mocniej, a woźnice trzaskali batami z całych sił.

Kuligi popularyzowały polską kulturę. W czasie zabawy biesiadnicy wykonywali tańce narodowe i regionalne, nie wolno było im natomiast, pod groźbą usunięcia z orszaku, wykonywać tańców z innych krajów.

1. Wykorzystując instrumenty perkusyjne, ułóżcie ilustrację muzyczną do wiersza Ewy Skarżyńskiej *Kulig*. Przeczytajcie uważnie tekst wiersza i pomyślcie, jakie efekty akustyczne można zastosować, używając własnego głosu i dostępnych instrumentów, aby umuzycznić jego treść. Zastosujcie właściwe tempo i odpowiednią dynamikę, które oddadzą wrażenie pędu sań, uczucie radości i zabawy.

Kulig

Pędzi kulig.
Dzwonią dzwonki.
Wiatr wstrzymuje dech.
Bucha para z końskich pysków,
płozy ryją śnieg.

Pędzi kulig.
Dzwonki dzwonią.
Rozwiały się grzywy koniom.
W białe zaspy,
w śnieżne góry
kulig pędzi!
Kulig! Kulig!

Ewa Skarżyńska
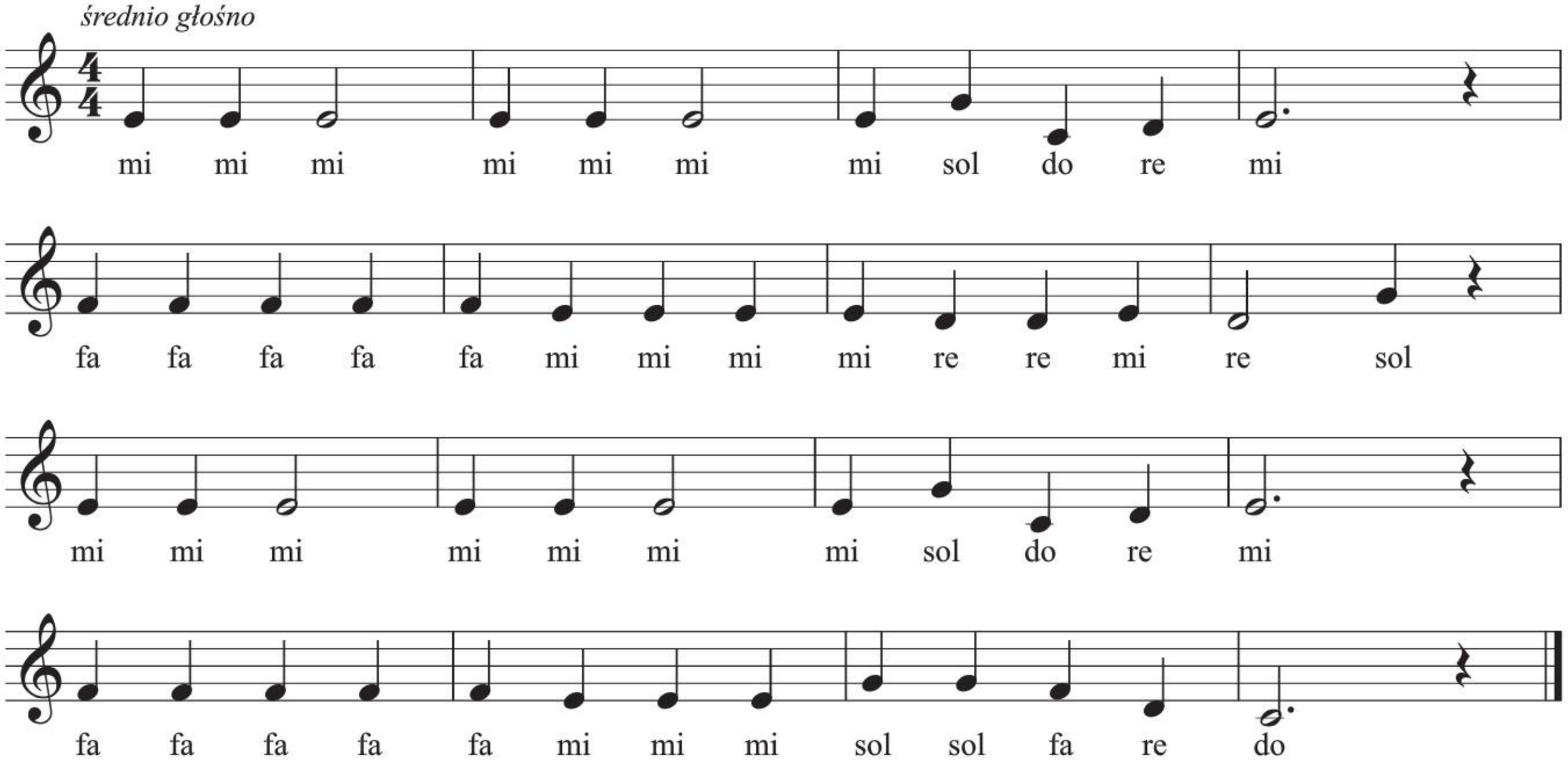

Czesław Wasilewski *Kulig*

2. Zaśpiewaj melodię *Jingle bells** [czyt. dżingl bels], używając nazw solmizacyjnych dźwięków, a następnie zagraj ją na instrumencie.

Jingle bells

Melodia amerykańska

wesoło
średnio głośno

* jingle bells – z języka angielskiego: dzwonią dzwoneczki

2.9 Oberek, mazur, kujawiak

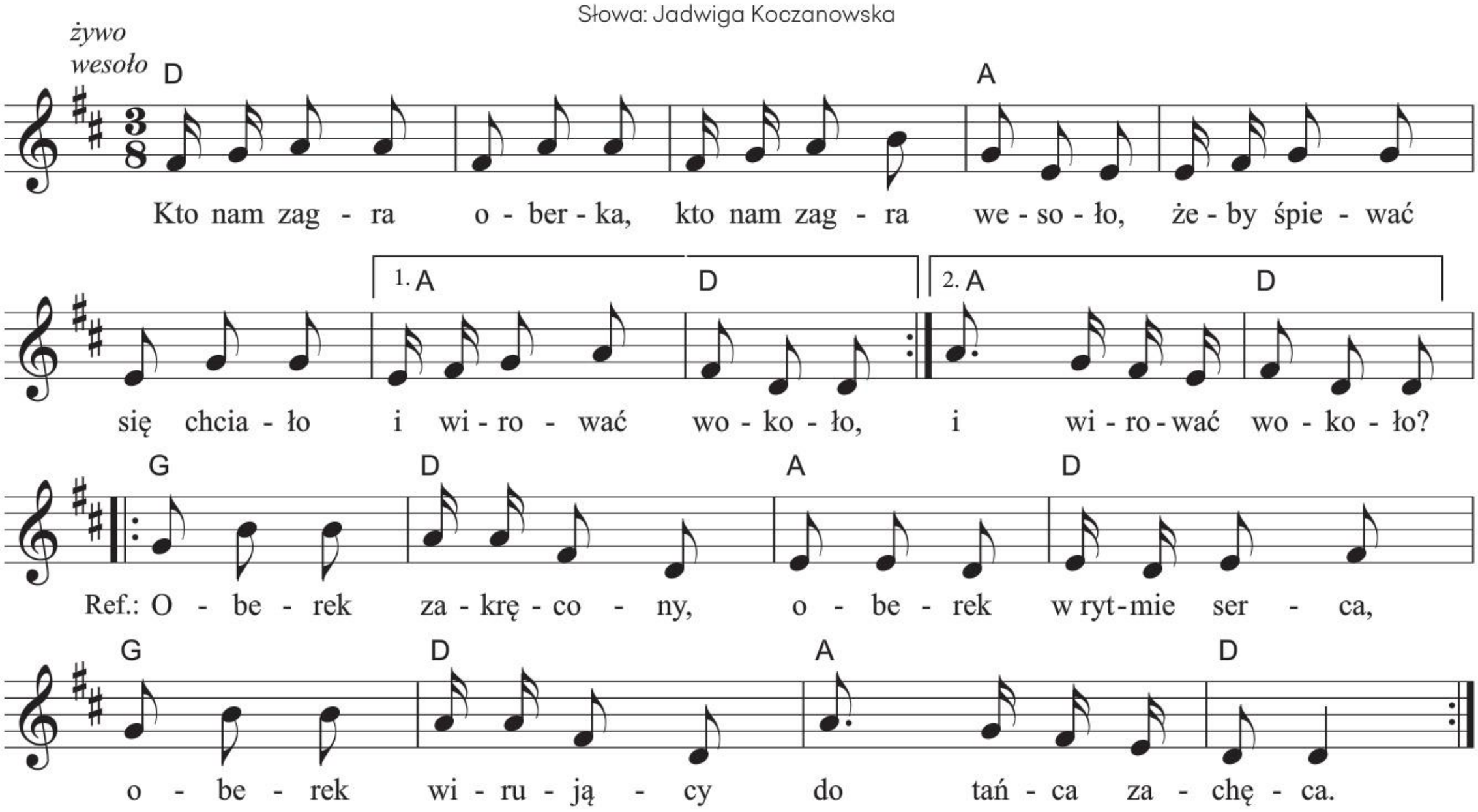
Podejmij temat

Józef Chełmoński *Oberek*

Oberek zakręcony

Muzyka: Mirosław Ziąber
Słowa: Jadwiga Koczanowska

1. Kto nam zagra oberka,
kto nam zagra wesoło,
żeby śpiewać się chciało
i wirować wokoło?

bis

Refren:

Oberek zakręcony,
oberek w rytmie serca,
oberek wirujący
do tańca zachęca.

bis

2. Kto nam zagra na skrzypcach,
na bębenkach, kołatce,
żeby tańczyć się chciało
na polanie, na łące?

bis

Refren:

Oberek zakręcony...

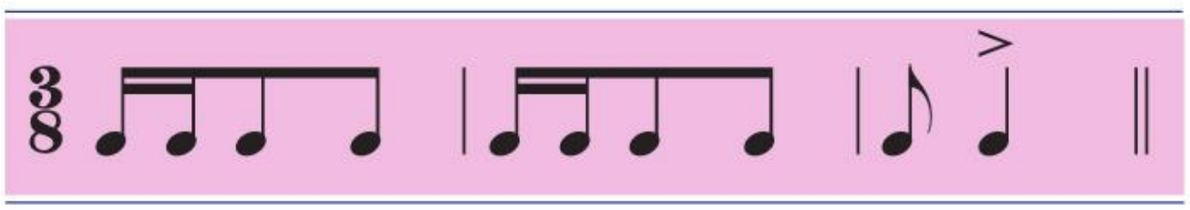
3. Grajcie, skrzypce zadziorne,
w rytm stukajcie bębenki,
niech muzyka nas porwie,
niech nam w głowie zakręci.

bis

Refren: Oberek zakręcony...

Oberek to polski taniec narodowy w takcie $\frac{3}{8}$, w żywym, skocznym tempie. Pochodzi z Mazowsza. W różnych regionach znany był pod innymi nazwami, np. okrągły, obertas, drobny. Charakterystyczne dla tego tańca są liczne przytupy, przyklęki i obroty oraz „bieg oberkowy". Oberek jest tańcem wirowym z elementami popisowymi w wykonaniu jednej pary lub kilku par.
Rytm oberka opiera się na schemacie:

> to oznaczenie akcentu muzycznego

Grażyna Bacewicz
Oberek
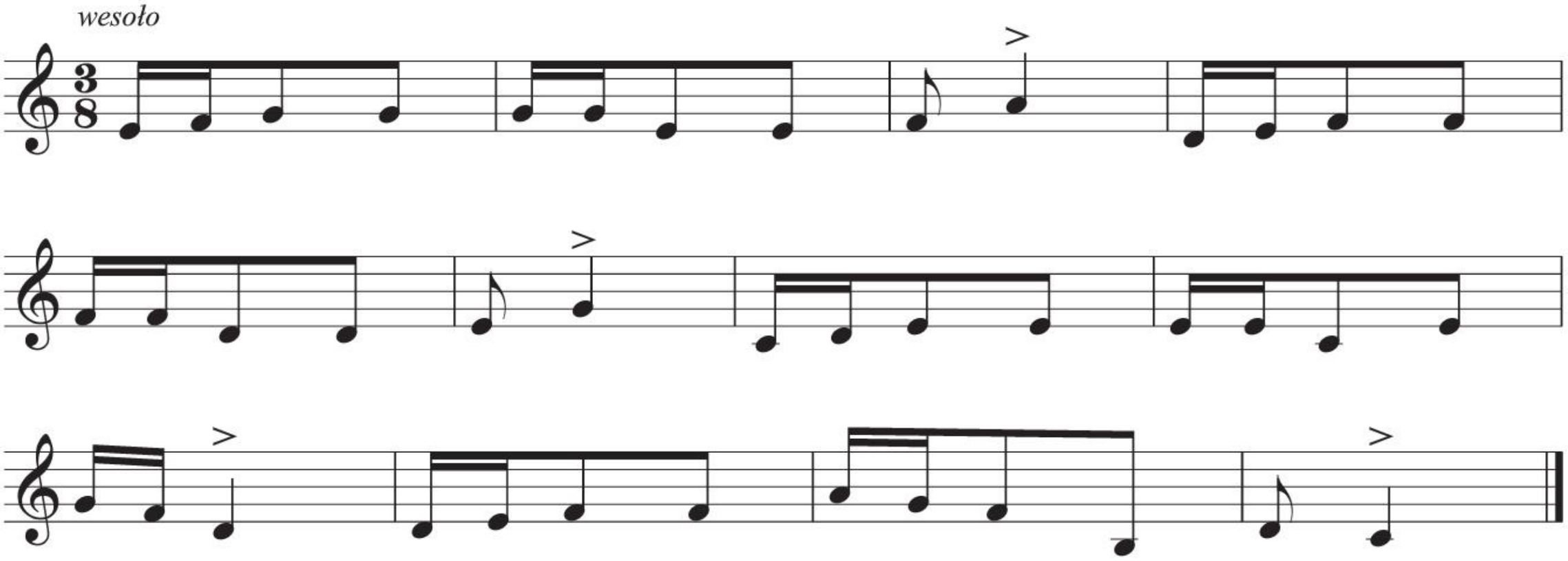
Zwróć uwagę na żywiołowy charakter utworu, podkreślający charakter tańca. Określ tempo utworu.

1. Zagrajcie w dwóch grupach fragment melodii ludowej *Przepióreczka*, napisanej w rytmie oberka. Grupa pierwsza wykona melodię na dzwonkach, a grupa druga wystuka ostinato rytmiczne na bębenkach.
Zwróćcie uwagę na muzyczne akcenty.

Przepióreczka

Melodia ludowa z Mazowsza

Mazur to polski taniec narodowy z Mazowsza. Cechuje się dość żywym tempem, zmiennymi akcentami muzycznymi, lekkim i płynnym ruchem oraz różnego rodzaju krokami tanecznymi. Rytm mazura przedstawia się następująco:

Istnieją dwa rodzaje mazura, które różnią się od siebie charakterem i strojami tancerzy. Mazur ułański, tańczony przez mężczyzn w mundurach, jest tańcem salonowym, podkreślającym zręczność tancerzy oraz gracją i wdzięk tancerek. Mazur kontuszowy, tańczony w strojach szlacheckich, ma charakter bardziej żywiołowy i zawadiacki. Popularne figury mazura to m.in. zwodzony, odbijany, młynek. Figury taneczne nie mają ściśle określonego porządku, o przebiegu tańca często decydował wodzirej.

Stanisław Moniuszko
Mazur* z opery *Halka

W operze Stanisława Moniuszki *Halka* można usłyszeć pięknego mazura.
Po wysłuchaniu utworu wymień charakterystyczne cechy tego tańca.

2. Wystukaj kilkakrotnie charakterystyczny rytm mazura.

Kujawiak to polski taniec narodowy wywodzący się z ludowych tańców weselnych z regionu Kujaw. Nastrojowa, liryczna melodia w metrum trójdzielnym nadaje mu zalotny charakter. Kroki taneczne oparte zostały głównie na chodzie i obrotach, tylko muzyczne akcenty podkreślane są przez mocniejsze przytupywania. Zazwyczaj taniec rozpoczyna się powolnym chodem tanecznym po kole, później przechodzi w taniec wirowy, w szybkim tempie.

Tańczymy kujawiaka

Podstawowy krok kujawiaka w przód wykonywany jest w następujący sposób:
na „raz" – wydłużony krok lewą nogą w przód,
na „dwa" – krok prawą nogą w przód,
na „trzy" – mały krok lewą nogą w przód.

Inny typ kroku w kujawiaku to trójkrok chodzony. Polega on na równych krokach chodu w rytmie ćwierćnut, na lekko ugiętych nogach.

Wybrane figury taneczne kujawiaka:
„chodzony" – para w chwycie tanecznym otwartym idzie po obwodzie koła krokiem podstawowym kujawiaka,
„śpiący" – para w chwycie tanecznym zamkniętym idzie po obwodzie koła krokiem podstawowym kujawiaka; tancerka kładzie głowę na ramieniu chłopca, tancerz przechyla się w stronę partnerki,
„na talarku" – tancerz ujmuje partnerkę w pasie, dziewczynka kładzie dłonie na barkach chłopca; para wiruje w miejscu, dookoła siebie, półobrotami w rytmie ćwierćnut.

Para tańcząca kujawiaka
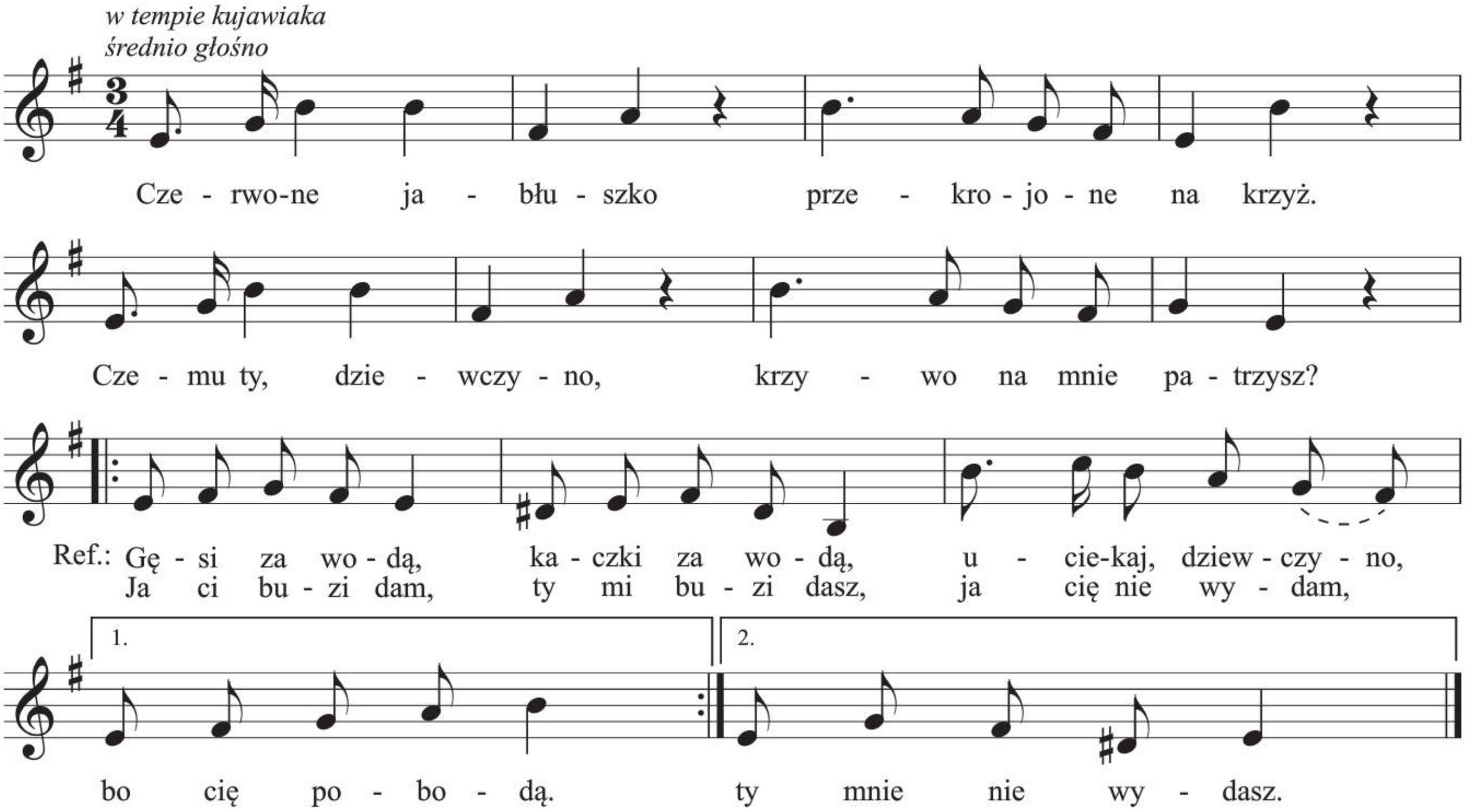
Henryk Wieniawski
Kujawiak

Po wysłuchaniu *Kujawiaka* określ nastrój, tempo i metrum utworu. Czy odpowiada on charakterystycznym cechom tego tańca?

3. Zatańczcie kujawiaka do melodii pieśni ludowej *Czerwone jabłuszko*. Zastosujcie w nim krok podstawowy i wybrane figury taneczne. Zwróćcie uwagę na nastrojowy, liryczny charakter pieśni.

Czerwone jabłuszko

Pieśń ludowa z Kujaw

Czerwone jabłuszko przekrojone na krzyż.
Czemu ty, dziewczyno, krzywo na mnie patrzysz?

Refren:

Gęsi za wodą, kaczki za wodą,
uciekaj, dziewczyno, bo cię pobodą.
Ja ci buzi dam, ty mi buzi dasz,
ja cię nie wydam, ty mnie nie wydasz.

Zofia Stryjeńska
Kujawiak

Polskie stroje ludowe

1. kujawski
2. łowicki
3. kurpiowski
4. biskupiański
5. sieradzki
6. opoczyński
7. podlaski
8. śląski
9. krakowski
10. rzeszowski
11. podhalański

2.10 Dzień dobry, panie Chopinie

Podejmij temat

Żelazowa Wola

W Żelazowej Woli drzewa wysokie,
w Żelazowej Woli malwy u okien,
biały dworek stoi nad rzeczką.
– Czy to tutaj?
– Tutaj, córeczko. [...]
Z Żelazowej Woli za nutą nuta
w świat z Chopinem poszły,
by wrócić tutaj.
A wróciły nuty piękne nad podziw
do tej ziemi, gdzie się Chopin urodził,
gdzie śpiewała lipowa kołyska,
gdzie wiatr tańczył w zielonych listkach
i gdzie teraz słucha moja córka,
jak pan Chopin się uśmiecha w mazurkach.

Wanda Chotomska

W Żelazowej Woli – w bok od głównej drogi – stoi niewielki dworek hrabiostwa Skarbków, zatopiony w ogrodowych zaroślach. W dworku tym zamieszkali po ślubie państwo Justyna i Mikołaj Chopinowie. Właśnie tam 1 marca 1810 roku* urodził się ich syn Fryderyk, najwybitniejszy polski kompozytor. Dzieciństwo artysty nie było związane z Żelazową Wolą, ale Frycek, bo tak go nazywano w domu, odwiedzał to miejsce wielokrotnie podczas świąt i letnich wakacji. W majątku hrabiostwa Skarbków często rozbrzmiewała muzyka. Latem wynoszono fortepian do ogrodu, gdzie pod drzewami Fryderyk dawał swoje koncerty. Jego muzyka zachwycała nie tylko zgromadzonych dworskich gości, ale i mieszkańców wsi, którzy z ciekawością przysłuchiwali się dochodzącym do nich dźwiękom.

* data urodzin według urzędowego zapisu, w metryce chrztu w kościele parafialnym w Brochowie zapis: 22 luty 1810 roku

Dworek w Żelazowej Woli

Justyna Krzyżanowska (matka kompozytora)

Mikołaj Chopin (ojciec kompozytora)

Fryderyk Chopin

Ludwika (siostra Fryderyka)

Izabela (siostra Fryderyka)
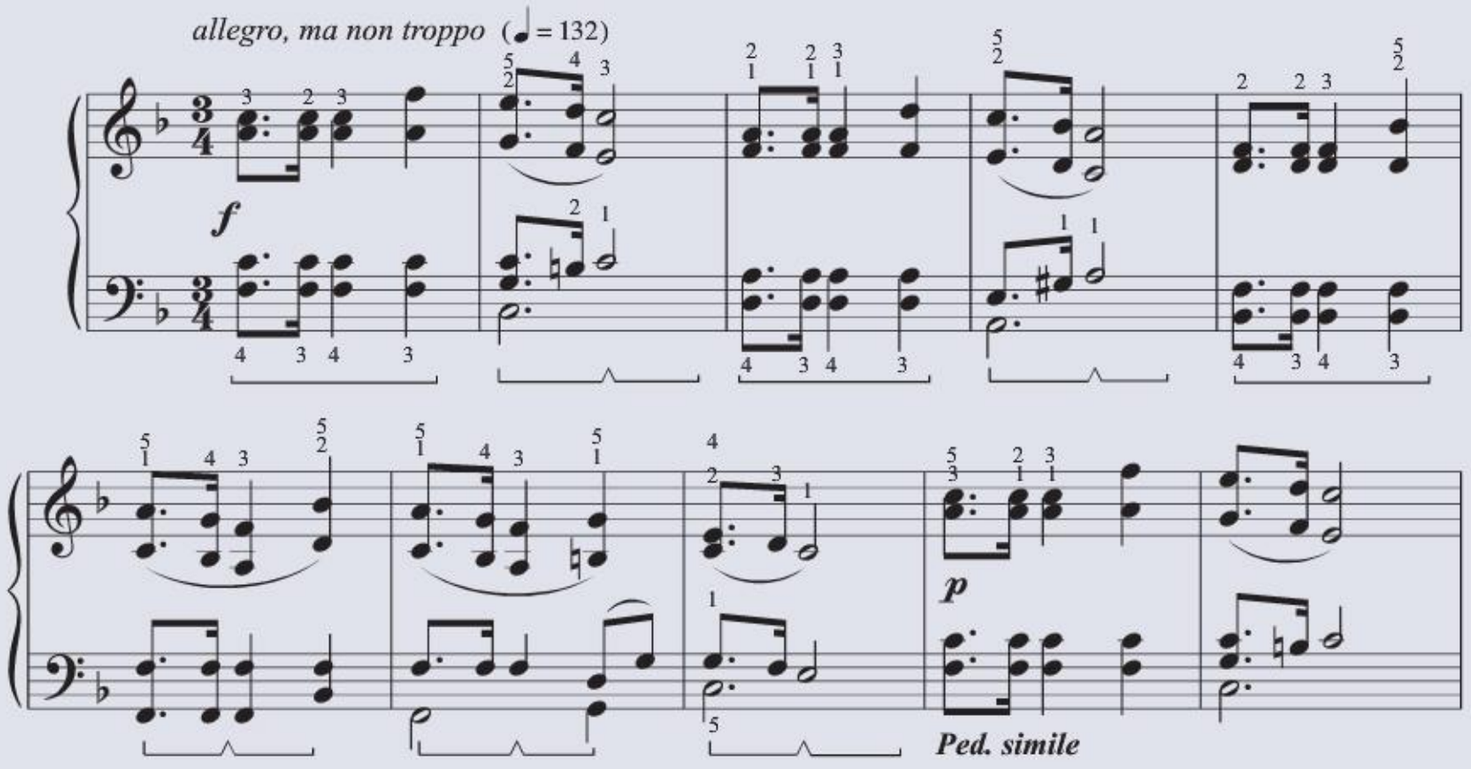

Emilia (siostra Fryderyka)

Rodzina Chopinów

Ze względu na słaby stan zdrowia rodzina wysyłała chłopca również na wieś – do Szafarni, Sokołowa i Sannik. Frycek z fascynacją przysłuchiwał się tam śpiewom i grze wiejskich muzykantów. Muzyka ludowa głęboko zapadła mu w serce i stała się inspiracją do napisania wielu wspaniałych kompozycji. Artysta w swoich utworach świadomie korzystał z motywów muzyki ludowej, tworząc swój niepowtarzalny styl. W jego mazurkach można usłyszeć charakterystyczne cechy różnych tańców (mazura, oberka, kujawiaka). Echo muzyki ludowej pobrzmiewa również w innych utworach, np. w *Fantazji na tematy polskie A-dur*, op.13, *Rondzie à la Krakowiak F-dur,* op. 14.

Mazurek F-dur

(fragment)
Fryderyk Chopin

Fryderyk Chopin
Mazurek B-dur, op. 7 nr 1

Fryderyk Chopin
Polonez A-dur, op. 40 nr 1

Wysłuchaj utworów Fryderyka Chopina i określ, jakie cechy polskich tańców (mazura i poloneza) podkreślił w nich kompozytor.

Warszawa

We wrześniu 1810 roku państwo Chopinowie przenieśli się na stałe do Warszawy, gdzie ojciec Fryderyka otrzymał posadę nauczyciela języka francuskiego. Ich mieszkanie było bardzo wyjątkowe. Gościli tu znakomici artyści i uczeni, a nawet odbywały się próby orkiestry. W takiej atmosferze dojrzewał młody polski kompozytor, który pilnie uczył się gry na fortepianie pod okiem mamy, a później prywatnego nauczyciela muzyki, Wojciecha Żywnego. Wkrótce mały Fryderyk zaczął komponować polonezy, marsze i wariacje. Mając zaledwie 8 lat, dał swój pierwszy publiczny koncert, który zachwycił warszawskie środowisko artystyczne. W późniejszych latach młody Chopin zdobywał ogólne wykształcenie w Liceum Warszawskim, a swój talent muzyczny rozwijał w Szkole Głównej Muzyki u wybitnego profesora kompozycji Józefa Elsnera. Na zakończenie edukacji tak ocenił on swojego wychowanka: *Szopen Friderik – szczególna zdolność, geniusz muzyczny*.

Po pierwszym publicznym występie Fryderyka Chopina w Paryżu, w 1832 roku, słynny kompozytor niemiecki Robert Schumann tak wypowiedział się o nim: *Panowie, czapki z głów, oto geniusz*.

Emigracja

Fryderyk Chopin wyjechał z kraju, gdy miał 20 lat. Na pamiątkę otrzymał od przyjaciół pucharek z grudkami rodzinnej ziemi, choć wtedy nikt nie przeczuwał, że już nigdy do Polski nie powróci. Młody artysta dotarł do Wiednia, a po kilku miesiącach osiadł na stałe w Paryżu – europejskiej stolicy muzyki. Tam koncertował, udzielał lekcji gry na fortepianie i tworzył nowe kompozycje. Szybko zdobył sobie wysoką pozycję w świecie artystycznym jako pianista i kompozytor. Poznawał wybitnych pisarzy i muzyków. Był lubiany w salonowym towarzystwie, miał duże poczucie humoru i świetnie znał cztery języki obce – angielski, niemiecki, włoski i francuski – co ułatwiało mu nawiązywanie kontaktów. Niestety, jego zdrowie stale się pogarszało, a przyczyną była nieuleczalna wówczas choroba – gruźlica.

Fryderyk Chopin zmarł 17 października 1849 roku. Pochowano go na paryskim cmentarzu Père-Lachaise [czyt. per laszes], a zgodnie z ostatnią wolą kompozytora jego serce przywieziono do Polski i wmurowano w kościele Świętego Krzyża na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie.

Grób Fryderyka Chopina

Twórczość

Fryderyk Chopin pisał niemal wyłącznie muzykę fortepianową. Jego wybitne dzieła to dwa koncerty fortepianowe, mazurki, polonezy, walce, preludia, etiudy, nokturny, scherza [czyt. skerca], ronda, wariacje, ballady, sonaty, pieśni. Muzyka Chopina jest znana i ceniona na wszystkich kontynentach. W Warszawie co pięć lat odbywa się Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina. Młodzi artyści z całego świata grają utwory wielkiego mistrza. Zwycięzcy tego konkursu mają otwartą drogę do kariery, rozpoczynają trasy koncertowe, nagrywają liczne płyty i zyskują międzynarodową sławę.

Rafał Blechacz – zwycięzca XV Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina w 2005 roku

1. Opowiedz o najważniejszych wydarzeniach z życia Fryderyka Chopina.

2. Dlaczego Fryderyka Chopina nazywamy najwybitniejszym polskim kompozytorem?

3. Z jakimi miejscami w Polsce był związany Fryderyk Chopin?

Muzeum Fryderyka Chopina
w Warszawie

Fryderyk Chopin
Nokturn Es-dur, op. 9 nr 2

Utwór zachwycił paryskich melomanów swoją płynną melodią, wdziękiem i śpiewnością, przynosząc tym wielkie uznanie Chopinowi. A jak ty oceniasz tę kompozycję? Uzasadnij swoją wypowiedź.

Fryderyk Chopin
Życzenie

2.11 Chopin – muzyczne inspiracje

Podejmij temat

- „Gdyby fiołki i konwalie zamiast pachnąć, grać umiały, byłaby to muzyka Chopina". Tak o muzyce Fryderyka Chopina w jednym ze swoich wierszy napisał Leopold Staff, wybitny polski poeta.

  A ty do czego porównałbyś muzykę Fryderyka Chopina?

Noc nad Utratą

Muzyka: Mirosław Ziąber
Słowa: Jadwiga Koczanowska

umiarkowanie
średnio głośno

d d d
Nad U - tra - tą, w Że-la - zo - wej Wo - li bia - ły dwo - rek śpi,

d C g g
w zie - leń wtu - lo - ny. Sny się snu - ją o mło-dym Cho - pi - nie,

B A7 F
czas się co - fa, bu - dzi się wspo - mnie - nie. Ref.: Nad U - tra - tą,

C d A
nad par-kiem i dwo - rem, sny wi - ru - ją, wspo-mnie - nia się snu - ją.

B F B
A w tych snach i wspo - mnie - niach, i zach - wy - tu west -

F g C7 F
chnie - niach wra - ca do nas mu - zy - ka Cho - pi - na.

1. Nad Utratą, w Żelazowej Woli,
biały dworek śpi, w zieleń wtulony.
Sny się snują o młodym Chopinie,
czas się cofa, budzi się wspomnienie.

Refren:

Nad Utratą, nad parkiem i dworem,
sny wirują, wspomnienia się snują.
A w tych snach i wspomnieniach,
i zachwytu westchnieniach
wraca do nas muzyka Chopina.

2. W takie noce, gdy księżyc czarodziej
dwór oświetla, przegląda się w wodzie,
można spotkać cień Fryderyka,
on powraca i wraca muzyka.

Refren:

Nad Utratą, nad parkiem i dworem…

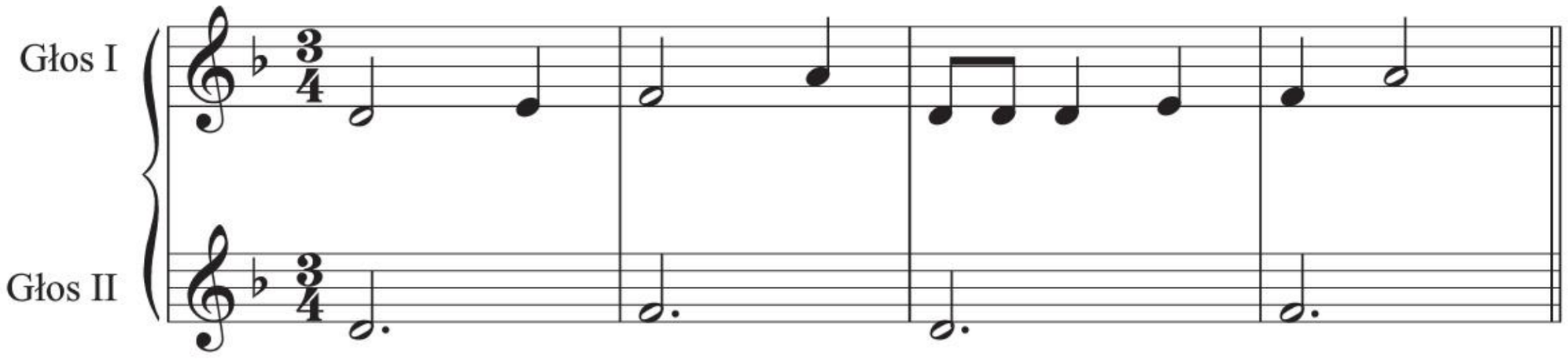
3. Znów instrument w salonie ożywa,
znów etiudy, mazurki wygrywa.
Zasłuchały się gwiazdy i drzewa,
a fortepian aż do świtu śpiewa.

Refren:

Nad Utratą, nad parkiem i dworem…

- Zaśpiewajcie w dwugłosie na sylabie „la” pierwsze takty piosenki *Noc nad Utratą*.

Muzeum Fryderyka Chopina
w Żelazowej Woli

Muzyka Chopina jest nadal żywa w Żelazowej Woli. To właśnie tu przybywają melomani z całego świata, by posłuchać utworów kompozytora, a najwięksi pianiści poczytują sobie za zaszczyt zagranie koncertu w tym miejscu, oddając w ten sposób hołd wielkiemu artyście. Warto wybrać się do tego niezwykłego miejsca związanego z Chopinem. Wieś Żelazowa Wola leży 54 kilometry od Warszawy, w powiecie sochaczewskim. Koncertów poświęconych muzyce naszego wielkiego kompozytora można posłuchać tam w każdą niedzielę od maja do września. Więcej informacji o wydarzeniach związanych z prezentacją twórczości Fryderyka Chopina uzyskasz w internecie na stronie www.pl.chopin.nifc.pl.

Fryderyk Chopin
Walc cis-moll, op. 64 nr 2

Przeczytaj głośno wiersz Wandy Chotomskiej *Walc* na tle nagrania utworu Fryderyka Chopina. Czy twoim zdaniem wiersz oddaje nastrój i charakter muzyki?

Fryderyk Chopin
Preludium e-moll, op. 28 nr 4

Utwór ten stał się inspiracją podczas pracy nad muzyką do filmu *Romeo i Julia* Baza Luhrmanna. Wywarł też duży wpływ na twórców muzyki popularnej, którzy zamieszczali motywy melodyczne w swoich piosenkach, np. Antonio Carlos Jobim *Insensatez*.
Co ty wyobrażasz sobie, słuchając tego utworu? Spróbuj nadać mu własny tytuł.

Pomnik Fryderyka Chopina
w Łazienkach Królewskich w Warszawie

Walc

Wyjrzałam na ulicę –
był wiatr i była wiosna,
ulicą szła dziewczyna,
dziewczyna nuty niosła.
A na ulicy
stały kwiaciarki z koszami kwiatów,
a dziewczyna wyszła ze szkoły muzycznej
i szła Krakowskim Przedmieściem
w stronę Nowego Światu.
– A jaka była?
– Piękna, tak piękna jak Syrena.
– A co w tych nutach było?
– W nutach był walc Chopina. [...]

Wanda Chotomska

Muzyka Fryderyka Chopina często rozbrzmiewa w filmach. Pojawiła się na ścieżkach dźwiękowych ponad trzystu produkcji – zagranicznych i polskich. Choć utwory często stanowią tylko tło dźwiękowe, to zawsze wzbudzają dużo emocji i wzruszają serca widzów.

Preludium Deszczowe

Najpierw były plakaty na mieście – sto pięćdziesiąt, a może i dwieście,
na plakatach litery metrowe:
„Wielki koncert – Preludium Deszczowe".

Ludzie stali, plakaty czytali,
nie pytali, gdzie będzie ten koncert,
tylko biegli pod pomnik Chopina
do Łazienek, gdzie wierzby płaczące.

Pół Warszawy stanęło w ogonku,
tłok się zrobił okropny przed kasą,
a pan kasjer sprzedawał bilety
i każdemu dodawał parasol.

Tak się właśnie to wszystko zaczęło –
był pan Chopin na swoim cokole,
a dokoła tłum ludzi ogromny
i wetknięte w ten tłum parasole.

Fortepianu właściwie nie było.
Jeden pan nawet o to się czepiał,
ale dziecko, bo z dzieckiem przyszedł,
powiedziało, że widzi fortepian.
– Widzisz?
– Widzę – klawisze grają.
– Słyszysz?
– Słyszę – deszcz w liściach dzwoni.
Pod wierzbami w Łazienkach Chopin
krople deszczu kołysze w dłoni.

Parasole zakryły niebo,
rozkwitają w jesiennym zmierzchu.
– Słyszysz?
– Słyszę – *Preludium Deszczowe*.
– Widzisz?
– Widzę – początek deszczu…

Wanda Chotomska

Muzyka pana Chopina
Wanda Chotomska

Fryderyk Chopin
Preludium Des-dur Deszczowe,
op. 28 *nr 15*

Zorganizujcie w klasie inscenizację wiersza Wandy Chotomskiej *Preludium Deszczowe*. Wybierzcie spośród siebie cztery osoby, które odegrają główne role: narratora, kasjera sprzedającego bilety, pana, dziecka. Pozostali niech wcielą się w rolę uczestników wyjątkowego koncertu. Inscenizację przedstawcie na tle utworu Fryderyka Chopina *Preludium Des-dur Deszczowe*. Dla oddania w pełni nastroju wiersza i muzyki wykorzystajcie parasole pełniące funkcję rekwizytów scenicznych.

Podsumowanie działu 2

1. Czy znasz te terminy muzyczne i tego twórcę?

widowisko baletowe
gama
oktawa
ostinato rytmiczne
volta
repetycja
kujawiak
kanon
łuk łącznik
Fryderyk Chopin
oberek
wartości nut z kropką
kompozytor
wykonawcy muzyki
mazur

2. Postarajcie się przedstawić muzyczno-ruchową opowieść opartą na fabule baletu *Dziadek do orzechów*, wykorzystując tekst piosenki Bogdana Loebla *Dwanaście koni dzwonkami dzwoni*. Utwórzcie małe zespoły i zilustrujcie ruchem tekst zwrotek, a do tekstu refrenu ułóżcie melodię. Dołączcie różne efekty dźwiękonaśladowcze, które uzyskacie za pomocą instrumentów perkusyjnych.

Przed domem czeka złota kareta.
Bicz złoty błyszczy w dłoni stangreta.
Na szyjach koni dzwoneczki dzwonią,
bo w drogę bardzo śpieszy się koniom.

Refren:
Dwanaście koni dzwonkami dzwoni,
dzwonkami dzwoni: dzyń, dzyń, dzyń.

Siedzi w karecie już nasza para,
piękny młodzieniec i panna Klara.
Już iskry krzesze złota podkowa,
rusza kareta do Cukierkowa.

Refren:
Dwanaście koni dzwonkami dzwoni...

Przez słodkie gaje konfiturowe,
mosty i mostki czekoladowe
kareta pędzi na bal cukrowy,
marcepanowy, zaręczynowy.

Refren:
Dwanaście koni dzwonkami dzwoni...

Już przyjechali, już cała świta
Księcia i Klarę w pałacu wita.
Wszyscy szczęśliwi są i wzruszeni,
lecz najszczęśliwsi są narzeczeni.

Refren:
Dwanaście koni dzwonkami dzwoni...

W gajach, w pałacu, w domach z piernika
przez trzy tygodnie grała muzyka.
Ile zjedzono pysznych słodyczy,
tego nie zważy nikt i nie zliczy.

Refren:
Dwanaście koni dzwonkami dzwoni...

3. Cztery pory roku – wiosna

- Jakie są wiosenne obrzędy i zwyczaje ludowe?
- Czy baśnie można opowiadać muzyką?
- Co określa tempo w muzyce i jakie są jego rodzaje?
- Czym się zajmuje dynamika w muzyce?
- Co to jest kurant?
- Jak się tańczy krakowiaka?
- Co to jest synkopa?

Tego się dowiesz!

3.1 Wiosenne melodie

Podejmij temat

- Zaimprowizuj melodie do fragmentów wierszy, podkreślając głosem ich nastrój.

List do jaskółki

Kochana Jaskółeczko!
Wracaj do nas z daleka!
Puste gniazdo pod dachem
Dawno na ciebie czeka…

Helena Bechlerowa

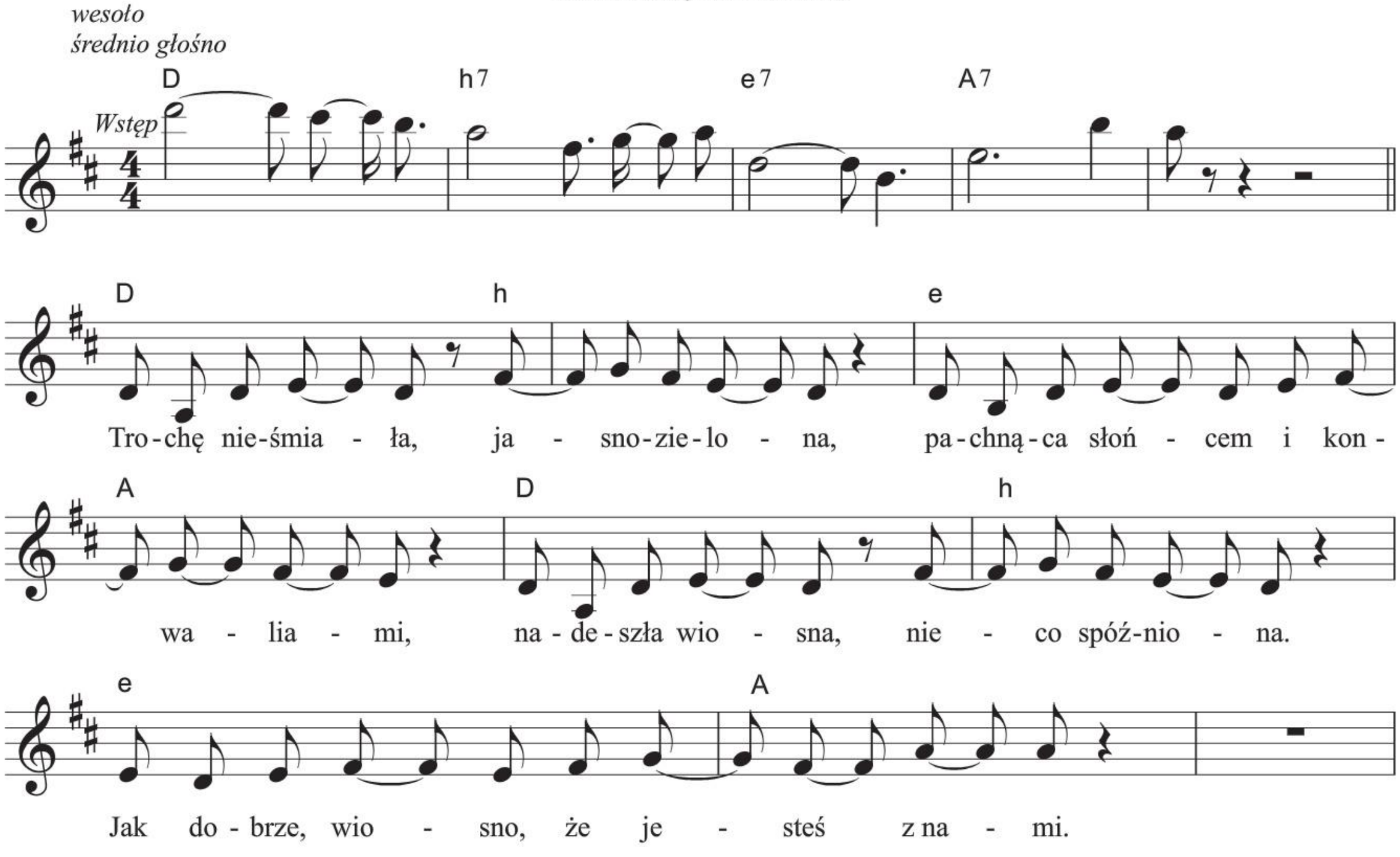
Idzie wiosna

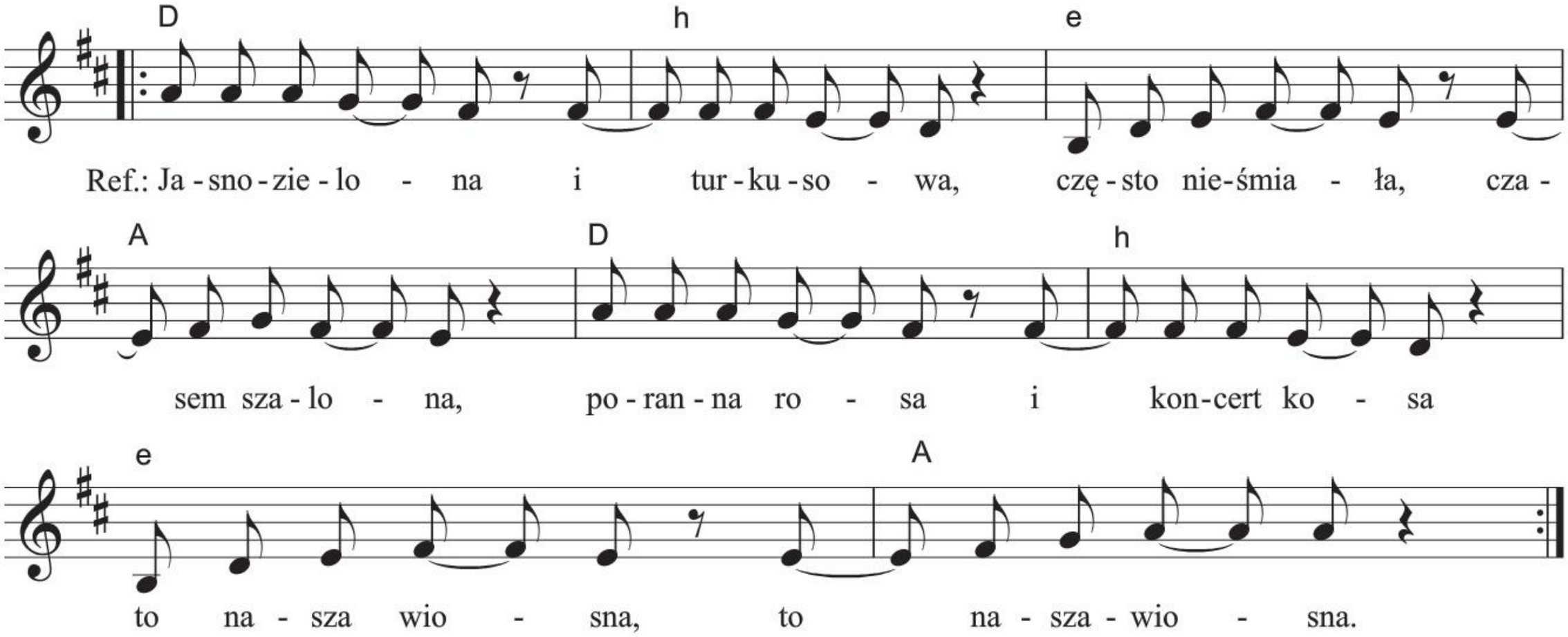
Jak to miło i radośnie
poczuć wiosny tchnienie
i z podziwem patrzeć wkoło,
jak świat zielenieje…

Jadwiga Koczanowska

To nasza wiosna

Muzyka: Andrzej Wolski
Słowa: Jadwiga Koczanowska

1. Trochę nieśmiała, jasnozielona,
pachnąca słońcem i konwaliami,
nadeszła wiosna, nieco spóźniona.
Jak dobrze, wiosno, że jesteś z nami.

Refren:

Jasnozielona i turkusowa,
często nieśmiała, czasem szalona,
poranna rosa i koncert kosa
to nasza wiosna, to nasza wiosna.
} bis

2. Wiosną się cieszy rozgrzana ziemia,
a ptasie trele słychać do rana,
listki na drzewach, trawa na łąkach.
Dobrze, że jesteś, wiosno kochana.

Refren:

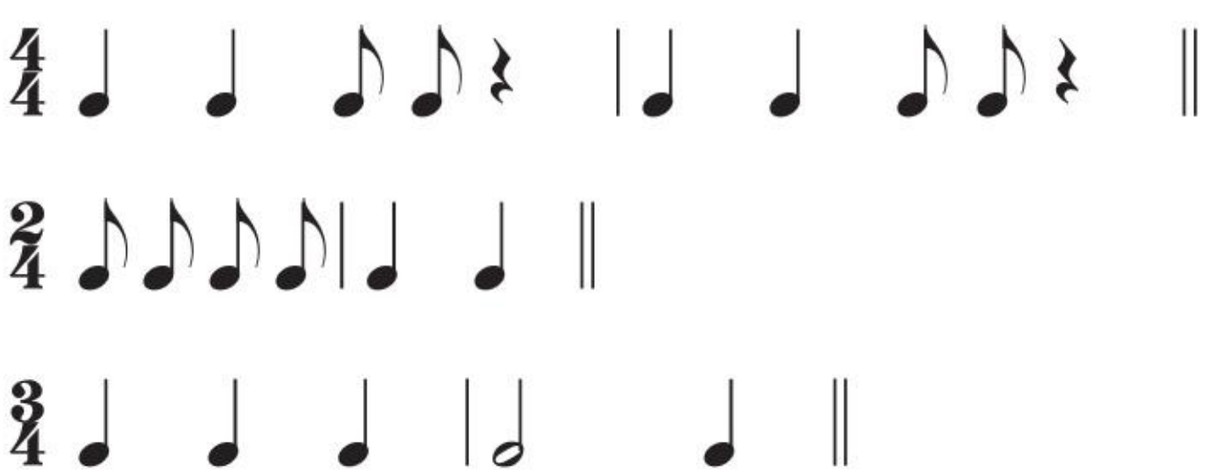
Jasnozielona i turkusowa…

3. Wiosną kiełkują wielkie marzenia,
kwitną uczucia, te najcieplejsze,
bukiecik fiołków albo stokrotek
umocni przyjaźń, otworzy serce.

Refren:

Jasnozielona i turkusowa…

1. Dopasuj zapisy do podanych rytmów, następnie powiedz je zgodnie z zapisem nutowym.

kolorowe kwiaty
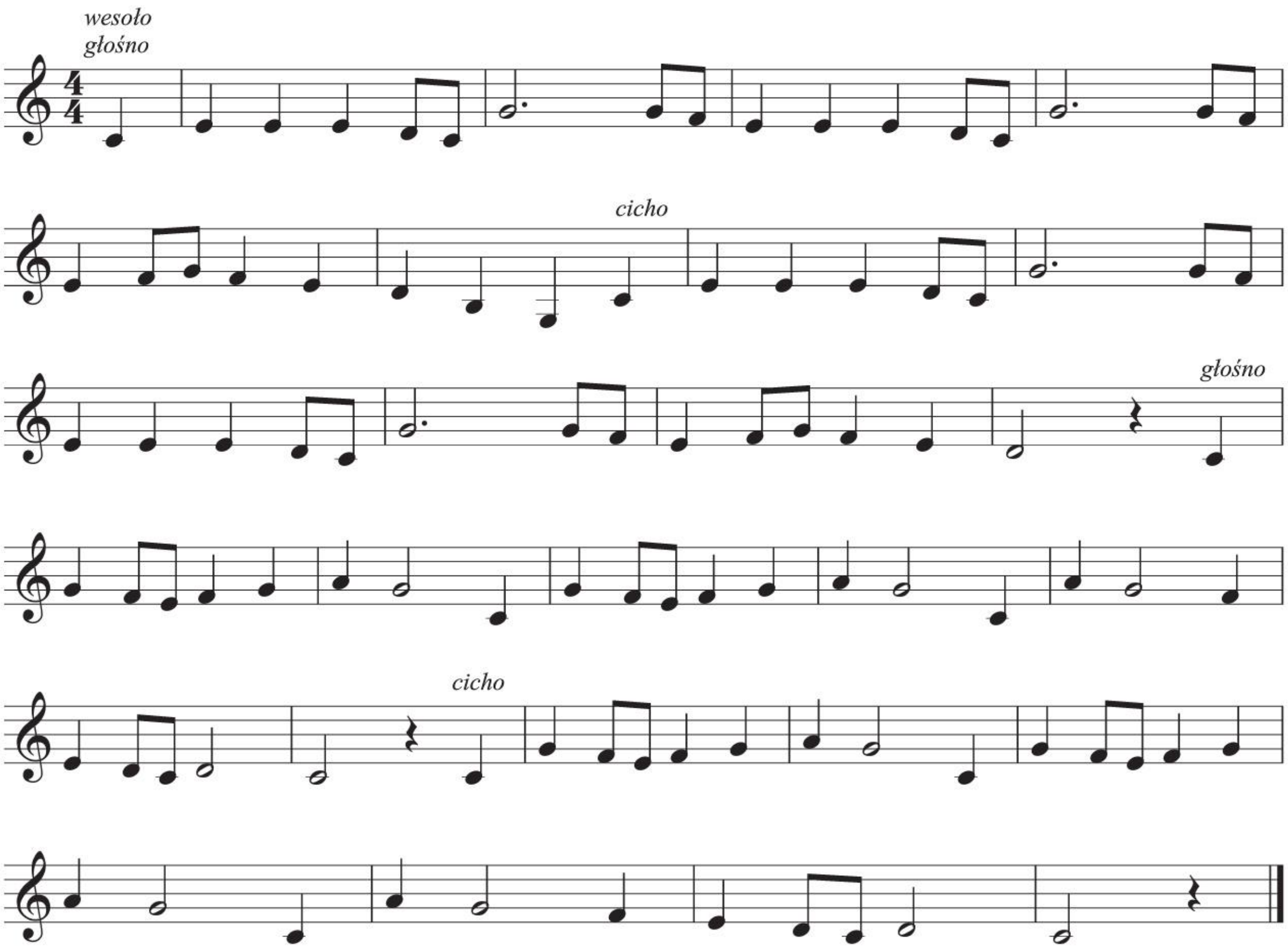
deszcz wiosenny cicho pada

zielona łąka

2. Zagraj fragment utworu Antonia Vivaldiego *Wiosna* z cyklu *Cztery pory roku*. Zwróć uwagę na zmiany dynamiczne głośno – cicho.

Wiosna

z cyklu Cztery pory roku
Antonio Vivaldi

Utwór *Wiosna* rozpoczyna **przedtakt**, czyli niepełny takt – złożony z nieakcentowanej pojedynczej nuty lub grupy nut – którego dopełnienie znajduje się w ostatnim takcie.

Antonio Vivaldi
***Koncert Nr 1 E-dur* z cyklu *Cztery pory roku*, op. 8, część 1 – Allegro**

Johann Strauss
Odgłosy wiosny

Określ nastrój wysłuchanych utworów. Powiedz, jakie odgłosy natury naśladowane przez instrumenty można usłyszeć w tych kompozycjach.

3.2 Wiosenne obrzędy i zwyczaje ludowe

Podejmij temat

- Pamiętaj, że sztuka regionalna jest cennym źródłem wiedzy o naszej kulturze, warto więc odkrywać bogactwo folkloru i przekazywać następnym pokoleniom. Opowiedz o wiosennych zwyczajach i obrzędach ludowych kultywowanych w twoim regionie.
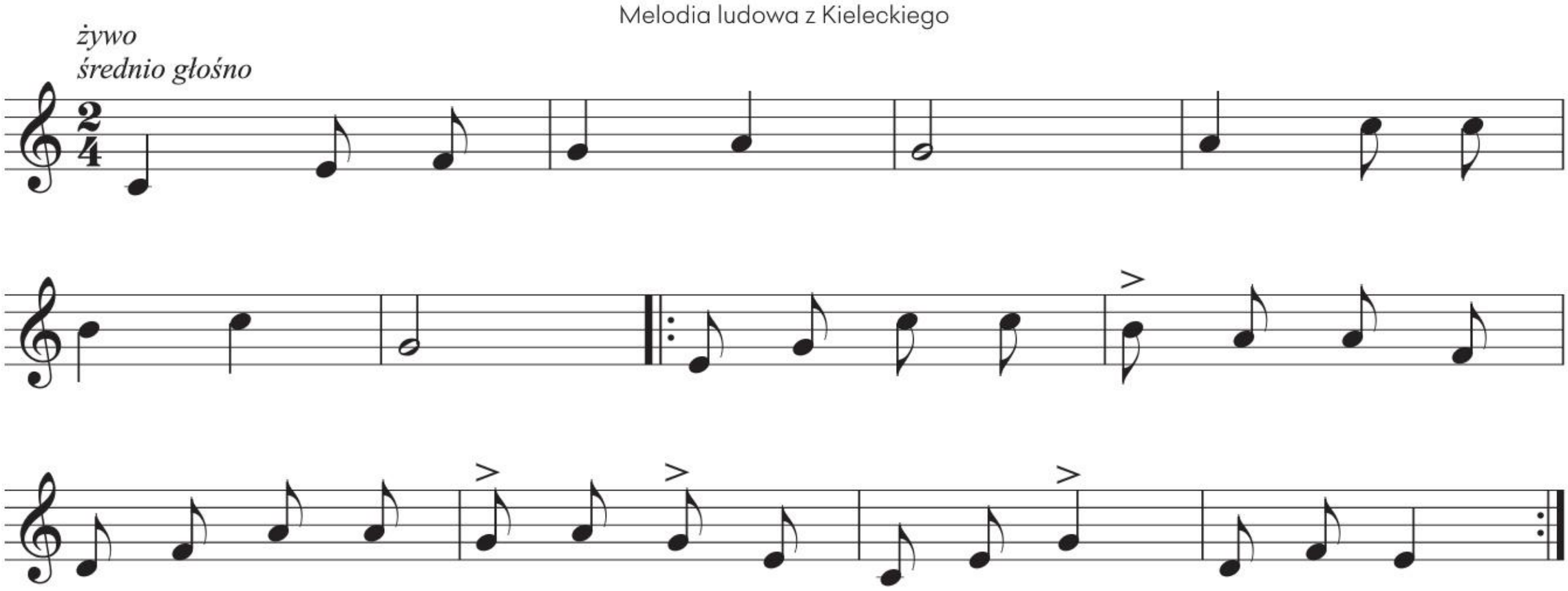
Obrzędy i tradycje ludowe są ważnym elementem polskiej kultury. I choć we współczesnym świecie zatracają swój pierwotny charakter, to nadal niosą ze sobą magię i radość wspólnej zabawy.

Marzanna

Zwyczaj topienia marzanny jest bardzo stary i rozpowszechniony niemal we wszystkich regionach Polski. Marzanna, symbol odchodzącej zimy, to słomiana kukła ustrojona w papierowe wstążki i kwiaty. W pierwszy dzień wiosny, wśród śmiechu i zabawy, wrzuca się marzannę do pobliskiej rzeki, aby odpłynęła hen do morza i ustąpiła miejsca nowej porze roku – wiośnie.

Oj, zwiesna dokoła

Melodia ludowa z Kieleckiego

1. Oj, zwiesna dokoła,
wszystko żyć zaczyna,
dawno się już pożegnała,
dawno się już pożegnała
marzaneczka z zimą.
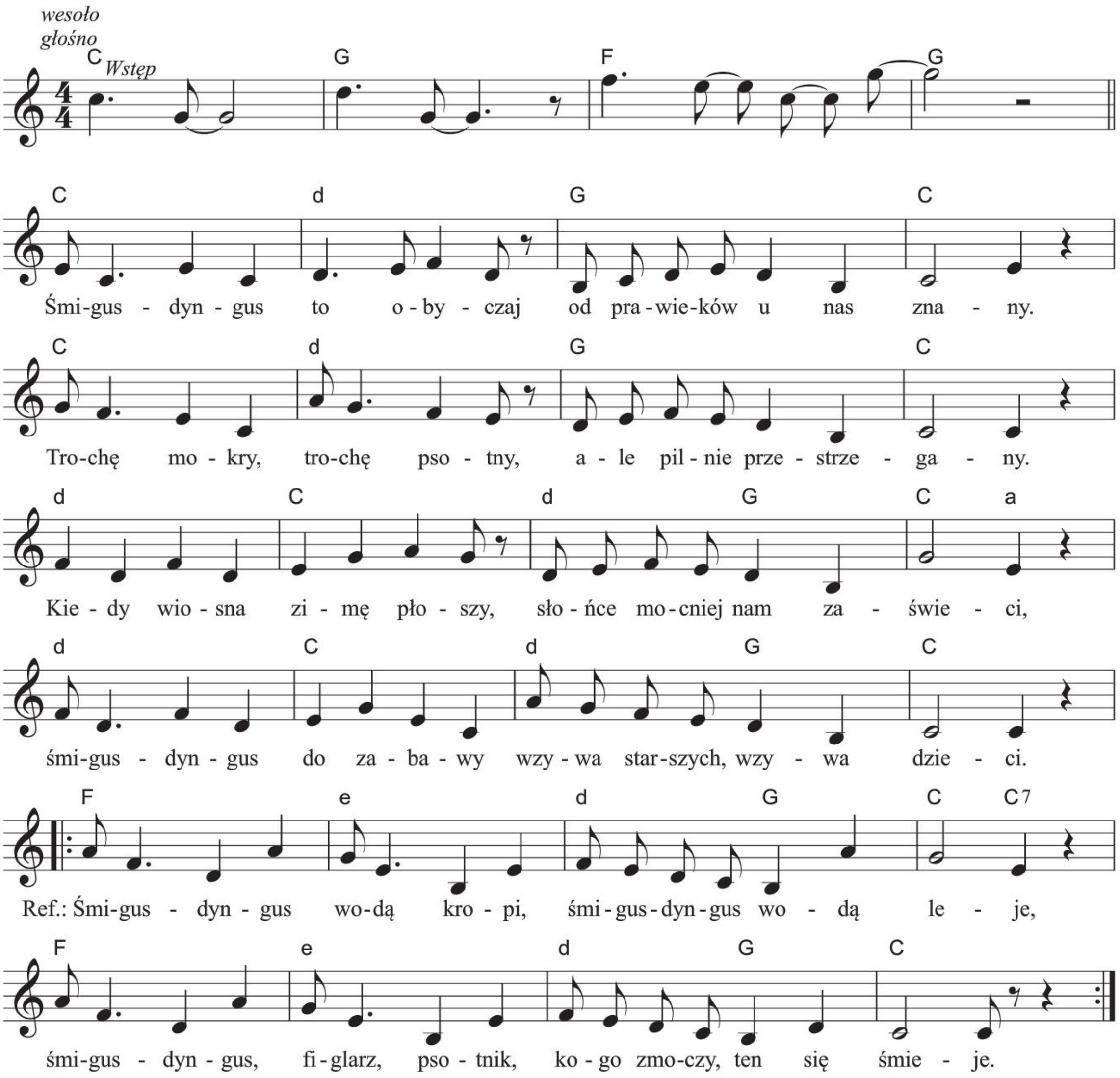
2. I my cię żegnamy
śpiewem i tańcami,
zatoń na tej zimnej wodzie,
zatoń na tej zimnej wodzie,
pożegnaj się z nami.

3. Zatońże, marzanko,
na tej wartkiej wodzie,
i nie wracaj do nas rychlej,
i nie wracaj do nas rychlej,
jak po letniej porze.

1. Zaśpiewaj piosenkę *Śmigus-dyngus*, podkreślając ruchem oraz barwą głosu jej wesoły nastrój i zabawny charakter.

Śmigus-dyngus

Muzyka: Andrzej Wolski
Słowa: Jadwiga Koczanowska

1. Śmigus-dyngus to obyczaj od prawieków u nas znany.
   Trochę mokry, trochę psotny, ale pilnie przestrzegany.
   Kiedy wiosna zimę płoszy, słońce mocniej nam zaświeci,
   śmigus-dyngus do zabawy wzywa starszych, wzywa dzieci.

Refren:

Śmigus-dyngus wodą kropi,
śmigus-dyngus wodą leje,
śmigus-dyngus, figlarz, psotnik,
kogo zmoczy ten się śmieje.
} bis

2. Czysta woda zdrowia doda i skutecznie smutki zmyje,
   przygotuje nas do wiosny, na zielone, piękne chwile.
   Śmigus-dyngus dobry zwyczaj, kiedy nas z umiarem kropi,
   to radości daje dużo, a zmartwienia w wodzie topi.

Refren:

Śmigus-dyngus wodą kropi…

Śmigus-dyngus

Jest to zwyczaj polewania wodą w drugi dzień świąt Wielkanocy, w tzw. lany poniedziałek. Wodą były oblewane najbardziej lubiane osoby. Dziewczęta mogły więc sprawdzić swoje powodzenie wśród chłopców. Nieszczęściem było dla nich mieć tego dnia suche ubranie. Pamiętaj, że zwyczaj ten ma być zabawą i radością. Nie można więc przesadzić w oblewaniu wodą, aby nie sprawić komuś przykrości lub przyczynić się do jego choroby. Wiele piosenek opowiada o tym zwyczaju wielkanocnym, szczególnie lubianym przez dzieci.
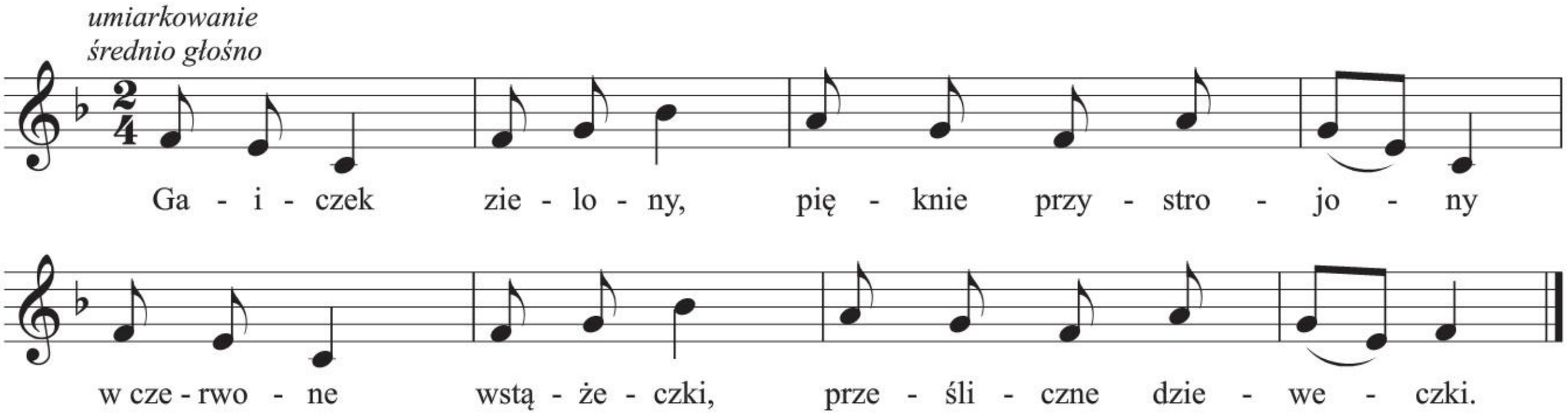
2. Zainscenizujcie wybrany obrzęd wiosenny i zaśpiewajcie towarzyszącą mu pieśń.

Chodzenie z gaikiem

Z przyjściem wiosny wiąże się zwyczaj strojenia gaika. Jest to zielona gałąź z młodymi liśćmi, przystrojona kwiatami i wstążkami. To symbol powracającego życia i odradzającej się przyrody.
Podczas noszenia gaika śpiewa się różne przyśpiewki. Poniżej fragment jednej z nich.

Gaik

Pieśń ludowa

Malowanie jajek

W czasie Wielkiego Tygodnia poprzedzającego Wielkanoc zajmowano się malowaniem jajek. Skorupki ozdabiano najczęściej ornamentami roślinnymi i wzorami geometrycznymi. Jedna z technik polegała na pokryciu jajka woskiem, a następnie wydrapywaniu desenia ostrym narzędziem. Potem jajka wkładano do roztworów farb zrobionych z naturalnych barwników. Ciemny kolor skorupki uzyskiwano, stosując korę dębu, olchy czy łupiny orzecha włoskiego, zielony – gotując jajko z pędami młodego żyta, a różowy – w soku z buraka. Nazwy jajek wielkanocnych zależne są od sposobu ich wykonania. Najpopularniejsze to kraszanki, pisanki, wydrapywanki.

Ciekawe!

Malowaniem jajek wielkanocnych zajmowały się najczęściej młode dziewczęta. Wodę, w której gotowały się jajka, wykorzystywały do mycia włosów, wierząc, że staną się mocne, lśniące i gęste.

Malowanie jajek

3.3 Muzyczne baśnie

Podejmij temat

- Kompozytorzy często charakteryzują bohaterów muzycznych baśni za pomocą dźwięków płynących z wybranych instrumentów. Jaka jest twoja ulubiona baśniowa postać i brzmieniem jakiego instrumentu byś ją przedstawił/przedstawiła?

Rosyjski kompozytor Piotr Czajkowski skomponował muzykę do baletu *Śpiąca królewna,* opartego na treści baśni Charlesa Perraulta [czyt. szarla per**o**]. Tytułową bohaterką jest księżniczka Aurora, która na skutek czaru złej wróżki, po ukłuciu się w palec wrzecionem, zasnęła wraz z całym dworem na sto lat. Na szczęście strażniczka tego miejsca, dobra Wróżka Bzu, sprowadziła do pałacu księcia, który obudził dziewczynę pocałunkiem, pokonując tym samym złowrogą klątwę. Wszystko skończyło się szczęśliwie. Książę pojął Aurorę za żonę i z tej okazji w pałacu odbyło się wesele, na które między innymi zostały zaproszone postacie z różnych bajek.

Scena z baletu *Śpiąca królewna*, Teatr Muncipal z Santiago w Chile

Piotr Czajkowski
Walc* z baletu *Śpiąca królewna

Podaj nazwę zespołu muzycznego, który wykonuje ten utwór.

Stanisław Moniuszko
Uwertura fantastyczna *Bajka*

Akademia Pana Kleksa

Czy słyszeliście o fascynujących przygodach Adasia Niezgódki i innych dzieci uczęszczających do niezwykłej szkoły profesora Kleksa? Opisane są one w powieściach i sztuce teatralnej Jana Brzechwy, a zostały przedstawione we wspaniałym muzycznym spektaklu *Akademia Pana Kleksa*. Autorem muzyki do tego widowiska jest Andrzej Korzyński – pianista, kompozytor muzyki filmowej i popularnych piosenek. Premiera przedstawienia odbyła się w Teatrze Muzycznym Roma w Warszawie, w 2007 roku. Role dziecięcych bohaterów zagrali chłopcy i dziewczęta, a nie zawodowi aktorzy.

Scena ze spektaklu muzycznego *Akademia Pana Kleksa*

Akademia Pana Kleksa to baśniowa opowieść, której akcja rozgrywa się w szkole profesora Ambrożego Kleksa oraz w kilku niezwykłych miejscach, np. w podwodnej krainie Abecji , Patetonii – krainie wynalazków, czy Nibicji – gdzie wszystko dzieje się na niby. Tytułowy bohater jest nauczycielem i czarodziejem wprowadzającym dzieci w niezwykły świat fantazji i magii. W tym pełnym humoru muzycznym widowisku przygody Pana Kleksa i jego uczniów rozgrywają się na tle trójwymiarowych animacji komputerowych i barwnych laserowych świateł. Wiele emocji wzbudza też czterometrowy sterowiec latający nad widownią. Efekty specjalne nie przyćmiewają jednak wspaniałej muzyki. Wiele piosenek zaaranżowanych w stylu musicalowym, m.in. *Witajcie w naszej bajce*, *Kaczka Dziwaczka*, *Meluzyna*, *Jak rozmawiać trzeba z psem,* szybko stało się dziecięcymi przebojami.

Witajcie w naszej bajce

Muzyka: Andrzej Korzyński
Słowa: Krzysztof Gradowski

umiarkowanie
średnio głośno

Wstęp

a

a

E7

Wi -

taj - cie w na - szej baj - ce, słoń za - gra na fu - jar - ce, Pi -

a

no - kio nam zaś - pie - wa, za - tań - czą wko - ło drze - wa. Tu

E7

wszy - stko jest mo - żli - we, zwie - rzę - ta są szczę - śli - we, a

a

dzie - ci, wiem coś o tym, la - ta - ją sa - mo - lo - tem.

A D A D

Nikt tu - taj nie zna gło - du, nikt tu nie czu - je chło - du

H7 E H E

i na - wet, ja nie kła - mię, nikt się nie skar - ży ma - mie.

E7 *Zakończenie*

1.

2. a

1. Witajcie w naszej bajce, słoń zagra na fujarce,
   Pinokio nam zaśpiewa, zatańczą wkoło drzewa.
   Tu wszystko jest możliwe, zwierzęta są szczęśliwe,
   A dzieci, wiem coś o tym, latają samolotem.

Refren:

Nikt tutaj nie zna głodu,
nikt tu nie czuje chłodu
i nawet, ja nie kłamię,
nikt się nie skarży mamie.

2. Witajcie w naszej bajce, słoń zagra na fujarce,
   Pinokio nam zaśpiewa, zatańczą wkoło drzewa.
   Bo z nami jest weselej, ruszymy razem w knieje,
   A w kniejach i dąbrowach przygoda już się chowa.

Refren:

My ją znajdziemy sami,
my, chłopcy z dziewczętami,
A wtedy, daję słowo,
że będzie kolorowo.

Piotruś i Wilk

Sergiusz Prokofiew to rosyjski kompozytor, który stworzył symfoniczną opowieść dla dzieci *Piotruś i Wilk*. Swe dzieło oparł na fabule rosyjskiej baśni, do której sam napisał narrację i pięknie opowiedział ją muzyką. Bohaterem baśni jest chłopiec Piotruś, który posiada niezwykły dar rozumienia mowy zwierząt. Z trójką przyjaciół: Kotem, Kaczką i Ptaszkiem postanawia opuścić bezpieczny ogród dziadka i – ciekawy świata – wyjść na spotkanie przygodzie. Beztroski czas zakłóca jednak spotkanie z Wilkiem. Bohaterowie przeżywają wiele chwil grozy, ale dzięki odwadze Piotrusia i solidarności przyjaciół wszystko kończy się szczęśliwie. Wilk zostaje pojmany do klatki i odprowadzony w bezpieczne miejsce. Każdej postaci występującej w baśni kompozytor przypisał inny instrument w orkiestrze, np. melodia skrzypiec opisywała Piotrusia, waltornia – Wilka, flet – Ptaszka, a klarnet – Kotka.

Sergiusz Prokofiew
Piotruś i Wilk

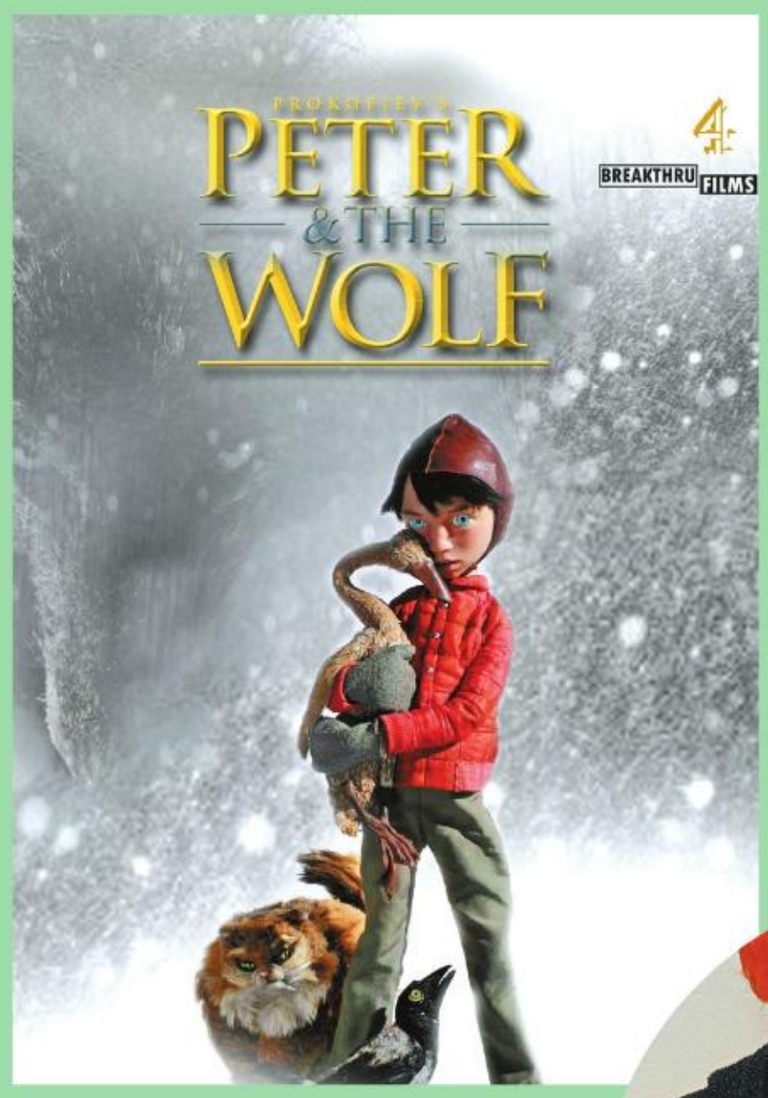
Wsłuchaj się w brzmienie instrumentu solowego w przedstawionym fragmencie utworu i powiedz, jaka postać jest w nim opisana muzycznie.

Scena z filmu *Piotruś i Wilk*

PIOTRUŚ I WILK
na dużym ekranie

Polskie studio filmowe SE-MA-FOR w Łodzi podjęło się, w koprodukcji polsko-angielskiej, adaptacji utworu Sergiusza Prokofiewa i wyprodukowało film animowany *Piotruś i Wilk*. Obraz ten zdobył w 2008 r. Oscara, prestiżową nagrodę Amerykańskiej Akademii Filmowej, w kategorii Krótkometrażowy Film Animowany.

Plakat do filmu *Piotruś i Wilk*

Oscar
Nagroda Akademii Filmowej

Jest to nagroda przyznawana corocznie przez Amerykańską Akademię Sztuki i Wiedzy Filmowej dla twórców najlepszych filmów powstałych w danym roku.

Animacja poklatkowa
(ang. stop motion)

To technika animacji polegająca na tworzeniu wrażenia ruchu za pomocą połączenia wielu fotografii. Na każdym ze zdjęć obiekty animowane są delikatnie przestawiane względem nieruchomego tła bądź innych obiektów.

- Wyszukaj na YouTube zwiastun filmu *Piotruś i Wilk*. Czy zachęca cię on do obejrzenia filmu?
- Wpisz na YouTube hasło „animacja poklatkowa krok po kroku". Znajdziesz tam wiele podpowiedzi, dzięki którym możesz sam stworzyć własny film.

3.4 Wolno – szybko, głośno – cicho

Podejmij temat

- Zaśpiewajcie wspólnie wybraną piosenkę. Na umowny znak nauczyciela pewne jej fragmenty wykonajcie w pamięci. Czy udało się wam utrzymać równe tempo i w jednym czasie rozpocząć razem wszystkie części piosenki śpiewane głośno?

Ważnymi elementami dzieła muzycznego są tempo i dynamika.
Tempo określa szybkość wykonywania utworu muzycznego. Kompozytor pisze jego oznaczenie na początku utworu, a czasem też w dalszym zapisie, jeśli tempo ulega zmianie.
Wyróżniamy trzy rodzaje tempa: wolne, umiarkowane, szybkie. Ich nazwy zostały zapożyczone z języka włoskiego. Oto kilka przykładów określeń tempa:

tempo wolne	tempo umiarkowane	tempo szybkie
largo – szeroko, bardzo powoli	**andante** – z wolna, w rytmie spokojnego kroku	**allegro** – prędko, ruchliwie, wesoło
lento – wolno, powoli	**moderato** – umiarkowanie	**vivo** – żywo

Tempo w utworze muzycznym może być przyspieszane lub zwalniane. Zmiany te są określane przez następujące oznaczenia:

accelerando [czyt. aczelerando], skrót: accel. – przyspieszając

ritenuto, skrót: rit. – zwalniając

a tempo – powrót do tempa zasadniczego

Piotr Czajkowski
Taniec neapolitański
z baletu *Jezioro łabędzie*

Określ za pomocą symboli literowych budowę utworu. W jakim tempie wykonywana była każda jego część?

1. Używając włoskich oznaczeń, określ tempo piosenek poznanych na lekcjach.

Do dokładnego określenia tempa służy przyrząd zwany **metronomem** lub **taktomierzem**. Ma on wahadło, na którym umieszczony jest ruchomy ciężarek. Przesunięcie ciężarka w górę powoduje wolniejsze ruchy wahadła, a w dół – ruchy szybsze. Jedno odchylenie wahadła wyznacza czas trwania określonej wartości rytmicznej. Liczbę tych wartości na minutę przy odpowiednim położeniu ciężarka pokazuje skala. Na przykład oznaczenie równe 120 wskazuje, że w ciągu jednej minuty wahadło odchyli się 120 razy, czyli wystuka 120 ćwierćnut. Współcześnie stosuje się też metronomy elektroniczne.

2. Przeczytaj fragment wiersza Juliana Tuwima *Lokomotywa*, stosując zmianę tempa od wolnego do szybkiego.

Julian Tuwim

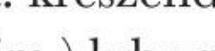
Lokomotywa

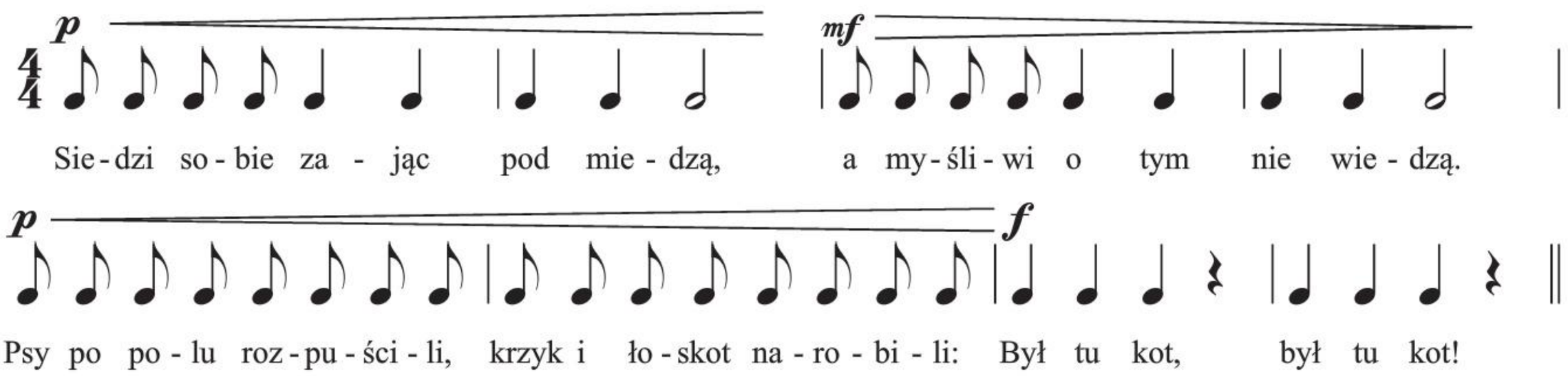
(3.)
Najpierw – powoli – jak żółw – ociężale,
Ruszyła – maszyna – po szynach – ospale,
Szarpnęła wagony i ciągnie z mozołem,
I kręci się, kręci się koło za kołem,
I biegu przyspiesza, i gna coraz prędzej,
I dudni, i stuka, łomoce i pędzi,
A dokąd? A dokąd? A dokąd? Na wprost!
Po torze, po torze, po torze, przez most,
Przez góry, przez tunel, przez pola, przez las,
I spieszy się, spieszy, by zdążyć na czas,

Dynamika zajmuje się głośnością wykonywania dźwięków w utworze muzycznym. Kompozytor stosuje na początku utworu lub w dalszym jego zapisie różne określenia dynamiczne, które informują wykonawcę, jak głośno ma zaśpiewać lub zagrać utwór.
Do najczęściej stosowanych w muzyce oznaczeń dynamicznych należą:

pianissimo (pp) – bardzo cicho
piano (p) – cicho
mezzo piano [czyt. meco] (mp) – średnio cicho
mezzo forte (mf) – średnio głośno
forte (f) – głośno
fortissimo (ff) – bardzo głośno

Czasami natężenie siły dźwięków w utworze narasta lub słabnie. Do określenia tego zjawiska stosuje się między innymi takie oznaczenia:
crescendo [czyt. kreszendo], skrót (cresc.) lub znak – stopniowe wzmocnienie dźwięków,
diminuendo (dim.) lub znak – stopniowe ściszanie dźwięków.
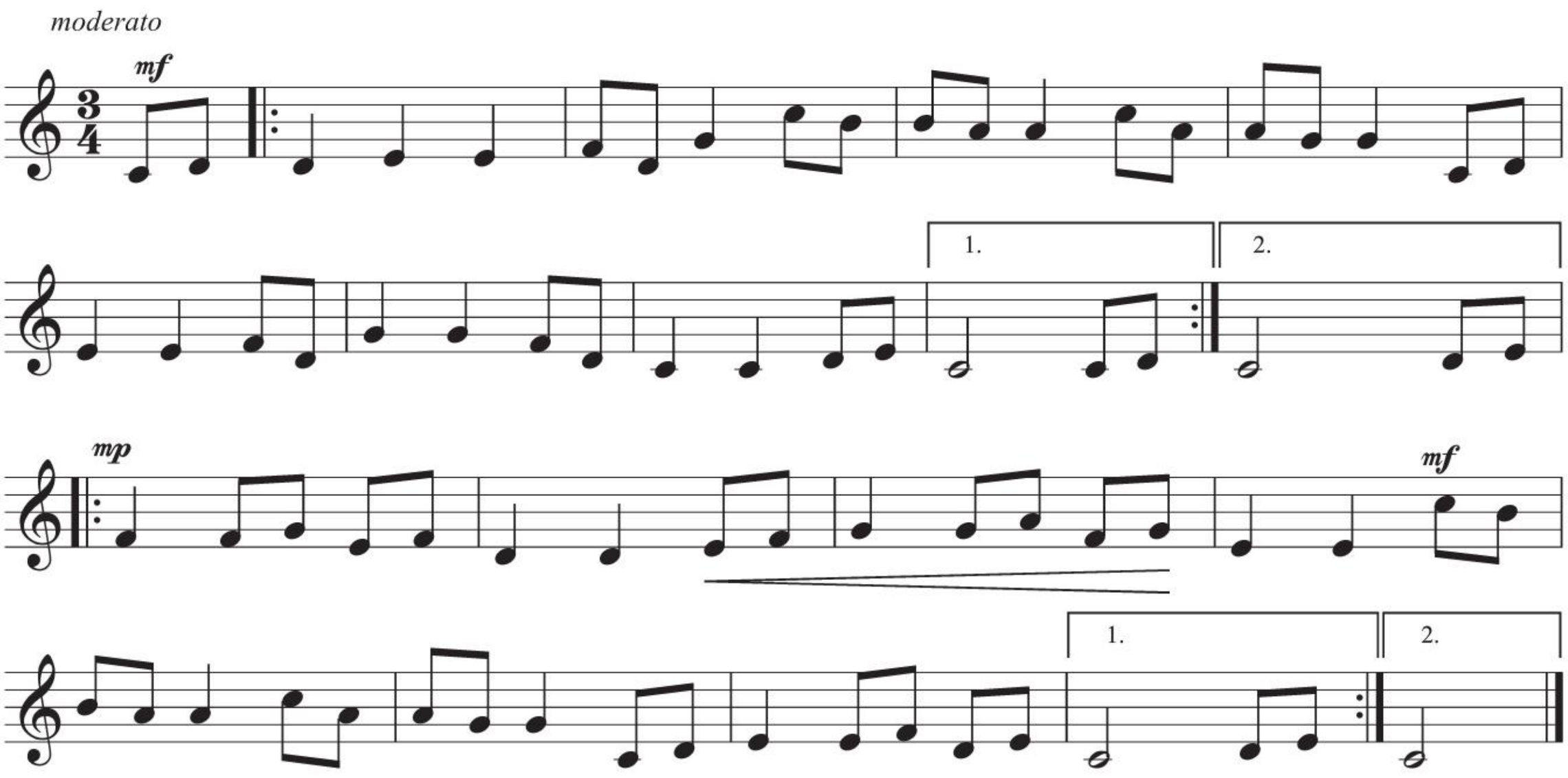
1. Powiedz tekst rytmicznie, uwzględniając zmiany dynamiczne zamieszczone w zapisie.

2. Zagraj na instrumencie lub zaśpiewaj solmizacją utwór Wolfganga Amadeusza Mozarta *Menuet*, stosując właściwe tempo i wszystkie zmiany dynamiczne zaznaczone w zapisie muzycznym.

Menuet

Wolfgang Amadeusz Mozart
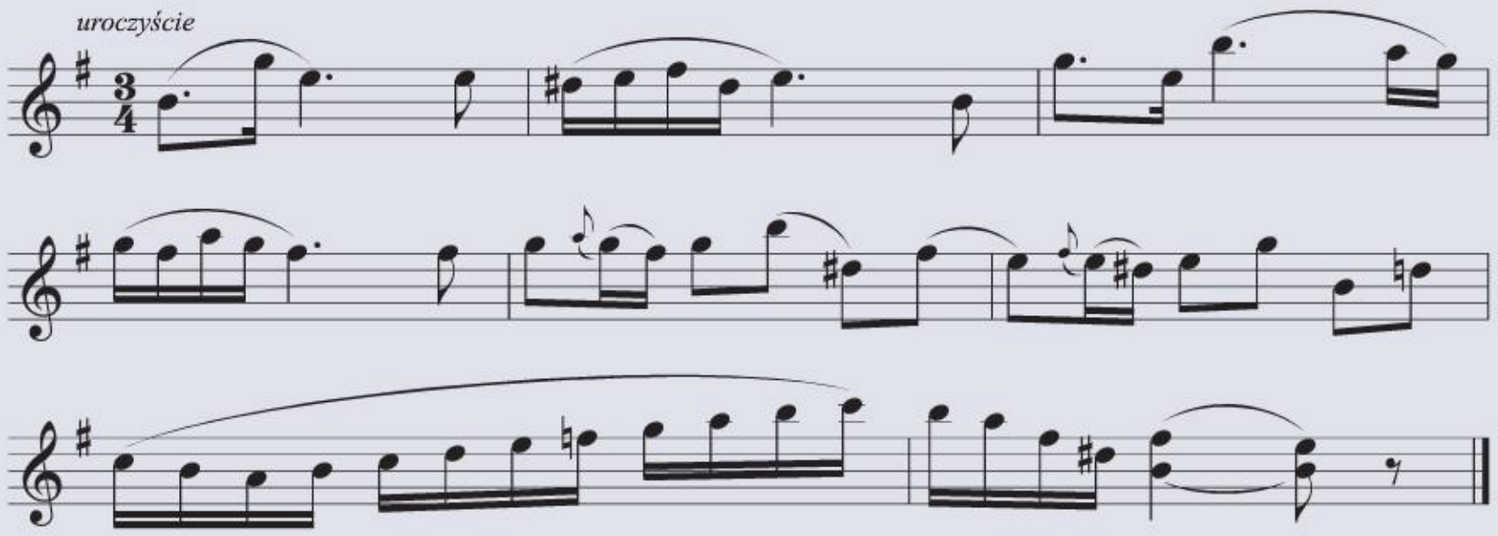

3.5 Zegarowa muzyka

Podejmij temat

Stanisław Moniuszko

Kurant

z opery *Straszny dwór*

Jesteśmy w pracowni zegarmistrzowskiej pana Jana, żartobliwie nazywanej przez wszystkich „kliniką zegarów". Przypomina ona trochę salę w muzeum. Na ścianach i półkach widać piękne, stare zegary o różnych kształtach i wielkościach. Są to najcenniejsze eksponaty pana zegarmistrza. Z każdym z nich wiąże się bowiem jakaś ciekawa historia.

– Cyk, cyk, cyk, tik-tak, tik-tak – słychać z różnych stron pracowni. Pan Jan z zadowoleniem kiwa głową. Wszystkie mechanizmy pracują „jak w zegarku". Zegarowa muzyka brzmi jednak najpiękniej, gdy wskazówki pokazują pełne godziny. Wtedy swój koncert rozpoczyna kukułka mieszkająca w ściennym zegarze, rozbrzmiewają delikatne melodyjki kurantowe, a stojące zegary dostojnie wybijają godziny. Pan zegarmistrz mówi, że za każdym razem czuje się wtedy jak w zaczarowanym, bajkowym świecie.

Dziś pan Jan najczęściej naprawia nowoczesne, elektroniczne zegarki, nazywane przez niego „zegarkami bez duszy". Woli stare zegary, bo kiedy wsłuchuje się długo w ich brzmienie, wydaje mu się, że rozumie ich mowę i słyszy ciekawe opowieści.

Stanisław Moniuszko

Aria z kurantem

z opery *Straszny dwór*

Wysłuchaj melodii kurantowej wygrywanej przez stary zegar w operze Stanisława Moniuszki *Straszny dwór*. Na rytmie jakiego polskiego tańca oparta jest ta melodia?

W pracowni mistrza zegarmistrza

Muzyka: Mirosław Ziąber
Słowa: Jadwiga Koczanowska

moderato

d *mf* A/Cis B

W pra - cow - ni mi - strza ze - gar - mis - trza sta - re ze - ga - ry roz - ma -

F/A g d

wia - ją. Ka - żdy z nich mo - że o - po - wie - dzieć

E A d

hi - sto - rię dziw - ną i wspa - nia - łą. Tik - tak, tik - tak – sze -

A/Cis B F/A

pta - ją ci - cho, a mistrz ze - gar - mistrz na - słu - chu - je,

B d E

na - pra - wia sta - re me - cha - ni - zmy, tyl - ko on je - den je ro -

A d g C

zu - mie. Ref.: Tik - tak, tik - tak – szep - ta - ją ci - cho, bim - bam, bim - bam –

F B g

gło - śno wo - ła - ją, a po - zy - tyw - ki de - li - kat - nie

A 1.A A7 2.A d

ci - chu - tkie me - lo - dyj - ki gra - ją. me - lo - dyj - ki gra - ją.

1. W pracowni mistrza zegarmistrza
stare zegary rozmawiają.
Każdy z nich może opowiedzieć
historię dziwną i wspaniałą.
Tik-tak, tik-tak – szeptają cicho,
a mistrz zegarmistrz nasłuchuje,
naprawia stare mechanizmy,
tylko on jeden je rozumie.

Refren:

Tik-tak, tik-tak – szeptają cicho,
bim-bam, bim-bam – głośno wołają,
a pozytywki delikatnie
cichutkie melodyjki grają.
} bis

2. W pracowni mistrza zegarmistrza
stare zegary ożywają,
znów odmierzają czas dokładnie,
nawet kuranty wygrywają.
A zegarowych opowieści,
co dawne czasy wspominają,
chętnie słuchają wszystkie dzieci,
które tu czasem zaglądają.

Refren:

Tik-tak, tik-tak – szeptają cicho…

Johann Strauss
***Polka tik-tak* z operetki *Zemsta nietoperza*, op. 365**

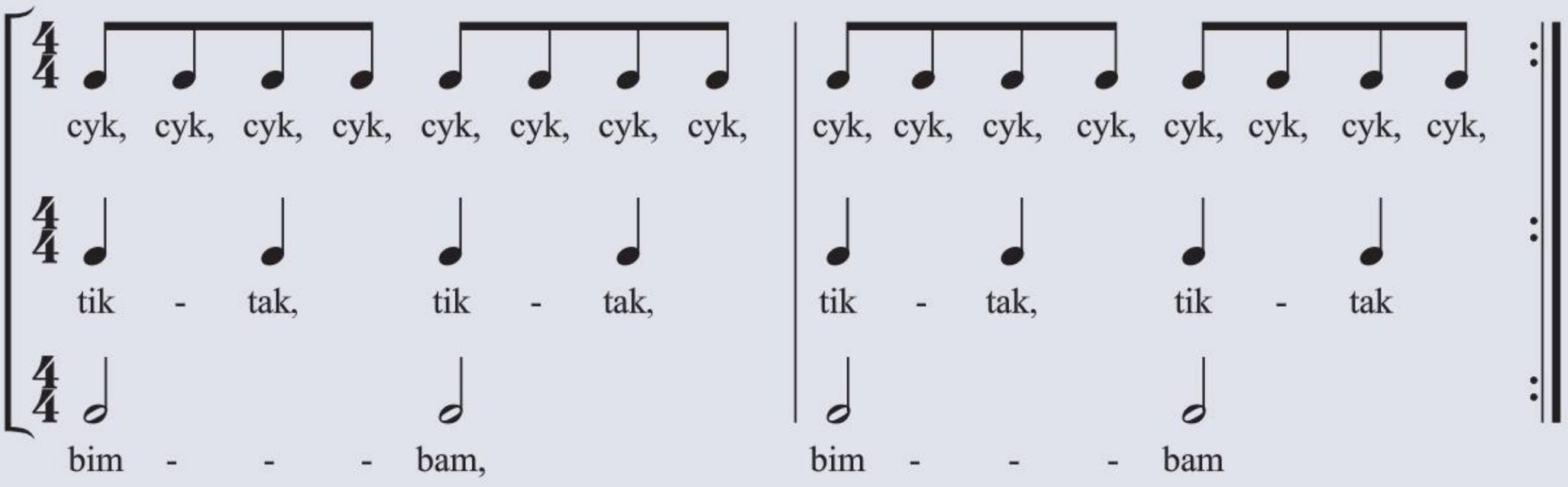
Słuchając utworu, wystukuj rytmicznie na instrumentach perkusyjnych odgłosy zegarów. Pamiętaj, że akompaniament nie może brzmieć głośniej niż melodia utworu.

1. Skomponujcie muzyczną ilustrację *Zegarowa muzyka* o budowie ABA. W części A zaśpiewajcie refren piosenki *W pracowni mistrza zegarmistrza*, w części B naśladujcie na instrumentach rytmiczne odgłosy zegarów. Pamiętajcie o powtórzeniu części A.
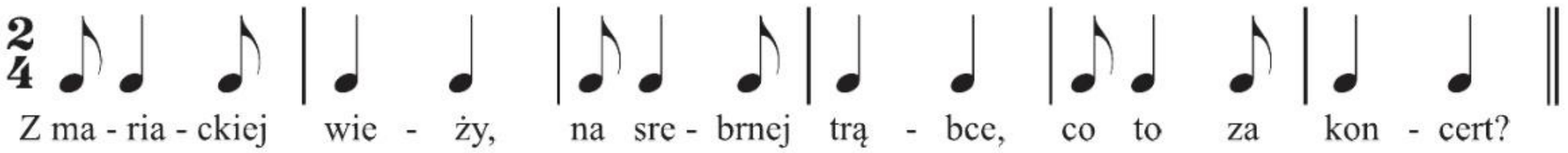

3.6 Na krakowską nutę

Podejmij temat

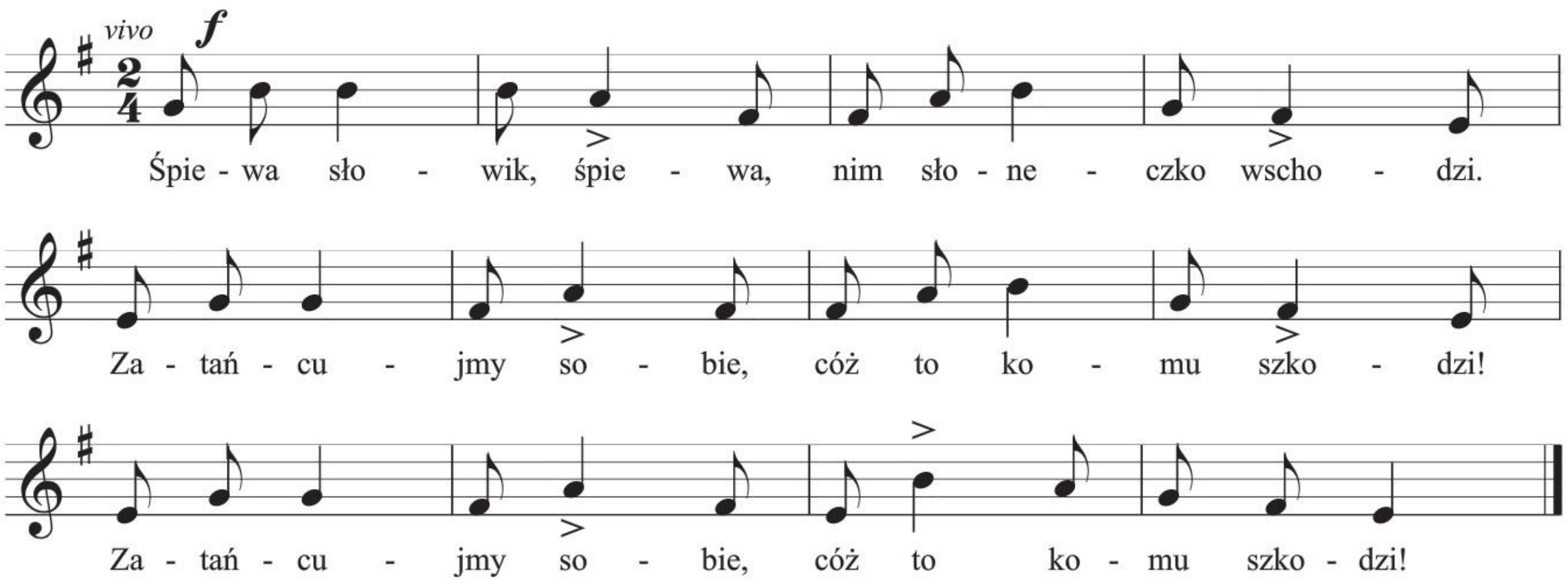
- Powiedz rytmicznie tekst zagadki i poproś o jej rozwiązanie wybraną osobę.

Kraków, dawna stolica Polski, to piękne zabytkowe miasto położone nad Wisłą – na południu naszego kraju. Znajdujący się tam zamek wawelski przez kilka wieków był główną siedzibą polskich królów. Region krakowski szczyci się bogatą kulturą ludową. Na uwagę zasługują pieśni i przyśpiewki ludowe, taniec krakowiak oraz piękne stroje regionalne.

Śpiewa słowik, śpiewa

Przyśpiewka ludowa z Krakowskiego
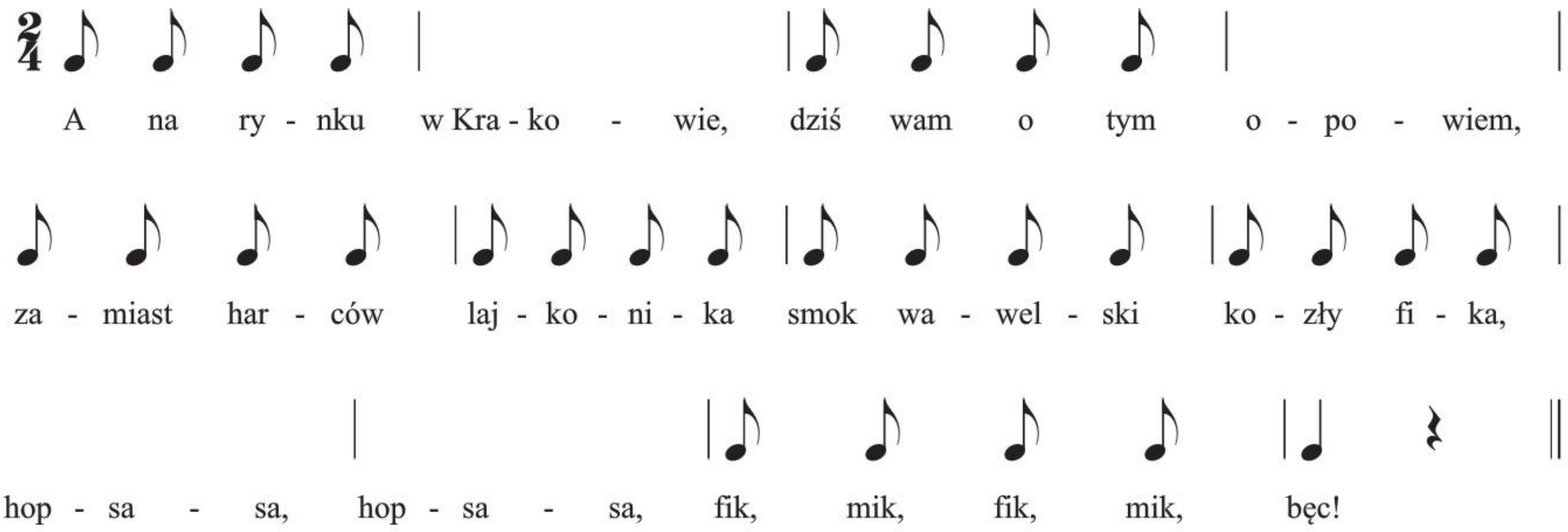

Przyśpiewka ludowa *Śpiewa słowik, śpiewa* charakteryzuje się rytmem synkopowanym.

Synkopa to przeniesienie akcentu z mocnej części taktu na słabą.

1. Wskaż w zapisie muzycznym przyśpiewki *Śpiewa słowik, śpiewa* takty z synkopą.

2. Powiedz tekst wiersza zgodnie z zapisanym rytmem, wyklaskując w pustych taktach rytm synkopy.

Z Krakowem kojarzą się znane legendy, między innymi o Smoku Wawelskim, Szewczyku Dratewce, hejnale mariackim i lajkoniku. Historia **lajkonika**, zwanego konikiem zwierzynieckim, wiąże się z bohaterską obroną Krakowa przed najazdem tatarskim.
Legenda głosi, że kiedy Tatarzy napadli na Kraków, w mieście nie było polskich rycerzy, gdyż wyruszyli na wyprawę wojenną. Przed najeźdźcą obronili miasto flisacy* z podkrakowskiej wsi Zwierzyniec. Po rozgromieniu oddziałów wroga przywódca flisaków w przebraniu Tatara wjechał na zdobycznym koniu do Krakowa, wzbudzając popłoch wśród mieszkańców. Co roku, na pamiątkę tego wydarzenia, ze Zwierzyńca na krakowski Rynek Główny wyrusza barwny pochód. Rozpoczyna go jeździec w stroju Tatara, zwany lajkonikiem, harcujący na drewnianym koniku.

* flisak – człowiek zajmujący się spławianiem rzeką na tratwach różnych towarów
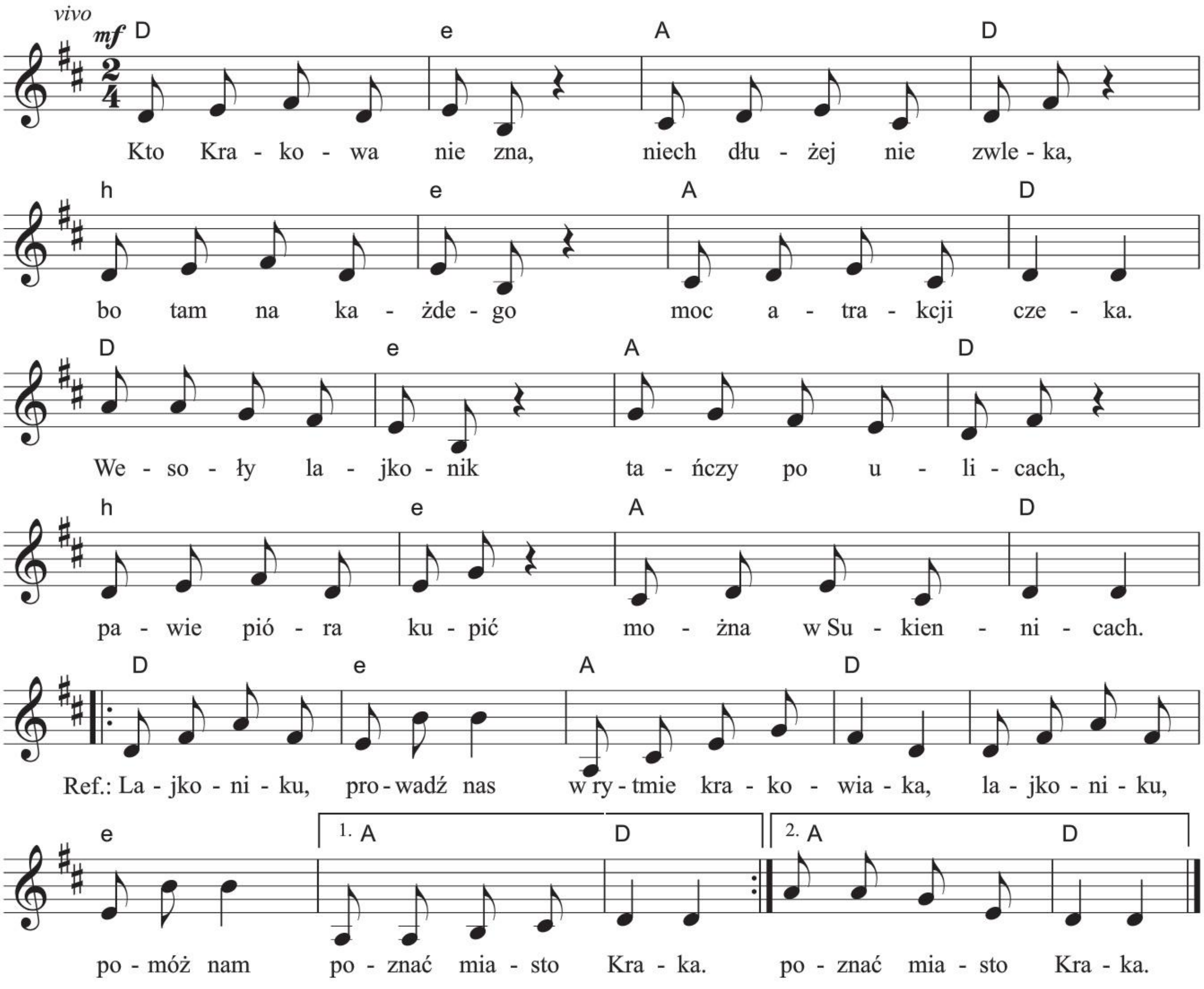
Fryderyk Chopin
Rondo à la Krakowiak
***F-dur*, op. 14**

Kompozytor w utworze zawarł motyw krakowiaka. Wysłuchaj fragmentu melodii i wybierz określenia, które najtrafniej charakteryzują ten taniec: tempo żywe, tempo wolne, rytm miarowy, rytm synkopowany, charakter pełen rozmachu, statyczny, żywiołowy, spokojny.

Ignacy Jan Paderewski
***Krakowiak fantastyczny*, op. 14 nr 6**

Lajkoniku, prowadź nas

Muzyka: Mirosław Ziąber
Słowa: Jadwiga Koczanowska

1. Kto Krakowa nie zna,
niech dłużej nie zwleka,
bo tam na każdego
moc atrakcji czeka.
Wesoły lajkonik
tańczy po ulicach,
pawie pióra kupić
można w Sukiennicach.

Refren:

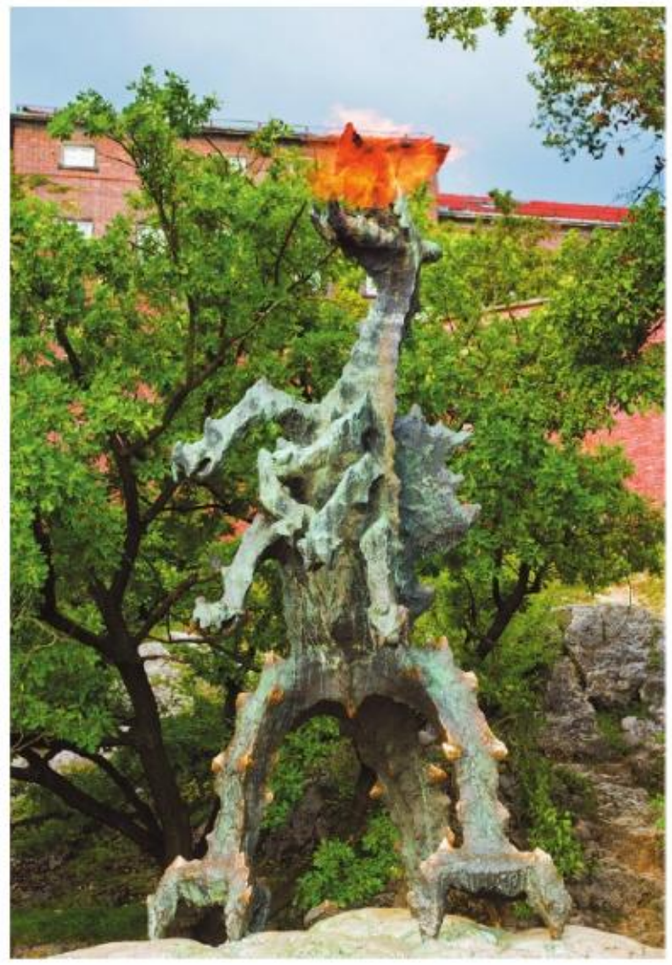
Lajkoniku, prowadź nas
w rytmie krakowiaka,
lajkoniku, pomóż nam
poznać miasto Kraka.
} bis

2. Na wawelskim wzgórzu
dumny zamek stoi,
wszystkim opowiada
o polskiej historii.
Piękny, stary Kraków,
pradawna stolica,
niezwykłą urodą
każdego zachwyca.

Refren:
Lajkoniku, prowadź nas…

Kościół Mariacki

Smok Wawelski

Lajkonik

Sukiennice

Rynek

Zamek na Wawelu nad Wisłą

3.7 Tańczymy krakowiaka

Podejmij temat

- Opisz elementy regionalnego stroju ludowego z okolic Krakowa.

Krakowiak to polski taniec narodowy, który wywodzi się z regionu krakowskiego. Tańczony jest w żywym, skocznym tempie, w takcie $\frac{2}{4}$. Jego charakterystyczną cechą jest synkopowany rytm.

Kroki taneczne krakowiaka oparte są na podskokach, przesunięciach, przytupywaniach. Należą do nich między innymi: cwał, hołubce i krzesany. Efektowne figury taneczne prowadzone są z rozmachem i wymagają od tancerzy dobrej kondycji fizycznej.

Cwał w bok

Chłopiec i dziewczynka stoją bokiem do kierunku ruchu, twarzami do siebie. Chłopiec obejmuje partnerkę w pasie prawą ręką, lewą unosi wyprostowaną nad głową, w kierunku ruchu. Dziewczynka kładzie lewą dłoń na prawym ramieniu chłopca, prawą rękę unosi nad głową, w kierunku ruchu. Krok cwału w parze należy rozpocząć nogami przeciwnymi – dziewczynka prawą, chłopiec lewą.
Na „raz" – krok w bok z lekkim odbiciem w górę.
Na „i" – dostawienie nogi.
Na „dwa" – krok w bok z lekkim odbiciem w górę itd.
Dalsze kroki cwału wykonywane są podobnie.

Drobna kaszka

Chłopiec i dziewczynka stoją naprzeciw siebie i podają sobie ręce na krzyż, to znaczy prawą do prawej, lewą do lewej. Lekko odchylają się do tyłu. Para porusza się cwałem bocznym w lewo lub prawo, dookoła osi skrzyżowanych rąk. Figurę kończy się doskokiem obunóż.

Koło zębate

Chłopcy stają w kole, twarzami zwróconymi do jego środka, i podają sobie ręce.
Dziewczynki stoją na zewnątrz koła, pomiędzy partnerami, i kładą obie dłonie na ich złączonych dłoniach. Wszyscy poruszają się w tym samym kierunku cwałem bocznym w lewo lub w prawo. Figurę kończy się doskokiem obunóż.

1. Zatańczcie krakowiaka do melodii piosenki *Lajkoniku, prowadź nas*.

Podsumowanie działu 3

1. Czy znasz te terminy muzyczne?

obrzędy i tradycje ludowe
tempo
synkopa
krakowiak
muzyczne baśnie
kurant
dynamika
metronom

2. Ułóżcie na instrumentach perkusyjnych ilustrację muzyczną do wiersza Józefa Ratajczaka *Burza*. Podczas wykonywania utworu zastosujcie odpowiednie tempo i różne zmiany dynamiczne podkreślające treść wiersza.

Tyle trzasku,
tyle blasku,
burza kręci
bicze z piasku.
Błyskawice
z góry miota,
dyszy niby
hipopotam.
Tyle błysku
w górze, nisko
las zapłonął jak ognisko.
Burza zwija
z ognia sznury,
leci z chmury
na pazury.
Aż nagle cisza nastaje,
robi się jasno, miło
i słońce świeci,
jakby bez przerwy świeciło.

3. Opowiedz o wybranym zwyczaju ludowym.

4. Cztery pory roku – lato

- Jakie utwory muzyczne powstały z myślą o dzieciach?
- Czy piosenka może mieć smak wakacji?
- Jakie nowe terminy muzyczne zawiera ten podręcznik do muzyki?

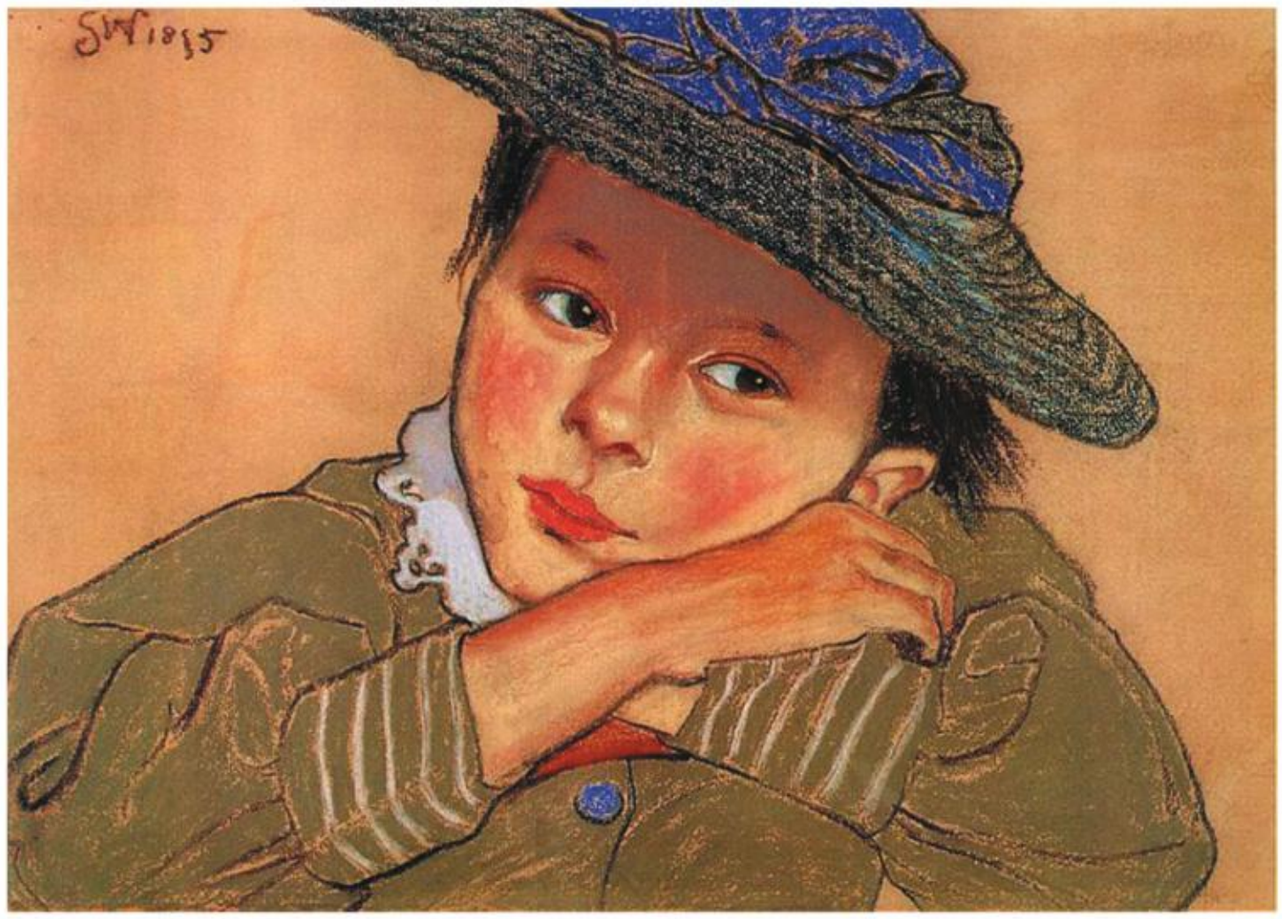
Tego się dowiesz!

4.1 Dla młodych melomanów

Podejmij temat

- W literaturze muzycznej można odnaleźć kompozycje powstałe z myślą o najmłodszych słuchaczach. Czy znasz takie utwory?

Stanisław Wyspiański
Dziewczynka w niebieskim kapeluszu

Sceny dziecięce

Napisania utworów dla małych melomanów podjął się niemiecki kompozytor Robert Schumann, który skomponował cykl 13 miniatur* na fortepian, zatytułowanych *Sceny dziecięce*. Artysta pięknymi melodiami zobrazował różne wydarzenia widziane oczami dziecka oraz jego niewinne, beztroskie marzenia. W tej dziecięcej opowieści przedstawił słuchaczom między innymi daleką krainę, dziwną historię, zabawy dzieci, opowieści babci przy kominku i senne marzenia, które przychodzą o zmierzchu. Schumann w liście do swojej ukochanej określił dzieło słowami: „Sceny dziecięce – krótkie, tkliwe i szczęśliwe – jak nasza przyszłość…". W dziele tym faktycznie można odnaleźć wiele stanów uczuciowych, takich jak humor, radość, czułość, zaduma, towarzyszących różnym życiowym sytuacjom.

* miniatura – krótki utwór instrumentalny

Robert Schumann
Marzenie* z cyklu *Sceny dziecięce

Wysłuchajcie jednej z najbardziej popularnych miniatur z cyklu *Sceny dziecięce* i opowiedzcie, jak wyobrażacie sobie senne fantazje dziecka w każdej części utworu.

Kącik dziecięcy

Francuski kompozytor Claude Debussy [czyt. klod debis-i] zadedykował swojej trzyletniej córeczce, pieszczotliwie nazywanej Chou-Chou [czyt. szu-szu], zbiór melodii *Kącik dziecięcy*. Miniatury nie są przeznaczone do zabawy, ale wywołują beztroski nastrój i rozbudzają dziecięcą fantazję. Na całość dzieła składają się utwory: *Doctor Cradus ad Parnassum*, *Kołysanka słonia*, *Serenada dla lalki*, *Tańczący śnieg*, *Mały pastuszek*, *Taniec pajaca*. Z pewnością wiele razy wzruszyły i rozśmieszyły małą dziewczynkę. Na cześć córeczki kompozytor napisał też balet dla dzieci *Pudełko z zabawkami*.
Akcja tej muzycznej opowieści rozgrywa się nocą. Na półkach sklepowych ożywają zabawki i przeżywają różne niesamowite przygody. Tańczą lalki, a zakochany bez wzajemności w pięknej balerinie papierowy żołnierzyk dzielnie walczy z rywalem, by udowodnić, że wart jest jej miłości.

1. Zagraj na instrumencie *Kołysankę* niemieckiego kompozytora Johannesa Brahmsa [czyt. bramsa]. Jest to jedna z najpiękniejszych melodii „na dobranoc" dla dzieci. Zwróć uwagę na artykulację legato i zmiany dynamiczne występujące w utworze.
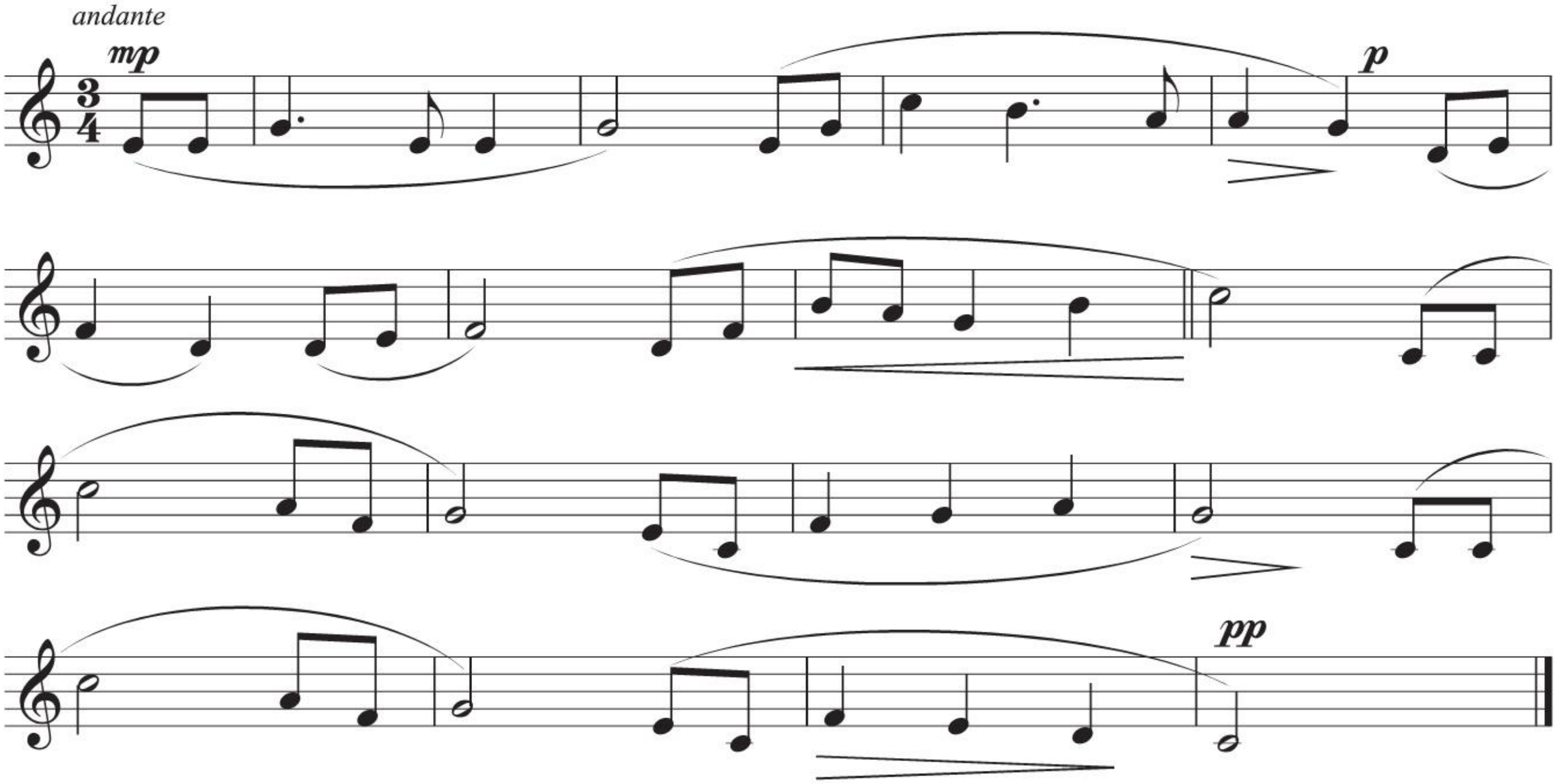
Claude Debussy
Taniec pajaca
z cyklu Kącik dziecięcy

Wysłuchaj utworu i określ jego nastrój, zmiany tempa i dynamiki. Czy przebieg i charakter muzyki jest odzwierciedlony w tytule utworu?

Leopold Mozart
Symfonia dziecięca

Kołysanka

Johannes Brahms

4.2 Hej, lato, lato

Podejmij temat
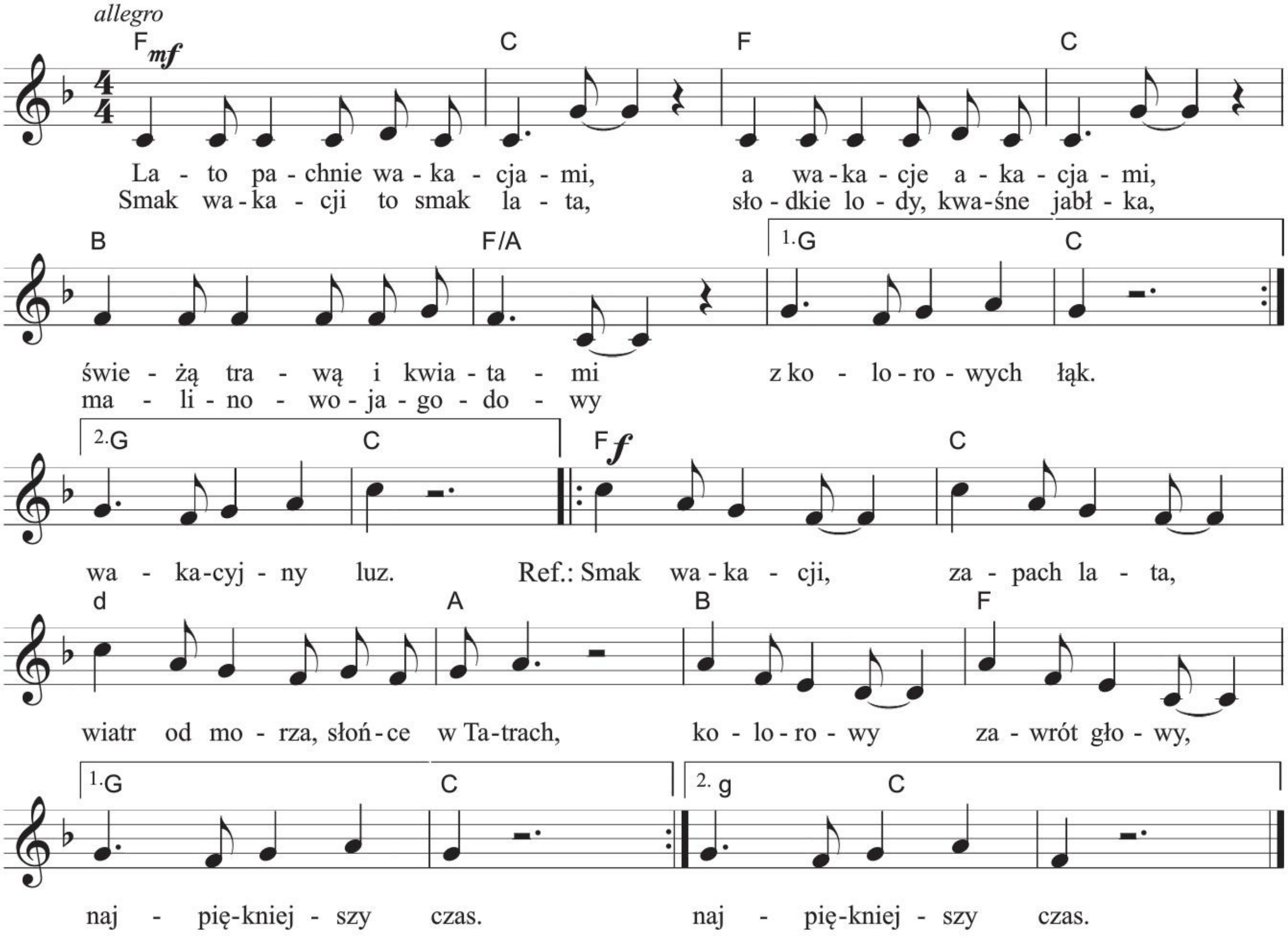

Wakacyjną przygodę
na pogodę, niepogodę
wywiozę w podróżnej walizce […]
Górską ścieżką, potokiem
z wakacyjną przygodą
powędruję w deszczu, w słońcu
i boso.

Elżbieta Szeptyńska

Smak wakacji

Muzyka: Mirosław Ziąber
Słowa: Jadwiga Koczanowska

1. Lato pachnie wakacjami,
a wakacje akacjami,
świeżą trawą i kwiatami
z kolorowych łąk.
Smak wakacji to smak lata,
słodkie lody, kwaśne jabłka,
malinowo-jagodowy
wakacyjny luz.

Refren:

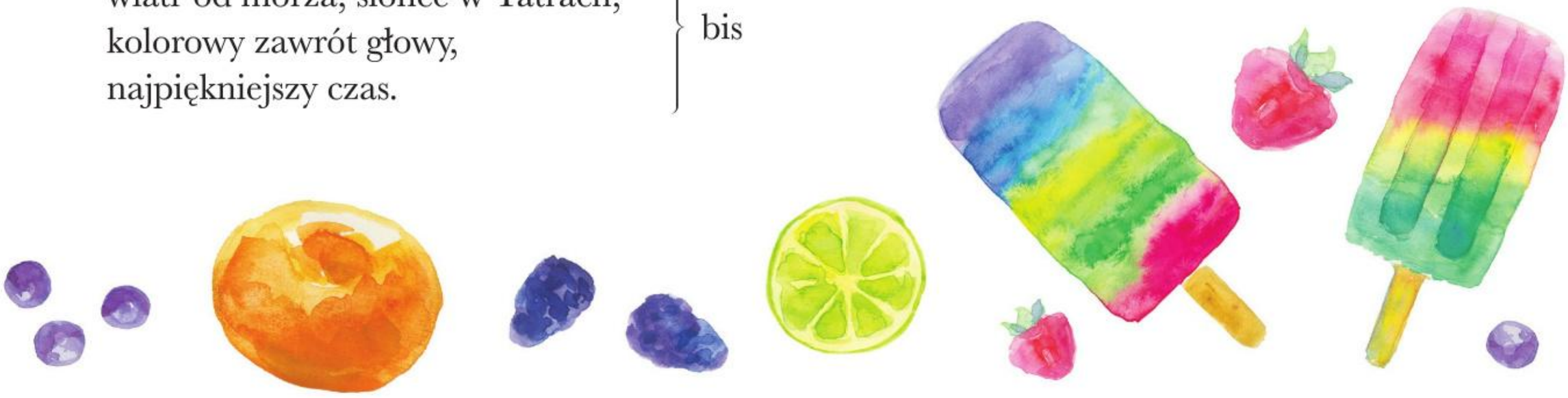
Smak wakacji, zapach lata,
wiatr od morza, słońce w Tatrach,
kolorowy zawrót głowy,
najpiękniejszy czas.

} bis
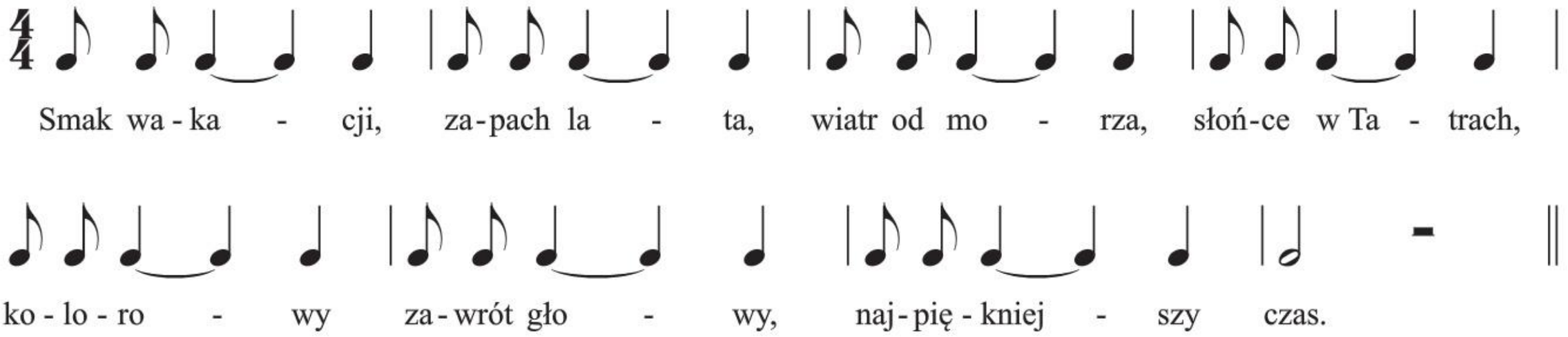
2. Słońcem pachnie las i woda,
każdy dzień jest jak przygoda,
wstać o świcie to nie problem,
gdy wakacje są.
Najpiękniejszy smak i zapach,
smak wakacji, zapach lata
to wspomnienie i pamiątka
na ponure dni.

Refren:

Smak wakacji, zapach lata…

1. Spróbuj zaimprowizować „rapowankę” do refrenu piosenki *Smak wakacji*.

2. Ułóż dla swojego nauczyciela lub kolegi wakacyjne życzenia na melodię jednej z piosenek poznanych w mijającym roku szkolnym.

3. Powtórz ze słowniczkiem muzycznym (s. 126–127) ważne terminy muzyczne, które poznałeś/poznałaś w tym roku szkolnym.

4. Zorganizujcie szkolny konkurs piosenki pod hasłem *Piosenka dobra na wszystko*.
Zaproponujcie współpracę koleżankom i kolegom z innych klas. Podczas konkursowych prezentacji dajcie szansę wszystkim chętnym, by mogli przedstawić swoje wokalne i muzyczne talenty. Zaproście do grona jurorów waszych nauczycieli.

Antonio Vivaldi
Koncert nr 2 g-moll Lato
z cyklu Cztery pory roku

Słowniczek muzyczny

accelerando [czyt. aczelerando] – oznaczenie zmian tempa w muzyce: stopniowo przyspieszając

a cappella [czyt. a kapella] – śpiew bez towarzyszenia instrumentów

akompaniament partia instrumentalna, która towarzyszy głównej melodii wykonywanej przez głos solowy lub chór

allegro oznaczenie tempa: prędko, ruchliwie, wesoło

artykulacja element dzieła muzycznego określający sposób wydobywania dźwięku

a tempo powrót do tempa zasadniczego

balet muzyczno-taneczne widowisko sceniczne, którego treść wyrażona jest przez taniec i muzykę

batuta pałeczka dyrygenta

chór duży zespół wokalny, w którego skład wchodzi kilka rodzajów głosów: soprany, alty, tenory, basy

crescendo [czyt. kreszendo], skrót cresc. – oznaczenie dynamiczne: coraz głośniej

diminuendo skrót dim. – oznaczenie dynamiczne: coraz ciszej

dyrygent kierownik orkiestry lub chóru, czuwa nad poprawnym wykonaniem utworu, dba o jego wyraz artystyczny

dynamika element muzyki związany z jej głośnością

folklor sztuka ludowa (obrzędy, zwyczaje, tańce, muzyka, rękodzieła)

forte skrót f – oznaczenie dynamiczne: głośno

fortissimo skrót ff – oznaczenie dynamiczne: bardzo głośno

gama C-dur szereg dźwięków od c^1 do c^2, w którym półtony znajdują się między III–IV, VII–VIII stopniem gamy

kanon utwór wielogłosowy, w którym każdy głos śpiewa tę samą melodię z pewnym, ściśle określonym, opóźnieniem

kompozytor twórca muzyki

krakowiak polski taniec narodowy pochodzący z okolic Krakowa, o żywym tempie i rytmie synkopowanym; tańczony w metrum $\frac{2}{4}$

kujawiak polski taniec narodowy pochodzący z okolic Kujaw; tańczony w tempie wolnym, w metrum trójdzielnym

kurant melodia wygrywana przez mechanizm starych zegarów

legato rodzaj artykulacji polegający na łączeniu kolejnych dźwięków bez żadnych przerw między nimi

largo oznaczenie tempa: szeroko, bardzo powoli

mazur polski taniec narodowy, w żywym tempie i metrum trójdzielnym

mazurek	utwór instrumentalny, stylizowany na mazurze, przeznaczony do słuchania
metronom	przyrząd wskazujący tempo, w jakim ma być wykonany utwór muzyczny, inaczej taktomierz
metrum	porządkuje wartości rytmiczne w taktach za pomocą regularnie występujących akcentów
mezzo forte	[czyt. mecoforte], skrót mf – oznaczenie dynamiczne: średnio głośno
moderato	oznaczenie tempa: umiarkowanie
musical	spektakl muzyczny złożony z dialogów, partii śpiewanych, piosenek i partii tanecznych
oberek	polski taniec narodowy z okolic Mazowsza, w żywym tempie i metrum trójdzielnym
oktawa	odległość ośmiu stopni między dźwiękami
opus	[łac., dzieło], utwór lub zbiór utworów numerowanych wg kolejności wydawania dzieł kompozytora
orkiestra	duży zespół instrumentalny
ostinato rytmiczne	wielokrotne powtarzanie takiego samego motywu rytmicznego
pauza	przerwa w muzyce
partytura	nuty dla orkiestry i dyrygenta, zawierające wszystkie partie instrumentów
pianissimo	skrót pp – oznaczenie dynamiczne: bardzo cicho
piano	skrót p – oznacznie dynamiczne: cicho
pieśń	utwór wokalny z tekstem literackim
polonez	polski taniec narodowy o uroczystym charakterze, tańczony w metrum trójdzielnym i tempie umiarkowanym
przedtakt	niepełny takt złożony z nieakcentowanej pojedynczej nuty lub grupy nut
refren	część piosenki powtarzająca się po każdej zwrotce
repetycja	powtórzenie części utworu zaznaczonej odpowiednim znakiem
staccato	[czyt. stakkato] – sposób wydobywania dźwięków następujących po sobie – krótko, ostro, z przerwami
stylizowany taniec	utwór oparty na charakterystycznych cechach jakiegoś tańca, ukształtowany przez kompozytora artystycznie, przeznaczony do słuchania
synkopa	grupa rytmiczna, w której akcent przypada na słabą część taktu
takt	odcinek melodii lub rytmu wyznaczony przez stale powtarzający się układ metryczny; w zapisie muzycznym oddziela go kreska taktowa
tempo	element muzyki decydujący o szybkości wykonywania utworu
tercja	odległość trzech stopni gamy między dwoma dźwiękami
trójdźwięk	akord zbudowany z trzech dźwięków odległych o tercje
vivo	oznaczenie tempa: żywo
volta	[czyt. wolta] – jedno z dwóch zakończeń powtarzającego się fragmentu utworu

Wykaz dysponentów praw autorskich do obrazów i zdjęć zamieszczonych w publikacji:

s. 6: dyrygent z batutą © Martin Good/Shutterstock.com, s.17: mieszkańcy Afryki grający na prymitywnych instrumentach perkusyjnych © MJS F20120000702, s. 18: mówiący bęben © Firststar/dreamstime.com, s. 19: bębenek baskijski © Pavel Savchuk/Shutterstock.com, janczary © Torsten Lorenz/Shutterstock.com, drewienko akustyczne © Firststar/dreamstime.com, kastaniety © Shutterstock, talerze © Archiwum GE, marakasy © Firststar/dreamstime.com, trójkąt © Archiwum GE, tamburyn © Shutterstock, bębenek © Firststar/dreamstime.com, kocioł © Shutterstock, s. 20: marimba © Shutterstock, dzwony rurowe © Archiwum GE, ksylofon © 3DMAVR/Shutterstock.com, dzwonki chromatyczne © Archiwum GE, wibrafon © Firststar/dreamstime.com, s. 21: podstawowy zestaw perkusyjny © Dima Moroz/Shutterstock.com, s. 26: rycina z utworu Aleksandra Puszkina *Bajka o carze Sałtanie* © Domena Publiczna, s. 27: Tadeusz Makowski *Wiejskie podwórko* © Domena Publiczna, s. 31: Paul Klee *Zamek i słońce* © Domena Publiczna, s. 32: dziecko wykonujące gestodźwięki © SergiyN/Shutterstock.com, s. 34: kadr z filmu Andrzeja Wajdy *Pan Tadeusz* © East News 39/11/2012, s. 36: Korneli Szlegel *Polonez pod gołym niebem* © Domena Publiczna, s. 40: Juliusz Kossak *Jan Henryk Dąbrowski na czele Legionów* © Archiwum/Domena Publiczna, s. 42: Wojciech Kossak *U studni* © Domena Publiczna, s. 45: Paul Gauguin *Ta Matete* © Domena Publiczna, s. 46: flet podłużny © Venus Angel/Shutterstock.com, dzwonki chromatyczne © Archiwum GE, s. 52: Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca Mazowsze tańczący poloneza © ADRIAN WYKROTA/POLSKA PRESS/East News, s. 54: scena z baletu *Dziadek do orzechów* © Marek Grotowski/Opera Wrocławska, scena z baletu *Dziadek do orzechów* © Marek Grotowski/Opera Wrocławska, s. 55: scena z baletu *Dziadek do orzechów* © Getty Images, scena z baletu *Dziadek do orzechów* © BE&W§§.jpg, s. 60: kolędnicy © Adrian Gladecki/Reporter, s. 68: Andrzej Troc *Kot wieczorową porą* © archiwum prywatne autora, scena z musicalu *Koty* © kojoku/Shutterstock, s. 70: portret Antonia Vivaldiego © BE&W, portret Piotra Czajkowskiego © Archiwum GE, portret Fryderyka Chopina © Archiwum GE, portret Ludwiga van Beethovena © Archiwum GE, portret Wolfganga Amadeusza Mozarta © Archiwum GE, portret Jana Sebastiana Bacha © Archiwum GE, s. 71: orkiestra symfoniczna © Ferenc Szelepcsenyi/Shutterstock, wokalistka © posztos/Shutterstock, orkiestra kameralna © Shutterstock, kwartet smyczkowy © BE&W, chór mieszany © Mirenska Olga/Shutterstock, pianista © Pavel L Photo and Video/Shutterstock, s. 78: Ignacy Zygmuntowicz *Sanna* © Domena Publiczna, s. 79: Czesław Wasilewski *Kulig* © Domena Publiczna, s. 80: Józef Chełmoński *Oberek* © Wikipedia, s. 83: para tańcząca kujawiaka © Łukasz Roszkiewicz/Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca Mazowsze, s. 84: Zofia Stryjeńska *Kujawiak*, s. 85: polskie stroje ludowe © Jacek Lamparski, s. 86: dworek w Żelazowej Woli © Marcin-linfernum/Shutterstock.com, s. 87: portret Emilii Chopin © Album/Joseph Martin/East News, portret Izabeli Chopin © Domena Publiczna, portret Ludwiki Chopin © Domena Publiczna, portret Mikołaja Chopina © Domena Publiczna, portret Justyny Krzyżanowskiej © Domena Publiczna, portret Fryderyka Chopina © Archiwum GE, s. 88: grób Fryderyka Chopina © Bartlomiej K. Kwieciszewski/Shutterstock, s. 89: Rafał Blechacz podczas występu © East News 4336/12, s. 92: pomnik Fryderyka Chopina w Łazienkach w Warszawie © Tomasz Szymański/Shutterstock, s. 102: malowanie pisanek © JoyStudio/Shutterstock, s. 103: scena z baletu Śpiąca królewna © BE&W/fv20120002990, s. 104: scena ze spektaklu *Akademia Pana Kleksa* © Kasia Chmura-Cegiełkowska, s. 106: scena z filmu *Piotruś i Wilk* © Se-ma-for Produkcja Filmowa Sp. z o.o., s. 107: plakat kinowy promujący film *Piotruś i Wilk* © BreakthruFilms, praca przy zdjęciach do filmu *Piotruś i Wilk* © Maciej Stawski/East News, s. 109: metronom elektroniczny © Fotolia, metronom wahadłowy © zerra/shutterstock, s. 117: dorożka na rynku w Krakowie © Dziewul/Shutterstock.com, Smok Wawelski © Verkhovynets Taras/Shutterstock, kościół Mariacki w Krakowie © Agnes Kantaruk/Shutterstock.com, Zamek Królewski na Wawelu © mffoto/Shutterstock.com, krakowskie Sukiennice © ppl/Shutterstock.com, lajkonik © Jan GRACZYNSKI/East News, s. 118: para tańcząca krakowiaka © Łukasz Roszkiewicz/Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca Mazowsze, s. 120: śmigus-dyngus © Adrian Gladecki/REPORTER, chodzenie z gaikiem © Adam Staskiewicz/East News, topienie marzanny © Adam Staskiewicz/East News, s. 122: Stanisław Wyspiański *Dziewczynka w niebieskim kapeluszu* © Domena Publiczna.

Grupa MAC S.A.
ul. Witosa 76
25-561 Kielce

www.mac.pl

ISBN 978-83-8227-372-4

indeks 883384